

Årbok

F O R S Y K K Y L V E N 2 0 1 8

Innhald

Jarle Tusvik: «Elektrisk rutebåt til Sykkylven»	side 3
Arne Hanssen: Byrg. Lykke gjennom mestring	side 6
Rolf B. Wegner: Somrene på Tandstad	side 9
Jostein Fet: Replikkunst i Velledalen	side 16
Jarle Tusvik: Buholm-forliset i 1885	side 22
Bent Tandstad: Stenersen-mysteriet og Sykkylven	side 24
Eldrid Suorza: Kirsti Villanger. Med kjærleik til kunsten	side 29
Kjetil Tandstad: Kraftverket 100 år	side 36
Kjetil Tandstad: Orrfugljakt og prestepelage	side 39
Jarle Tusvik: Ein skulestil frå 1916	side 42
Arne O.M. Furstrand: Skulen på Furstranda	side 44
Eldar Høidal: Sykkylvsbrua – samferdsle og kultur	side 48
Kjell Ole Løseth: Minnetavla som blei borte	side 54
Biletkavalkaden 2018 ved Monica Aure og Sykkylvsbladet	side 56
Jostein Fet: Bilete frå den gamle Fitjagarden	side 58
Jarle Tusvik: Sykkylven herad 1942	side 66
Eldar Høidal: Rapport frå Sykkylven sogenemnd	side 73
Amanda C. Olsen: Aure – Velledalen – Nysetra	side 74
Kjetil Tandstad: Tandstad skule 1890 – 2018	side 80
Støtteannonsar	side 83
Roald Solheim: Epletreet	Baksida

Sogenemnda 2018

Eldar Høidal (leiar), Edel Pernille Ystenes (nestleiar), Astrid Aure, Stein Arne Fauske, Thor Willy Strømme og Heidi Heggem.

Årbokredaksjonen 2018

Kjetil Tandstad, telefon 902 01 231 og e-post: kjetil.tandstad@online.no, Eldar Høidal, Thor Willy Strømme, Jarle Tusvik, Kjell Løseth og Eldrid Suorza.

Utgjevar: Sykkylven sogenemnd.

Årboka 2018 er sett med Century Old Style 10pt. Titlar med Century Old Style 30pt. Utforming/Produksjon: EldArt Grafisk. Prent: Hatlehols Grafiske AS

ISBN 978-82-92269-26-8

Forsidebilete: Kirsti Villanger.

«Elektrisk rutebaat til Sykkylven»

Av Jarle Tusvik

Sykkylvingane har alltid hatt god tru på framtida og nye revolusjonerande produkt. Då dei lanserte elektrisk rutebåt mellom Ålesund og Sykkylven i 1919 var dei godt og vel hundre år for tidleg ute.

Avisa «Møre Tidend» kunne den 25. januar 1919 fortelje om planar frå Sykkylven kommune om innkjøp av landets første elektriske rutebåt. Sykkylven kommunale kraftverk vart sett i drift 22. januar 1918, og det var nok dette som kunne ha skapt ideen om ein elektrisk rutebåt som skulle gå i dagleg rute mellom Sykkylven og Ålesund.

Elektrisk drift. Det merkelege er at «Møre Tidend» så tidlig kunne opplyse om Sykkylven sine planar om ein elektrisk rutebåt, medan heradsstyret ikkje fatta vedtak om kjøp av båt før den 2. desember 1919. Og i heradsstyret sine referat er det ikkje nemnd eit einaste ord om at der var planar om at båten skulle drivast elektrisk. Planane kunne nok ha vore der, men som vi ser av artikkelen om fiskeflåten og problem med akkumulatorane som skulle lagre straumen, så har nok tankane om elektrisk drift blitt skrinlagde i mellomtida.

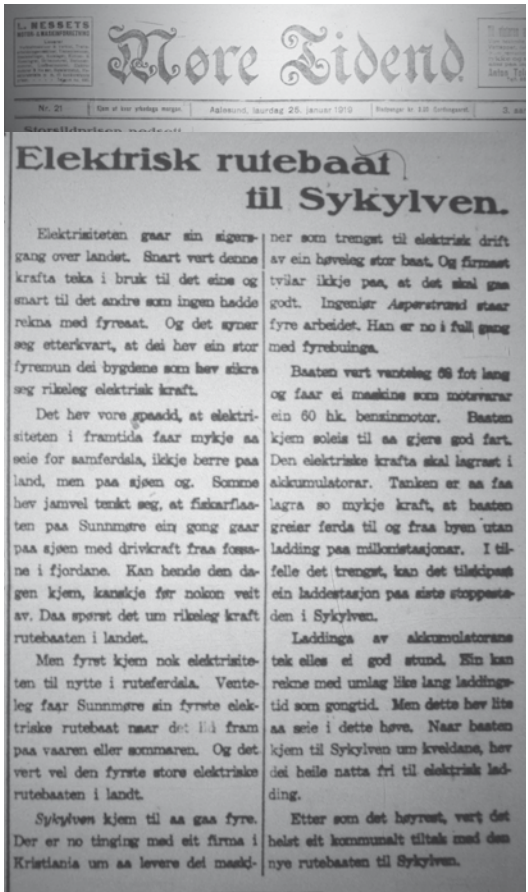
Artikkelen fra Møre Tidend 25. januar 1919:

Elektrisiteten gaar sin sigersgang over landet. Snart vert denne krafta teke i bruk til det eine og snart til det andre som ingen hadde rekna med fyreaat. Og det syner seg etter kvart, at dei hev ein stor fyremun dei bygdene som hev sikra seg rikeleg med elektrisk kraft.

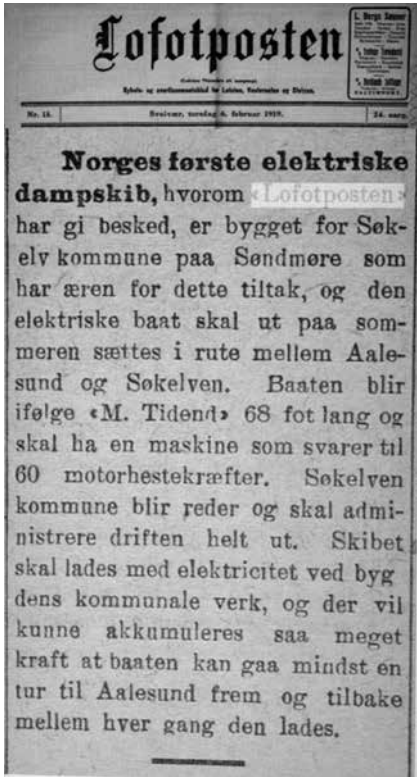
Det hev vore spaadd, at elektrisiteten i framtida faar mykje aa seie for samferdsla, ikkje berre paa land, men ogsaa paa sjøen. Somme hev jamvel tenkt seg, at fiskarflaaten paa Sunnmøre ein gong gaar paa sjøen med drivkraft fraa fossane i fjordane. Kan hende den dagen kjem, kanskje før nokon veit av. Men fyrst kjem nok elektrisiteten til nytte i ruteferdsla.

Venteleg faar Sunnmøre sin fyrste elektriske rutebaat naar det lid fram paa vaaren eller sumaren. Og det vert vel den fyrste store elektriske rutebaaten i landet.

Sykkylven kjem til aa gaa fyre. Der er no tinging med ei firma i Kristiania um aa levere dei maskiner som trengs

Jarle Tusvik
fødd 1944, er pensjonist etter eit langt arbeidsliv som tilsett i administrasjonen ved Ekornes ASA. Han er aktiv i Sykkylven historielag, flittig slektsforskar og er medlem av årbokredaksjonen.

Båtmotor på fossekraft var ein ide som slo an langs kysten. Faksimile frå Lofotposten.

Meldinga om eit elektrisk skip skapte nasjonal interesse. Faksimile frå Indheredsposten.

til elektrisk drift av ein høveleg stor baat. Og firmaet tvilar ikkje paa, at det skal gaa godt. Ingeniør Asperstrand staar fyre arbeidet. Han er no i full gang med fyrebuinga. Baaten vert venteleg 68 fot lang og faar ei maskine som motsvarar ein 60 hk. bensinmotor. Baaten kjem soleis til aa gjere god fart.

Den elektriske krafta skal lagrast i akkumulatorar. Tanken er aa faa lagra so mykje kraft, at baaten greier ferda til og fraa byen utan ladding paa millomstasjonar. I tilfelle det trengs, kan det tilskipast ein laddestasjon paa siste stoppestaden i Sykkylven.

Laddinga av akkumulatorane tek ei god stund. Ein kan rekne med umlag like lang laddingsdtid som gongtid. Men dette hev lite aa seie i dette høve. Naar baaten kjem til Sykkylven um kveldane, hev dei heile natta fri til elektrisk ladding. Etter som det høyrer, vert det helst eit kommunalt tiltak med den nye rutebåten til Sykkylven.

Etter at Møre Tidend hadde kunngjort denne nyheita vart dette også referert i andre aviser, som bl.a. «Lofotposten», «IndheredsPosten» «Middagsavisen» og «Den 17deMai».

Rekkevidde. Vi finn ikkje meir om dette før «Møre Tidend» den 17. juni 1919 skriv ein artikkel om «Elektrisk kraft i fiskarflaaten». Konklusjonen her er at akkumulatorane blir for tunge og dyre. Elektrisk drivkraft for fiskarflåten blir ikkje praktisk før dei kan finne ein lettare og billigare måte til å lagre elektrisk kraft på. For ein større båt som skal vere i drift i 12 timar krev akkumulatorane 26 % av lasteevna. Skal den gå i 24 timar krevst 53% av lasteevna.

Frå protokollene til Sykkylven herredstyre er det referert om planar om kjøp av ein ny rutebåt til dagleg rute mellom Sykkylven og Ålesund, då den gamle båten «Aure» var i dårleg stand. I heradsstyremøte på Sparebanksalen den 2. desember 1919, blei det i sak 1 fatta vedtak om kjøp av rutebåt for rutetrafikken mellom Sykkylven og Ålesund. «Etter beslutning i herredsstyret av 20. oktober 1919 og 14. november, ble saken overlatt til den av herredstyret nedsatte rutefartsnemnd til videre bearbeidelse.» Dette skjedde etter at skipper Ole L. Utgaard var blitt engasjert av nemnden til «for herredets regning, mot en passende reisegodtgjørelse, at besiktige de baater som nemnden hadde faaet for haanden». Ole L. Utgaard hadde no gjort jobben og funne fram til båten Skaanevik, bygd i Sandefjord i 1917 ved Ormestad Slip og Båtbyggeri. Maskina var ein Brunvoll semidiesel.

Skaanevik. «Rutefartsnemnden fremla i henhold til dets oppdrag rentabilitetsberegning, omfattende utgifter til

Planen om passasjerbåten «Sykkylvsfjord I». vart realisert, men aldri med elektrisk motor. Men no er kanskje tida snart mogen?

renter, amortisasjon, vedlikehold, lønninger, olje m.v., til et samlet maanedligt beløp kr. 5173,00. Nevnden beregner at trafikken i denne rute vil bli saa stor at den vil bære driften.

Firmaet Bjelland & Co, Stavanger, som har omstillet baaten, krever avgjørelse straks. Kjøpesummen er dog nu satt ned fra 85000 kr. til 75000 kr. Under den for haanden værende situasjon indstiller nævnden paa at herredstyret aksepterer det av firmaet gitte tilbud paa salg av motorbåten «Skaanevik» for 75000 kr.

Beslutning:
Sykkylven rutefartsnemnd bemyndiges til:
a. at avslutte kjøp av m/b «Skaanevik» efter en kjøpesum av 75000 kr. med firmaet Bjelland & Co, Stavanger.»

Etter at båten var henta til Sykkylven, fekk båten namnet «Sykkylvsfjord I». Båten blei vedtatt ominnreidd til passasjertrafikk, og Karl J. G. Hatlemark (Hatlemark Trevar-efabrikk) fekk kontrakt på å utføre trearbeidet for kr. 18800,00. Jakob Hole blei tilsett som førar etter loddtrekning mellom han og Peter L. Erstad. Som maskinist blei tilsett Tomas Riksheim. Sykkylven herredstyre fann seinare ut at båtdrifta best kunne styrast av dei som kunne dette bedre, og «Romsdals Amtstidene» kunne den 23. juli 1920 referere frå styremøte i Møre fylkes ruteselskap, at dei hadde vedteke og akseptert tilbodet fra Sykkylven kommune om å kjøpe rutebåten «Sykkylvsfjord I», og overta drifta av båten.

Lykke gjennom mestring

Av Arne Hanssen

Ansatte ved Byrg Kompetanse jobber for at andre mennesker skal oppleve mestring i å lykkes i hverdagen - dette er Byrg Kompetanse AS sin misjon i korte ordelag.

Byrg jobber med mennesker med mål om å gi en meningsfylt hverdag gjennom tilrettelagte oppgaver for den enkelte kandidat. Vi bruker et fellesord som kandidat, men alle brukerne av Byrg sine tjenester er selvstendige, sterke individer - mennesker med ulike evner og interesser, som må gis oppgaver av ulik art i hverdagen for å «blomstre» og utvikle seg.

Tre kommuner. I Byrg er det 13 ansatte, alle med ulike kompetanse tilpasset de oppgavene og utfordringene som møter en i det daglige. Byrg har til enhver tid 55 personer på ulike tiltak. Byrg har kontorer på Stranda, Sykkylven og i Norddal. De ansatte deler en felles oppfatning av å levere tilpassede aktiviteter til den enkelte kandidat som gir mening og resultater. Alle våre kandidater er forskjellige og alle skal ha den gode samtalen. Alle skal tas vare på og individuelt behandles - slik er Byrgs filosofi nedfelt og etterlevd.

Byrg ble etablert i 1992, med Stranda kommune som majoritetsseier, under navnet Asvo Produkter AS, og skiftet navn til Byrg Kompetanse AS i 2016. Sykkylven kommune kom inn på eiersiden i 2017 med en mindre eierandel. Byrg Sykkylven sysselsetter fire årsverk og har til daglig ansvaret for ca. 27 kandidater på ulike tiltak.

Hilde Karin syr stoffprøver til en kunde.

Arne Hanssen, Arne Hanssen var ein av gründerne av I&M Kommunikasjon og leia selskapet i 34 år. Han er styreleiar i Sykkylven Næringsutvikling, Byrg Kompetanse og er pådrivar for reiselivsprosjektet Designvegen.

BYRG Kompetanse AS har avdeling i Sykkylven, Stranda og Norddal. Her fra Vikøyra i Sykkylven

Kandidatene får tilrettelagte oppgaver ved avdelingens moderne verksted på Vikøyra. Byrg leverer tjenester til næringslivet i Sykkylven, og får som leverandør ta del i et internasjonalt marked - noe vi er stolt av, stadfester avdelingsleder ved Byrg Sykkylven, Frank Melseth.

Selskapets administrasjon er lokalisert til Stranda, ledet av Stig Tore Rennemo. Avdelingen på Stranda sysselsetter åtte personer, der det er etablert en egen produksjonsavdeling som leverer tjenester til næringslivet i og utenfor Stranda. Denne avdelingen ledes av Randi Sæter. Stranda-kontoret lager egne produkter innenfor møbel og søm. Videre ytes det servicetjenester, malingsarbeid, hagetjenester og lettere vedlikeholdsarbeid til private og næringslivet i kommunen. Begge avdelingene yter i tillegg tjenester innen karriereveiledning og gjeldsrådgivning.

Avdelingskontoret i Norddal ble etablert i februar 2018 og har per i dag to ansatte i deltidsstillinger. Ved å opprette kontor i Norddal når en ut til flere kandidater, og bidrar samtidig til at kandidatene unngår pendling.

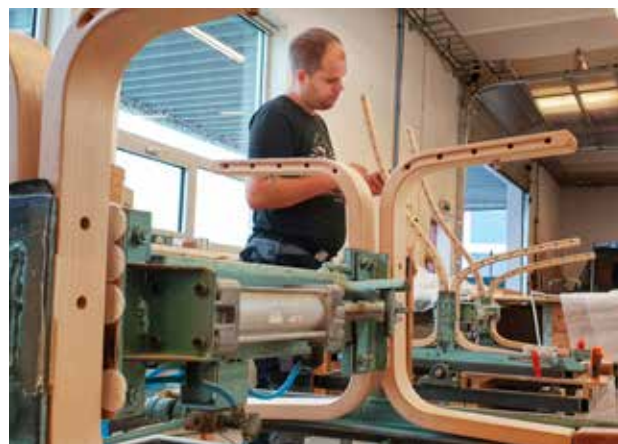
Byrg ser mange muligheter gjennom sitt daglige virke som leverandør av tilrettelagte tjenester. Selskapet jobber kontinuerlig med å forbedre og tilpasse sine tjenester til de krav som stilles av premissleverandører, blant annet NAV. På mange områder har en lyktes i å framstå som en aktuell leverandør innenfor varig tilrettelagt arbeid og forberedende trening. Men som alt annet i samfunnet er også våre rammebetingelser i endring. Nye betingelser fra myndighetene framsettes, innkjøpsmønstret endrer seg. Premissleverandørene endrer sine betingelser til hvilke tjenester som skal hentes inn og fra hvem. Byrg ser allikevel muligheter i et marked i sterk endring.

Mestring. Ekornes, Formfin, Brunstad, L. K. Hjelle, Slettvoll, Sykkylven Stål, Grilstad, Spilka, Årim og Stranda Eigedomsselskap m/ flere er viktige samarbeidspartnere for Byrg, og som gjennom et samfunnsansvar bidrar til at kandidatene får ta del i mange spennende oppgaver. Dette er oppgaver som utvikler mennesker til selvstendighet og tilfredshet ved å kunne være med å levere ordrer til rett tid. Oppgavene er tilpasset hver enkelt kandidat sin evne til mestring, noe som setter krav til kunnskap, evner og forståelse fra den enkelte fagperson i Byrg.

Ser en dette i sammenheng med Byrgs egenproduksjon som supplement, gir dette kandidatene meningsfylte, varierte oppgaver. Resultatene har ikke latt vente på seg. Kandidatene er tilfredse og foreldre/familie gir positive tilbakemeldinger, noe som gjør at vi motiveres til å yte enda bedre tjenester til brukerne.

BYRG Kompetanse er leverandør til mange bedrifter rundt omkring i distriktet.

Hugo monterer en Siesta-stol for L.K. Hjelle.

Kommunen som eier er viktig for Byrg. Ikke for at det forventes særbehandling som leverandør, men fordi en evner å sette krav til Byrg som leverandør til kommunens innbyggere, målt på leveranser, dialog, samarbeid og tjenesteyting. Et eierskap som gjennom dialog og samarbeid skal skape en felles forståelse for utvikling av gode tilrettelagte tjenester, som igjen bidrar til velfungerende leveranser i den enkelte kommune.

En god og bred kontaktflate med NAV er viktig for at BYRG skal opprettholde sin posisjon i attføringsbransjen i Møre og Romsdal. NAV representerer to viktige tiltak i BYRG, herunder varig tilrettelagt arbeid (VTA) og arbeidsforberedende trening (AFT). Avtaleverkene signeres en gang i året, men er gjenstand for vurdering hvert halvår. BYRG bidrar med arbeidsoppgaver til 27 kandidatplasser VTA, hvor primæroppgaven er å gi tilrettelagte og veiledede oppgaver så nært ordinært arbeidsliv som mulig. Kandidatene er og blir en viktig ressurs for BYRG. Videre leverer BYRG en tjeneste med 10 plasser på AFT. Her er prosessene mer rigide, og kandidatene skal om mulig veiledes internt for så å bli formidlet ut til ordinært arbeid i løpet av kort tid.

Kvalitet og tempo. NAV har et strengt regime med tanke på leveringskvalitet og tempo. BYRG har levert gode tjenester i alle år gjennom sertifisering av kvalitetsstandarden Equass 2018, en godkjenning som setter fokus på alle nivåer i selskapet. Standarden sikrer gode retningslinjer for selskapets organisering, drift og kompetanse. Kompetansen er på plass i Byrg gjennom mennesker med utdanning og lang ledererfaring. Men kompetansen er bare ett av flere viktige forhold. Forståelsen og evnen til å se og «lese» den enkelte kandidat, for så å gjøre riktig handling, er og blir det viktigste. Det vil si å se hele mennesket og tilpasse oppgavene til den enkelte. Derfor er

Byrgs ansatte den aller viktigste ressursen i selskapet. Ansatte som innehar gode menneskelige egenskaper, utover et teoretisk fundament, opplever vi gir de beste resultatene for våre kandidater i det daglige.

Byrgs medarbeidere har og skal ha ulike kompetanse og erfaring. Mennesker som kjenner våre kandidater over tid, og som har oversikt over hvor en kan hente bistand som ikke naturlig ligger innenfor Byrgs dedikerte kompetanseområde. På den måten evner vi å se hele mennesket og vet når det er riktig å samarbeide med andre faginstanser i gitte situasjoner.

Framtiden. Endringsledelse er et viktig verktøy i BYRG, da markedet er i en omkiftelig prosess med sentraliseringer og endringer i kommunestrukturen. Konkurransen er stor fra omkringliggende selskaper som leverer de samme tjenestene som Byrg. Kommunenes strategi for tjenesteleveranser til sine innbyggere og de endringene som fattes i den enkelte kommune påvirker oss i stor grad. Storsamfunnet er i endring og gir klare indikasjoner på at alle selv skal evne å ta vare på sitt liv i det daglige. Slik er det bare ikke og slik vil det ikke heller bli. Noen har alltid behov for bistand og hjelp.

Det er disse forholdene som setter krav til endringsledelse og en strategi som skal gi Byrg berettigelse som selskap framover. Ta en rolle som kvalitativ leverandør av tjenester i vår region til mennesker som har et berettiget behov for tilrettelagt arbeid. Det vil være vår primæroppgave i fremtiden.

Somrene på Tandstad

Av Rolf B. Wegner

Å reise på landet om somrene for å få sunn bondekost og komme bort fra de trange byleilighetene var vanlig blant middelklassen i byene i første halvdel av forrige århundre.

Allerede fra rundt 1915 reiste min morfar Jens Bakke, mormor Anna Bakke, sammen med barna Aslaug og Johan, åtte og tre år gamle, årlig på landet - til Tandstad i Sykkylven. I 1922, fikk mine besteforeldre enda en sønn, Jens. Den ferierende familie talte fra da av fem personer. I tillegg fulgte også hushjelpen med de fleste av somrene.

Bagasjen. Mine besteforeldre forberedte reisen til landet grundig. Det skulle pakkes med sikte på et syv ukers opphold, med tanke både på dager med godt og med dårlig vær. Ingen ting måtte glemmes. Det var lang vei til byen for å hente glemt gods. Veien til nærmeste landhandel, - Buda - var også lang.

Det første kolliet var en stor koffert, av en eller annen grunn benevnt jordmorkofferten. Den inneholdt rent tøy som duker, håndklær mv. Så kom den store og tunge kolonialkassen, med tørrmat av alle slag. Så fulgte en mindre kolonialkasse. Her fantes bl.a. et større antall småkaker av forskjellig slag som min mormor hadde bakt i anledning oppholdet. Også i den neste kassen var det mat, nemlig klippfisk innpakket i et rødaktig oljet papir. Men klippfisken kunne ikke fraktes sammen med annet gods, og måtte derfor få en kasse for seg selv. Så fulgte et par kasser som inneholdt sengetøy, ulltepper samt madrasser. Rent tøy til voksne og barn hadde en kasse for seg. En egen kasse var viet leketøy til barna. Her fantes både inneleker og uteleker, som for eksempel krokketspill. Min mors viktigste leke – dukken Rosa – slapp å tilbringe reisen i en trekasse. Hun tilbrakte alltid reisen i sin eierinnes armkrok.

Frå Tandstad-fjæra. Nest-Hol-naustet i forgrunnen. Akvarell av Anne Louise Bakke frå 1987.

Rolf B. Wegner

Rolf B. Wegner, er fødd i 1940 i Ålesund, men voks opp i Halden. Han er jurist av utdanning og har mellom anna vore politimeister i Bodø, ekspedisjonssjef i Justisdepartementet og direktør i Fængselsstyret, samt politimeister i Bergen. Hovudkjelde til artikkelen er mor hans, Aslaug Wegner og det ho har fortalt om sine sommarminne frå Tandstad.

Alle fotografier er ved min mormor Anna Elise Bakke.

Hesten var viktig i gardsarbeidet og hesten måtte få godt stell og tid til å hvile. Nikolai Tandstad på slåmaskinen sammen med «øykjen» sin.

En kasse var diversekassen, med et temmelig variert innhold. I tillegg fulgte også et antall mindre kolli, som for eksempel en eller flere kasser brus fra Høibergs Mineralvannsfabrikk i Ålesund. Det mest selsomme leketøyet som fikk bli med på reisen til Sykkylven må ha vært en grønn tråbil, som min morfar hadde laget til sine barn, etter en amerikansk modell. Den var relativt stor og høy, utstyrt med sykkelhjul, pedaler og illeluktende karbidlykter. Rattet var et gammelt symaskinhjul. Bilen vakte høyst berettiget og stor oppsikt, både i Ålesund og i Sykkylven

Fjordabåten. Når den omfattende pakkingen var unnagjort, var tiden inne til å bestille frakt hos vognmann Nørve. Kjørekaia hans møtte opp utenfor Parkgaten 5 med hest og vogn. Han pleide å hjelpe min morfar med å bære ut de mange kolli. På Meierikaia ventet fjordabåten. Det var i mange år lokalbåten M/B "Aure", med sine heller beskjedne 34 bruttoregistertonn. Den hadde plass til 85 passasjerer, og holdt en fart av åtte knop. Her ble hele flyttelasset vinsjet ned i lasterommet. Reisen mot Sykkylven kunne starte.

Min mor Aslaug, sammen med sin lillebror Johan, hjelper til i høyonna på Tandstad.

Gjensynsglede. På tunet utenfor våningshuset på Pålgården sto alltid Karen for å ta imot sine sommergjester, smilende og glad for å se Bakke-familien igjen. Hun var iført hvitt forkle, og sjal om halsen, som var knyttet bak. Håret var vannkjemmet. Også den snille og morsomme langhårede gårdshunden Vaktory tok imot sommergjester, på sin måte, med logring og ivrig gjøing.

Slåttearbeid i Sykkylven, kanskje omkring 1918. Kvinner og menn, unge og gamle, må trå til.

Så bar det inn i stua, hvor Karen hadde dekket opp et velkomstmåltid med sitt beste servise. På bordet sto hjemmebakt brød, lefser, rømme og annen deilig landsens kost. Også en kake pleide Karen å varte opp med. Kaffe var det både til store og små. Bybarna satt ikke lenger ved bordet enn strengt nødvendig, det vil si inntil foreldrene ga sitt samtykke til at de kunne gå fra bordet. De ville ut og sjekke om alt var som før, slik de hadde opplevd det året i forveien. Turen gikk ut i haven, til hønsehuset, på låven, i stallen og i fjøset. Akkurat der var det nokså stille, kuene var på setra. I fjøset sto derfor bare en enslig ku som skulle sørge for den daglige melk til gårdsfolk og sommergjester. Da kvelden kom, var barna utslitte. De sovnet nesten før de hadde kledd av seg.

Pålgården. I 1899 besto Midtre Tandstad av fem bruk. Et av dem hadde betegnelsen Pålgården, dog delt i Nest-Holen og Øvst-Holen. De årene Bakke-familien ferierte på Pålgården, var det gårdbruker Nikolai Tandstad og hustru Karen Tandstad som styrte her. Pålgården hadde sel og sommerfjøs på Hindaholsetra. Også de andre Tandstad-gårdene hadde sine sel og sommerfjøs her. Den enkelte gård hadde sin egen budeie, men samarbeidet om gjetergutter. Normalt var det to setergutter som gjette hver sin del av den samlede bølingen på setra.

Tandstad-gårdene var i god hevd. Men nøysomhet og hardt arbeid var nødvendig, Min mor har fortalt at Nikolai hadde noen små utslåtter i fjellet ovenfor gården. En av dem kalte han Rundeslåtta, en annen Langeslåtta. Gresset han slo her, måtte han bære på ryggen hjem til gården. Utslåttene var utilgjengelige med hest. Nikolai Tandstad overtok Pålgården som eier og bruker i 1899. Da var han 35 år gammel og hadde solid erfaring med gårdsdrift fra et annet sted i Sykkylven. I 1892 hadde han giftet seg med den tre år yngre Karen Melset fra gården Ækra på Melset i Ramstaddalen. De fikk to barn sammen, Olivia f. 1892 og Hilmar f. 1900. Da Bakke-familien første gang kom til Tandstad, hadde Olivia giftet seg og flyttet hjemmefra, mens Hilmar var en ung mann som deltok aktivt i driften av gården sammen med sin far. Nikolai drev gården til 1933. Da overtok sønnen Hilmar, som i 1922 hadde giftet seg med Lina Berntsdatter Stave.

Dagligliv. Bakke-familien, herunder barna, hadde utvilsomt en fast døgnrytme når de ferierte på Tandstad. Dagen begynte tidlig. Men når kvelden kom, var det vanligvis ikke nødvendig å beordre barna i seng. Slitne etter dagens mange gjøremål og opplevelser, gjorde det godt å innta sengen.

Bybarna på Tandstad måtte selv søke underholdning i miljøet rundt seg, på en helt annerledes arena enn den de var vant til. Det falt dem ikke vanskelig. Alt det nye og

Min mor Aslaug mater hønene i Pål-garden.

uvante pirret nysgjerrigheten. Et viktig punkt var nærkontakten med dyrene. På gården fantes både hest, ku, småfe, gris, høns, en og annen sau med lam, og ikke minst gårdshunden Vakturv. Barna koste med dyrene, snakket med dem og hjalp til når de skulle mates.

Kanskje var det ekstra stas for barna å mate hønene. Når Karen kom over tunet med flatbrød, var barna snare med å tigge litt som de kunne gi til hønene. Det var 10 - 15 av dem, pluss noen kyllinger. Hønene på Tandstad kan ikke ha sultet den tid det var sommergjester der, snarere tvert i mot. Min mor mente at hønene på Tandstad levde svært lenge. I alle fall kjente hun igjen de samme hønene år etter år. Fjærkreet ble stadig tammere gjennom sommerukene, og til slutt spiste de godbitene uforferdet rett ut av hendene på barna.

Det var ikke mange kuer på gården, faktisk bare en. De øvrige kuene var på setra. Heimekua måtte unnvære se-

terbeitet. Den heimekua min mor husket best, het Julegåve. Vanligvis gikk den og gresset på en teig bak en steingard et stykke bak gården. Teigen var ikke slåtteng, men likevel et areal hvor heimekua kunne finne seg noen gresstuster. Hver kveld gikk Karen eller Nikolai opp og hentet Julegåve. Barna var gjerne med, og fikk stundom leie kua. Om natten overnattet kua i det tomme fjøset. Min mor ble iakttaker til alle sider ved gårdsdriften sommerstid. Det ble en læring uten romantisering. I høyonna hjalp hun til med å bære høy, både i høyvogna og direkte på låven. Hennes lillebror Johan hjalp til med bæringen, med en bør som var tilpasset en pjokk på ca tre år. Alt var frivillig – og alt var morsomt. Hvor grensen gikk mellom hjelp og lek, var en uaktuell problemstilling. Nå ja, enkelte ganger var det åpenbart ren lek, for eksempel når barna fikk sitte i den tomme høyvogna på vei ut av låven for å hente en ny ladning høy på jordet.

Min mor har fortalt om den melken de fikk på Tandstad. Karen kom hver dag inn til Bakke-familien med et spann nysilt og spenevarm melk fra Julegåve. Samtidig helte hun også opp en kopp lunken melk til barna. Johan drakk melken med stor appetitt, men min mor lærte seg imidlertid aldri å like lunken melk. Men som en lydig småpике svelget hun alltid den lunkne melken ned, men uten særlig glede.

Fiske. En annen spennende opplevelse for barna på Tandstad var garnsetting på fjorden. Av og til kunne det nemlig komme folk løpende fra nabogårder mens de høylytt ropte at nå var det kommet fisk i fjorden. Da slapp Nikolai øyeblikkelig det han hadde i hendene. Han sprang ned i båtstøa, kastet garn i båten og satte dem et kort stykke fra land. Det samme gjorde naboene med sine båter og garn. Min mor har fortalt at det var mye rop, støy og spetakkel under denne plutselige garnsettingen. Stemningen var ganske opphisset.

Etter en kort stund ble garna trukket. Fangsten var betydelig. I følge min mor var det både småtorsk, sei, flyndre, sild, makrell og krabber i garnene – og en og annen sjømanet. Garntrekkingen var hendelsenes høydepunkt for barna. Dette var spennende også for de voksne. Min mormor var angivelig så opptatt av dette dramaet at man skulle tro at det var hun som eide fisken. Etter at fangsten var brakt i land, pleide Karen alltid å komme opp på kjøkkenet til Bakke-familien med en liten smakebit av sjøens produkter. Ønsket vi i tillegg å kjøpe litt ferskfisk, lot det seg alltid gjøre.

Tur til setra. Under ferieoppholdet i Sykkylven hadde Bakke-familien enkelte årvisse tradisjoner. En av dem var tur til setra Hindaholen. Turen startet meget tidlig. Det lå

fortsatt tåke over Straumshornet, ofte også lenger nede. Familien hadde svær oppakning. Min mor fortalte at barna hadde så mye klær at de kunne stå av seg selv. Hensikten var å unngå forkjølelse.

Idyll fra Hindahol-setra ca 1915. Fra venstre min mormor Anna Elise Bakke, yngstebarnet Johan og min morfar Jens Bakke.

Seterveien gikk ganske bratt og med hårnålsvinger oppover. Det ble nødvendig med noen små stopp for å trekke pusten. Da snudde familien gjerne blikket og så nedover fjellsiden. Det var et grønt og vakkert skue. Men når solen hadde vært oppe en stund, kom varmen. For barna ble det etter hvert uutholdelig varmt. De fikk derfor lov til å ta av seg plagg etter plagg – gensere, underkjoler mv. Klesplaggene ble lagt under steiner. Ingen orket å bære dem. Det var viktig å merke seg klærnes skjulested, slik at de lett kunne gjenfinnes på hjemturen.

De gikk og de gikk. Alle gledet seg til å komme til toppen, og inn i den vakre Straumsdalen, hvor setergrenda Hindaholen med flere sel ventet på dem. Det føltes deilig å ha kommet frem. Her var det ganske mye liv med beitende dyr, både kuer og hester, og sauer som med begeistring delikaterte seg med salt som barna hadde tatt med til dem.

Familien gikk inn i det koselige selet til Karen og Nikolai. Her var det noen ganger tomt, andre ganger ikke. Det hendte nemlig at budeiene av og til hadde dratt ut i beite-områdene for å følge litt med kuene og assistere gjeterguttene.

Når det nærmet seg spisetid, ble den medbrakte niste tatt frem fra ryggsekken. Bakke-familien spiste også litt setermat og rømme som var satt frem til dem. Det var koselig og stemningsfullt inne i det vesle selet, med sine tømmervegger og små vinduer og rutede gardiner. Rent og pent var det overalt. I et hjørne sto en liten ovn hvor varm mat kunne lages og kaffe kokes. Dyrene ble plassert i et lite sommerfjøs som lå vegg i

Selet til Nikolai og Karen på Hindahol-setra. Min mor står ved inngangen til selet, mens min morfar sitter sammen med yngstebarnet Johan i forgrunnen.

Min mor Aslaug saman med hunden Vaktorv og lillebror Johan. Den grønne tråbilen som min morfar hadde laget etter amerikansk modell, måtte bli med til Sykkylven i ferien. Den vakte oppsikt både i byen og på Tandstad.

vegg med selet. Her ruslet kuene inn, og fant selv sin egen bås, og melkingen kunne begynne.

Sengene på setra var litt annerledes enn hva barna var vant til. De var langt kortere enn hjemme. Det var litt vanskelig å strekke seg skikkelig ut. Etter overnatting på setra ble det gjerne en tur i retning av Langenesvannet, hvor det var flere setrer med sel. På sen ettermiddagstid måtte turen gå tilbake til Tandstad. Da gjaldt det å finne klesplaggene som var gjemt under steiner.

Sykkylven rundt. Den neste årlige tradisjonen for familien Bakke var en rundtur som de hadde gitt navnet ”Sykkylven rundt”. Det var en lang dags-tur med hest og vogn. Nikolai satt med tømmene. Også Karen pleide å være med. Turen måtte alltid gjennomføres på en søndag, mens både «øykjen» og bonden hadde ”fri”. Hadde det vært en særlig hard arbeidsuke for hesten, måtte denne skånes og turen utsettes til neste søndag. Nikolai var redd for hesten sin, som han var så avhengig av. Turen ble vanligvis gjennomført med to eller tre familier i følge – hver i sin vogn.

Turen startet fra Tandstad tidlig på morgenen, med fire voksne og to barn. Nisten var pakket, og i vogna lå høysekker hvor barna kunne legge seg nedpå om en liten hvil trengtes under vegs.

Straumgjerde ble passert, og ferden fortsatte oppover Velledalen. Det var en del bratte kneiker. Her ble barna beordret ut av vognen. De måtte ta bena fatt, som de voksne. Hesten måtte skånes. Ved Nysetervegen møttes de familiene som skulle reise sammen. Ved Nysetervannet var det rast, kaffekoking på bål eller primus. Det var nok helst hesten og de voksne som hadde hvilepause. Barna sprang omkring, høyt og lavt. Et stykke etter Nysetervannet nådde de turens geografiske høydepunkt, og kom ned i et nytt dalføre, Ramstaddalen. Her kom de frem til gården Ækra i bygdelaget Melset, som var Karens barndomshjem. Nå var det Karens søster Ivrina Nilsina, som var gård-kone der. Gården virket gammel, men meget velstelt, har min mor fortalt. Den hadde en vakker utsikt, både oppover dalen og nedover dalen.

Bakkefamilien og ekteparet Nikolai og Karen ble invitert inn, gjerne på middag. Mannen i huset, Ole Kristiansen Fauskehagen, var bare halvt arbeidsfør pga gikt og enkelte andre legemlige plager. Men han hadde stor hjelp av sine dyktige barn. Også på gården Ækra sprang barna omkring og utforsket nye omgivelser. Turen fortsatte nedover dalføret til Storfjorden, og deretter vestover mot Aure og så sydover tilbake til Tandstad.

Karen vokste opp på gården hvor hun var blitt født, sammen med to litt eldre søsken Ivrina Nilsina og Ivar Martinus Andres. Moren, Olava, døde så tidlig som 1879. Da var Karen bare 13 år gammel. Karens far Ivar var nevø av den store språkskaperen Ivar Aasen.

Helgebesøk. Den tiden av sommerferien hvor min morfar ikke selv hadde sin 14-dagers ferie, kom han hver lørdag ved middagstider inn til familien sin på Tandstad, og returnerte til Ålesund søndag kveld. Når min morfar var ventet på helgebesøk, startet familiens forberedelser allerede på fredag. Rommene som familien disponerte på gården ble ryddet, og gulvene skurt med grønnsåpe.

Min mor ble sendt ut for å plukke markblomster. Særlig var hun på jakt etter prestekrager. Hun visste hvor hun kunne finne dem – på gressengene. Men der hadde barna ikke lov å ferdes. Gresset måtte ikke tråkkes ned, og vanskeliggjøre arbeidet for Nikolai når han kom med ljaen. Hun måtte følgelig ta til takke med prestekragene ved kanten av enga.

På lørdag formiddag hentet barna inn frodig bjerkeløv rett ovenfor gården. Løvkvis-tene ble brukt til å pynte opp i de to rommene familien disponerte innendørs. Løv ble plassert bak speilet, ved vinduene, i gardinholderne, ved døren. Til og med toppen av kakkellovnen ble beåret med en liten bjerkekvest. Da Karen kom inn i de lørdagspyntede rommene med markblomster og bjerkeløv, og med en merkbart duft av grønnsåpe, slo hun hendene sammen i begeistring.

En hvil i slåttearbeidet. Fra venstre Hilmar Tandstad, Aslaug Bakke, Pål-Nikolai, vesle Johan, mor Anna og Karen Tandstad.

Endelig kom tiden for avmarsj til kaia på Straumgjerde, hvor den kjære familiefaren skulle tas imot. Her var mye gjensynsglede da gamle M/B ”Aure” klappet til kaia, og pappaene fra byen ble gjenforent med sine familier. Min morfar hadde alltid med seg sukkertøy, populært kalt bygodd, til barna. Når søndagen var på hell, fulgte kone og barn min morfar tilbake til kaia på Straumgjerde. Etter en deilig og lang sommerferie kom dagen da familien skulle reise tilbake til Ålesund. Det var slett ikke morsomt, i alle fall ikke for barna. De ville feriere lenger. Avreisedagen var travel. Barn og voksne måtte stå opp allerede klokken fem. Sengklærne måtte pakkes. All bagasje ble fraktet til kaia ved Straumgjerde. Det tok Nikolai med den trofaste øykjen (hesten) mellom skjækene seg av. På tunet sto Karen og vinket farvel. Hun tørket nok bort en liten tåre eller to med forklesnippen.

Senere kontakt. I 1930-årene kjøpte mine besteforeldre en hyttetomt på Blindheim, hvor de førte opp en større hytte. Dermed var det ikke lenger aktuelt med sommerferier på Tandstad. Men de mange somrene på Tandstad hadde skapt en kontakt mellom Bakke-familien og Tandstad-familien som ikke uten videre lot seg viske ut. Når Karen en og annen gang var på bytur til Ålesund, besøkte hun min mormor. De to damene drakk kaffe, spiste småkaker og ajourførte hverandre om begivenheter i slekten. Da mine foreldre giftet seg i 1932, og dro på sin bryllupsreise, la de veien om Tandstad. I følge min mor ble det et meget vellykket besøk.

Siste gang min mor besøkte Tandstad, var sommeren 1970. Mine foreldre, min bror og jeg var på biltur fra Ålesund til Oslo, hvor vi bodde. Vi la veien om Tandstad. Hverken min bror eller jeg hadde vært der før. Det ble et meget hyggelig besøk. Karen og Nikolai var selvsagt gått bort for mange år siden. Men Hilmar med kone Lina tok imot oss. Hilmars og Linas sønn Norvald hadde overtatt gården i 1955. Ny låve var blitt bygget og våningshuset var blitt restaurert og bygget på i 1963.

Tankekorn. Det å flytte på landet hadde som hensikt å skape gode ferieopplevelser. Disse opplevelsene ble i praksis kombinert med læring. Barna lærte om liv og daglig arbeid på landet. Bybarnas horisont ble utvidet. Kanskje også foreldrenes. Denne måten å feriere på må derfor ha hatt en sideeffekt, nemlig at den skapte et ekstra lite bånd mellom by og land. I 1930-årene var det et politisk slagord ”By og land, hand i hand”. Flyttingen på landet må til en viss grad ha vært med på å realisere dette slagordet, ikke i politisk forstand, men i mer sosial eller mellommenneskelig forstand.

Jostein Fet
(f. 1924) har gitt ut 20 bøker, særleg om allmugens litterære liv 1600 – 1840 og ei bok om «Folkemusikken i Møre og Romsdal», vidare om lag 90 artiklar om ymse kulturemne. Han har fått Kongens forteneestmedalje i gull og er utnemnd til æresdoktor ved Universitetet i Bergen.

Replikkunst i Velledalen

Av Jostein Fet

Alle bygder har ordkunstnarar som set farge på kvardagen og som folk likar å sitere. Men replikkunst er like mykje eit bilete av folkeliv og sosialt fellesskap. Jostein Fet minnest folk som hadde evna til «å få sagt det».

Kjeldene er først og fremst mine eigne foreldre, Ole Johan N. og Lovise Jensdotter Fet, f. Drabløs, slik det er fortalt om i boka mi *Merke etter liv* (2007). Men i den boka er det også ein god del stoff etter systrene mine, Borghild og Oddrun, og dessutan andre folk frå Velledalen.

På Fet er det tre personar som må nemnast særskilt som replikkunstnarar, nemleg Peter Severin Fet (1881 - 1968) og Nybø-tvillingane (f. 1927), Kaspar og Sigurd, i første rekkje Sigurd. Også andre gardar i Velledala har hatt sine replikkunstnarar.

Dialektfarga skriftform

Lesaren vil snart merke at eg legg meg delvis nær eldre talemål i Velledala:

1. former som *upþ*, *burt*, *so*

2. *dativformer* som *hånå*, *uppi markå*, *fram i dala o.a.*

3. *ø-lyden* i former som *øss*, *døkke osv.*

4. skilnaden mellom *trong* og *open e-lyd* blir markert med teikna ´ og ` , som i é (eg) og è (er).

Merk at substantivet *rime* har open i (nærmar seg rem(m)e, som er gardsnamn fleire stader).

5. Former som *ligg'e*, *stend'e* har svarabhaktivokal, som går attende på gammalnorsk liggr, stendr, som utvikla seg til ligger, stender, i eldre nynorsk ligg og stend.

6. *Påll* [*Pållj*] - *garden* på Fet (Påll-Ole, Påll-Sigvart). I gammalnorsk hadde *Påll* såkalla overlang staving, men i talemålet er det *kort* i og *lang* l. Dei fleste liknande tunnamn på Sunnmøre har lang å i Pål, som i Pål-garden. I Sykkjølva finn vi fire Påll-gardar, på Eidem, Haugset, Hjortdal og Tandstad.

Eg vil presisere at eg på ingen måte fylgjer målføret strengt i replikkane. Stort sett held eg meg til normal rettskriving.

Folkelivsbilete. Alle bygder har replikkunstnarar som folk likar å sitere. Men replikkunst er like mykje eit bilete av folkeliv og sosialt fellesskap. For tida les eg *Gamalt or Sætesdal* av Johannes Skar (Samlaget 1965). Ordvekslinga der er som hoggen i stein: Ein ung gut var på veg til grannebygda for å «byggje» seg, som han sa, dvs. ta seg teneste. På vegen kom han i snakk med ei enkje som stod ute på tunet. Samtalen gjekk slik:

«Kor skal du av», sa ho.

«Eg skal av og byggje meg», sa han.

«Du sill heldr gipte deg», sa ho.

«Det vil ingjin have meg», sa han.

«Då vil eg have deg», sa ho.

«Då vil eg inkje byggje meg», sa han.

Den slagferdige Sigurd Fet

Kaspar og Sigurd var einegga tvillingar, like av utsjånad, men ulike til sinns. Dei var fødte i 1927, som fleire andre av Fitjagutane. Sigurd var slagferdig alt som smågut.

Det var fyrste skuledagen. På heimvegen møtte dei hånå Tore-Knut (Knut Drabløs). «He dække byjent på skulen allereie», sa Knut, «ja, kur gamle è dække no då?» «Øss è sju år», sa Sigurd, «men øss stend øss gøtt.»

«**Han hjelte no te anj Jon me**». Nybø-gutane likte å fiske. Ein dag var Jon, ein eldre bror, uppe i elva og fiska. Han hadde kome seg burt på ein stein i elva. Sigurd var berre ein fem-seks år, no kom han og skulde sjå kor han Jon fiska. Han hoppa burt på steinen, men slipra i det same og fór på elva. Elva var stri og tok med seg han Sigurd og førde han vidare nedover. Jon hoppa på land og sprang ned langs elva og burt på ei lita plånkebru dei hadde laga. Med det same gutungen kom rekande, hogg Jon tak i Sigurd og lempa han på land.

Jon kom heim med guta og fortalde kva som hadde skjedd. Då øya ho Sylla seg: «Åja, det va no Jisus so berga deg, dinna gongjin», sa ho. Dagen etter kom han Sigurd fram i garden, der trefte han henne Jørn-Lovise. «Nei, kur det va, Sigurd, va det so at du datt på elva i går, men at han Jon berga deg?» spurde ho Lovise.

«Nei, det va Jisus so berga meg», sa han Sigurd. So la han til: «Men han hjelte no te enj liten grand, anj Jon med.»

Ståande is. Mange år etterpå. Han Sigurd var ein tur te Aure. Det var vinters tid, og nokre kara spyrde hånå: «Kur det è, è han lagt sé isen på Fitjavatna?»

«Ja, viss han ikkje ligg'e, so stend anj, og då ser dække hånå her uta Aure,» svara han Sigurd.

Lampetta. Det var om våren, men Fitjagutane vilde ikkje avslutte skisesongen heilt enno, so dei fór uppå Ljøsabreen for å køyre slalåm. Skiene måtte dei bere upp Långerimen før dei fann nok snøv. Men då dei skulde nedatt, hadde snøvinn smelta so mykje at dei braut igjennom. Sigurd sa det slik: «Øss sto fast so nøkre *lampetta* næri skogja.»

Denne samanlikninga var so original at eg brukte henne i ein norsktid på Volda Lærarskule som døme på ein *simile*, eit samanliknande bilete. Tretti år seinare var eg på jubileumstreff med same elevane. Då var det ein som minte meg om denne metaforen. Han hadde sjølv brukt han i undervisninga si. So replikkane hans Nybø-Sigurd har gått inn i undervisninga på våre kantar.

Petter Syvrin Fet (1881–1968), ein forteljekunstnar

Han heitte eigenleg Peter Severin, men folk sa no Petter Syvrin. Han var ein forteljekunstnar og humorist av rang. I lyd og lag stod det alltid ein karaflokk rundt han, ein kunne berre gå etter lattersalvene for å finne kvar han var. Sundagsmorgonane kom han ofte heim i garden til oss for å slå av ein prat, og det var visst at dei dukka upp, både han Påll-Ole, han Jo-Ole og dei andre karane i grannelaget.

Han likte å samanlikne notid med fortid. Eit ordtak han hadde, var «denj so veit kur det va.» Nedanfor fortel eg berre eit lite utval av historiene hans.

På løsihus. «Det va so mange løsihus i Ålesynda før i ti`ne. Det va han Bakke so ha ei

Petter Severin Fet
1881-1968

børastøve, og enj so heitte Haram heldt te uppi Skara og der va fleire andre. Enj gong é va uppe i Skara og hadde lagt mé, kom det enj mannj so heitte Skarbø innj på same romet, og hanj med skulde ligge der, anj va kominn seint om kvelden. É sku stå ti'le upp og når é sku ha på mé sko'ne so ha dinna mannj'n vannja fullje enj ta sko'nå minå. Det va kje nøke annja rå enn at é laut tømme minj sko over ti ennj ta hass sinå.»

Løsihus:: løsihus. Børastøve, borgstove, eigenleg stove for tenarane på ein storgard.

Utskiftinga. Det var forslag om at Nils-garden skulde avstå eit stykkje. «Ja, vil dække ta ditta stykkje ifrå mé, so lyt'e dække ta det med *blodite hænde*», sa han med utskiftingskarane. Om dei endelege byta for Nils-garden sa han: «Det è støtt so enj sku ha rekt fara itte enj drukkjinn mannj.»

Tuene uti Páll-teia. Han tykte folk no for tida slo so uvel, dei sette att småslått overalt. Som dømme på kor nøgne folk var i gamle dagar, tok han Páll-karane: «Det he` kje fire brugom ta garda so he` vøre so pussa og velstelte so tuene uti Páll-teia», sa han.

«Denj so veit kur øss hekk itte høkinje når øss fór og slo uppi markå», sa han då han skulde skildre småhøyslått i bratte lier. Jamvel «kammarane» etter gamlekarane var mykje større enn dei è idag: «Det låg atte kammara so store so stronga itte dei», sa han.

Strange m, avkvista trestamme, helst av lauvtre. Kammar m, frå lat. camera (hus, rom), som vi har i kam-mers. Tydingsendring til dass, lort.

Vasshammar. Ein dreng framme i Hans var so overhendig trottige, han stod og tok upp veiter, og hakka gjekk jamt og samt. «Det è høggende so du sku ha sett enj *vasshammar*», sa han Petter Syvrin.

Vasshammar. Ei leike. Smågutane brukte å lage til ein hammar som dei fekk til å slå ved hjelp av eit hjul, drive av vatn som dei leidde gjennom eit røyr.

Såtene. Det var ein dag i slåtta. Han Petter Syvrin sette i gang med å kaste utover høyet. «Nei Petter Syvrin», sa dei med han, «ka du gjere, kasta du såt'ne no, ser kje du at de éla fram i Regndala!» «Ja, men é he` kje tenkt mé fram i Regndalen med dei», svarde han.

Éle, regne, helst i fjellet, som varsel om at det kjem regn ned i dalen Regndalen, ein hengedal i Velledalen der det élar ofte pga. kjølinga frå Regndalsbreen.

Likkister. I 1874 var det bryllaup framme i Hans-garda på Fet. Det var ho Tømsina som gifte seg med 'nå Fredrik Martinusson Velle. Den tida var det skikk og bruk at folk laga likkista si sjølv. Å få tak i ei kjøpekiste var ikkje å tenkje på. Før bryllaupet kjende han Hans-Lars seg ring og sjuk, og sa: «É trur kje é kjeme te å live over brylljape. Når é døyr no, so kan dække ta å sete kistå mi nedpå naustlemen. Der kan é stå te brylljape é over, og so helde dække gravøl på restane.»

«Klenkende âl». Hanrik Straumsheim hadde denne rispa om ei likkiste: «Ein mann hadde laga seg ei likkiste. So døydde ein av grannane, men likkiste hadde han forsømt å lage seg. Sonen kom då å spurde om han kunne få låne likkista til mannen. «Nei», sa han, «é ska sei dé, det è ei fole god kiste, ho è laga ta klenkende âl. Du veit kur d'è i disse tie, best so du gjeng'e der so veit ikkje du fynn du ligg'e der, og he kje du kiste då so stend'e du der.»

Âl, kjerneved, motstandsdyktig mot røte. *fynn*, forkorting av fyrr enn.

Fet-karane spelar kort. Frå venstre Arne, Per, Kristian og Norvald, alle med Fet til etternamn. (Frå boka Sætrar under tinderad, 2003.)

«Ditta stubba ho so ingjinn teng.» Ho Jo-Jensina dø i 1923. So skikken va, so stelte dei liket, det va han Jo-Ole som stod fyre det. Han Nybø-Perry, den eldste ta Nybø-gutane, hadde møtt fram og stod med hendene i bukselomma og såg på. Han var fire år. Ho Jensina sprikte litt med tærne der ho låg, so han Ole tok ein ulltråd og batt dei saman. Då sa han Perry: «Nei, ditta stubba ho so ingjinn teng, morbror.»

stubba, slit av. Han kalla Jo-Ole morbror. Eigenleg var han morbror til faren, han Nybø-Karl.

Aud, Liv og Fot. Ein gong kom ho «gommer» (farmor mi) i prat med han Brua-Ole og ho Emilie, dei hadde fått to døtrer, dei fór og sprang omkring der.

«Ka dei 'eite dissa taus'ne då», spurde ho gommer.
«Den eldste heite Aud, den andre Liv», sa dei. Då sette ho gommer i å læge:
«Ja, fær dække enj gut no då, so må dække kalle hånå Fot», sa ho.

Aud er halvemål for haud, Liv er bulen. Med Fot vilde alle kroppsdelane vere representerte.

Sylvskeibombå (etter far). Folk sette si ære i å ha stabburet fullt av både bitande og slitande. Sengklede hekk der i rekkje og rad, og på golva stod hundreårgamle kister, rosemåla skrin og småting, vevgrindar osv. Kvinnfolka vilde gjerne vise fram stabburet. Her er ei regle frå ein stad i Sykkjølva. Det var kome ein friar til gards, og mora bad dottera hente flesk på stabburet.

*Stig upp på sylvskeibombå,
hald deg til tinfatrekkjå,
ta kje ta fjorsfleskja,
ikkje ta fyrårsfleskja,
men ta det hinå.*

Sorphola. Sorphola var ei utgraven hole i utkanten av tunet som folk brukte til do og til å kaste avfall i. Ho var open, ikkje overbygd. Eg kan so vidt hugse at der var ei sørphøle i Hansgarda på Fet, ho var nok ikkje lenger i bruk. Men eg trødde ned i henne ein gong i mine aller fyrste barneår, det kan ha vore rundt 1928, då var eg fire år. Kvinnfolka hala meg uppatt, rydde av meg kleda og vaska meg grundig.

Peter Syvrin Fet fortel: «Folk sat på ein plånkje over sørphøl'ne og gjorde sitt fornødne midt i augnesyna åt folk. Dei sat på dissa plånkå so det va *hana*, og når folk gjekk forbi, ropte dei og spyrde itte nytt uta bygdå.»

«**Nytt é tytt**». Han far interesserte seg for gamle ord og uttrykk. Eit ordtak han noterte etter farbror sin, han Páll-Martines, er dette: «Nytt è tytt,» sa han farbror, han såg andre slags båsbølka.

«*Båsbølka*», båsbolkar, rom for kyrne i eit fjøs. «Nytt è tytt», nytt er pent, vakkert. Tyd, adj., venleg, blid, vakker. Ei vanleg tyding er medgjerleg, tamd, t.d. om dyr.

Å hegde frå løkja. Uttrykket er uforståeleg for notidslesarar. Det har med krøter og fôr å gjere. Far snappa opp eit gammalt uttrykk etter ei eldre kone: «Du è kje loalause du Joane. È seie so ho sa, ho gommer, ho Kristøffa: È ’egda frå løkja.

Lo (< lód f): fôr

hegde: spare. *Å hegde frå løkja* tyder å spare slik at ein unngår å bli «loalaus.» «Løkja» er dativ av løk, som tyder slutt, endskap. Dativforma *løkja* er ein arv frå gammalnorsk, heg a frå e-u. Aasen fører opp *hegda* som vanleg på Sunnmøre.

Elastiske ting. Læraren hadde naturfagtime. «Kan du nemne tre elastiske ting, Arne?», spurde læraren. «Sjå», sa han Arne. «Tatta. - Kuspena. - Kakegrøn.»

Tatta, brystvorte på kvinner. *Kakegrøn*, deig til å bake brød av. *Grøn*, av grjon, gryn.

Han Bukke-Jørn. Far fortel: «Han Jørgen Ingebrigtsen Velle (1773–1743) kalla dei Bukke-Jørn fordi han handla med bukka. Han fortalde enj gong:«È va innji Ramstaddalen og kjøpte tre bukka. Issa, det va kje nøke te bukka. To ta dei ha berre éi aue, og den trie va berre ei lita geit.»

Han låg på same si’ne i sju år. Oddrun fortalde: «Det va enj mannj frama Vellje. Han va 27 år då han gifte seg med ei enkje på 57. Ho vilde at han berre skulde liggje mot hinne i sengjinne. Då ho dø, sa han»: «No he’ é leie på same si’ne i sju år, no fekk é endele snu mé.»

Han Tørgjer. Han Tørgjer høyrer til mine barndomsminne. Han var frå Skjåk. Han var liten og lettbygd. Som gjætar i Skjåk-fjella hadde han lært at å springe var den minst energikrevjande måten å kome seg fram på. Same laget hadde han som vaksen. Han kom til Straumgjerde, gifte seg og fekk ein stor familie å forsyte. Son hans var Leidulf Vigstad på Velle. Han gjekk ofte fram te ’nå Leidulf. Når Fitjafolket såg ein mann fare springande burte på vegane, sa dei: «Der fer ’anj Tørgjer.»

Dei hadde eit herme etter Tørgjer. Han vart innkalla som vitne i ei sak, og so spurde skrivaren om den tiltalte hadde vore full. «Nei, full va han ikkje», svara Tørgjer. «Men han kunne ikkje ga, han kunne ikkje sta, han fota kje mark.»

Ordet hinna Rabbe-Syvrina. Ho hadde eit ordtak, ho Syvrina: «Det è bére å verkje i ’*and* enn i ’*ug*», sa ho.

’*and* og ’*ug*, halvemål for hand og hug. Ordtaket uttrykkjer livsvisdom, men eg vil ikkje undervurdere lesaren med å gi nærare forklaring på ordtaket.

«**Det è no ’anj far so è eldst**». Rime-karane frame på La var av dei aller fremste spelemennene på Sunnmøre. Knut Lade (1840 – 1905) og sonen Ole (1860 - 1930) førde vidare slåttane etter Lars Petter Hjortdal, eller Gamle-Hjortdalen som han vart kalla på sine eldre dagar. I 1903 kom den fyrste kappleiken på Sunnmøre. Interessa var uvanleg stor, det var tydeleg at folk var tekne av den nasjonale straumen som gjekk over landet no tett før unionsbrotet med Sverige. Mellom deltakarane var også Knut og Ole Lade. Dei var so like å sjå til, dei slengde

med overkroppen på same måten. Fleire trudde dei var brør. Ein bladfyk frå Søndmørs-posten trudde det same og spurde han Ole:

«Si meg, kæm è det so è ældst ta dåkke to Lade-karanne?»

Ole svarde: «Å det no anj far so è eldst.» Framleis er den replikken levande i Velledala, 115 år etter.

«**Smettende fin’e vals**». Det var spelemannsstemne i Ålesund. Og Ole var der. Den gongen var regelen at spelemannen også skulde spele ein folketone, ikkje berre slåttar. Ole spelte to slåttar og meinte det var nok. Men bokhandlar Havnevik, som var ein av domarane, sa då: «Du må spille en *tone* også, Lade.»

«Nei, Havnevik farr, nøkenj tone det kann ikkje é, men é kann enj *smettende* fin’e vals,» sa han Ole.

«*Ein tone*, vanleg ord for (religiøs) folketone. Eg hugsar far og mor brukte å seie med oss gutane: «Døkke må spele enj *tone* med, guta». Øss skulde lære å spele *fint*.

«**I gårkveld**». Det var stølhelg på La-støla. Dei dansa i eit sel, og Rime-Ole var spelemann som vanleg. Om sundags formiddag sat ungdomane ute på tufta og småsnakka. So kjem han vyrdelege prost Rude stigande, han hadde halde oppbygging på Liedhytta. Han tenkjer vel: «Nu skal jeg være folkelig og slå av en prat med disse bondegutene.» Men det å vere folkeleg var ikkje Rude si sterkaste side, han var av ei fornem slekt frå Drammenskanten.

«God morgen, gutter, man sitter og nyder sommersolen, jaha, her var det koselig.»

Då kjem det frå ’nå Rime-Ole, han sit med fela i handa: «Jøudå, men du sku ha vøre her i gårkveld, Rude, då va her eit *helvetes* liv.»

«**Sanste ikkje at han va dø**». I 1905 låg han Rime-Knut på sitt siste. Ole sat ved senga, dei var so gode vener, han Knut og han Ole. «Å, ta og spel eitkvart for meg, Ole», sa faren. Ole tok fram fela og spelte ein «tone». «Ja du spelte vel fint då», sa han Sverre Aurdal, som har fortalt ditta.«Fint ja», sa han Ole, «han far han sanste ikkje at han va dø før ei go’ stond atti veia.»

«Ja, du veit ’anj forsnakka seg,» sa han Sverre Aurdal.

Atti veia: etterpå.

Jarle Tusvik
fødd 1944, er pensjonist etter eit langt arbeidsliv som tilsett i administrasjonen ved Ekornes ASA. Han er aktiv i Sykkylven historielag, flittig slektsforskar og er medlem av årbokredaksjonen.

Buholm-forliset i 1885

Av Jarle Tusvik

33 fiskarar omkom utanfor Buholmen ved Ålesund på same dag. Blant dei var også tre frå Sykkylven.

Buholm-ulukka var ei sjøulukke som fann stad 13. august 1885, der 33 fiskarar frå Buholmen i Ålesund omkom på fiskebankane utanfor byen. Vêrvarselet for dagen var dårleg, og fleirtalet av båtane snudde når dei såg at uvêret tok til. Sju båtar som hadde sett ut line heldt likevel fram, før stormen slo inn i løpet av ettermiddagen.

To overlevde

Berre to av dei skipbrotne kom levande frå ulukka. Ulukka fall saman med ein ekspansiv byvokster i Ålesund, som i 1885 talde 7.500 innbyggjarar, meir enn ei fordobling i løpet av tju e år. Mest alle dei omkomne var innflyttarar frå øyane og fjordbygdene på Sunnmøre, som hadde busett seg på sørsida av byen. Dei fleste av desse var arbeidsføre menn i 30- og 40-årsalderen. Attende sat 29 enkjer og 90 farause barn.

Av dei 33 fiskarane som omkom, var tre frå Sykkylven:

Lars Johannes Edvard Olsen Hellen, f. 1860 på bruk 1 på Hellen, Ikornnes. Han hadde ei dotter, Anna Oluffa f. 1884 i Leikanger, Herøy, d. 1924. Ho var gift med lærar Bernt Olaus Berntsen Vik, f. 1875 i Styrkårgarden, d. 1947. Bustad bnr. 11 Vik.

Syver «Edvard» Bastian Knutsen Sortebekk, f. 1861 på bruk 1 Svartebekk. Ugift.

Lars Johan Johannessen Klokk, f. 1854 på bruk C. a. Klokk, Ramstaddal. Han er notert som tenar på Haram i 1875. Han vart gift 18. april 1880 med Lovise Sivertsdtr. Spjelkavikgerde.

Innsamling

Den store ulukka fekk stor mediemerksemd både i Noreg og utanlands, og sette i gang ein innsamlingsaksjon til dei pårørande. Fleire aviser oppmoda folk om å gje, og meir enn 57.000 kroner blei samla inn til føremålet. Bidrag kom mellom anna frå nordmenn i Amerika og frå den verdskjende operasongarinna Christina Nilsson, som på den tida vitja Bergen. Den britiske statsministeren William Gladstone gav eitt pund, og frå Jordan kom ei brødkiste som blei taksert til ei heil krone. Monumentet «Mot havet» på Kiperviktorget i Ålesund er reist til minne om dei omkomne.

Opprop

I Ålesunds aviser sto følgjande opprop: «For dem, der vil yde bidrag til de under stormen den 13de ds. omkomne fiskeres efterladte, er der anledning at tegne og yde bidrag hos D'Hrr. J. Aarflot, A.I.H Fjelde, Alb. Gjørtz og P.T. Sandborg, hvor lister er udlagt. Der vil dessuden blive anledning til at yde bidrag i kirkebøssene på førstkomende søndag både ved høymessen som ved aftensangen.

Nøden og sorgen er stor, og vi tvivle ikke om, at den almindelige deltagelse vil give sig udtryk ved rigelige bidrag der kunde lette bekymringene for de sørgende enker og faderløse.»

Der kom pengar, ikkje berre frå Noreg, men også frå utlandet kom det betydelege beløp. Innsamlingskomiteen avslutta sitt arbeid i juni året etter. I Aalesund Blad for 25. juni 1886 står fortegnelsen over dei innkomne bidraga. Den er nedsummert til

«Tilsammen kr. 57.652,38». Øvst på lista frå Kristiania, som innbrakte kr. 12.988,17 står:

«D.M. M.M. Kongen og Dronningen kr 300,-. De innsamlede pengene ble fordelt med en tidel til de 29 enkene og resten fordeles på de omkring 90 barna. Pengene settes i bank, fordelt på 29 kontrabøker og overleveres hver enke.

Disse får adgang til at heve 60 kroner årlig selv og 60 kroner for hvert ukonfirmert barn. Alt under kontroll av sognepresten, politimesteren og en mann valgt av enkene.»

Berre to menn vart berga. Peter Svinøy, kom seg opp på kvelven der han sat i 18 timar, til han vart redda syd for Runde av dampskipet «Hero».

Den andre, Peder Gundersen Buholmstrand, dreiv omkring i den vassfylde båten i heile tre døgn, til han dreiv i land på Vigra.

Kartet er eit utsnitt av Ragnvald Hansens kart over fiskeplassane utanfor Ålesund. 2-talet viser området der forliset skjedde.

«Mot Havet» Skulptur av Kirsten Kokkin, til minne om bl.a. Buholmforliset.

Bent J. Tandstad
(f. 1955) er journalist i NRK Nyheter i Oslo, busett i Horten i Vestfold. Han har tidlegare jobba i Sykkylvsbladet, Gjengangeren og Sunnmørsposten. Han skreiv ein større artikkel om Stenersen-saka på nrk.no tidlegare i år. Lenke til artikkelen: <https://www.nrk.no/norge/xll/den-siste-drosje-turen-1.13972696>

Stenersen-mysteriet og Sykkylven

Av Bent Tandstad

Stenersen-saka frå sommaren 1972 er ei av dei mest omtalte uløyste kriminalsakene her i landet dei siste 50 åra. I ein periode stod Sykkylven sentralt i etterforskinga etter at drosjesjåføren frå Rendalen i Hedmark forsvann.

Det var 13. juli 1972 at 59 år gamle Gudmund Stenersen la igjen ein lapp på kjøkkenbordet heime i Ytre Rendalen. «Jeg kjører noen turister som har kjørt sundt bilen sin. Turen er til Storfjord, Møre. Kommer tilbake lørdag eller søndag. Gudmund».

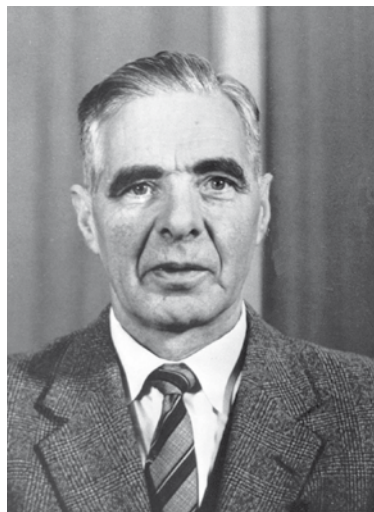
Dette var det siste livsteiknet frå han. Han kom aldri igjen, og ei omfattande kriminal-etterforsking vart sett i verk. Spora førte til Møre og Romsdal, og det er gjort truverdige observasjonar av drosjen blant anna i Sykkylven, Stranda og Stordal. 24. juli vart drosjen til Stenersen, ein Ford Taunus 17M stasjonsvogn, funnen på ein parkeringsplass i sentrum av Åndalsnes. Då hadde truleg bilen, som hadde registreringsnummer D 25098, stått der nokre dagar. Det som låg igjen i bilen er sjåfør lua hans og ein pakke Pall Mall med nokre få sigarettar i. Stenersen sjølv røykte aldri sigarettar.

Var pengar motivet?

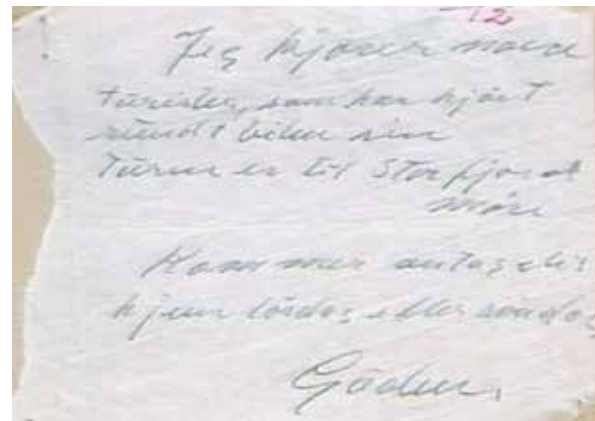
Politiet vart meir og meir sikre på at nokon hadde teke livet av Stenersen. Det viste seg at drosjesjåføren, som også dreiv litt med kjøp og sal av bilar, truleg hadde mellom 4000 og 8000 kroner på seg då han vart borte. Ein stor sum i 1972. Var det ein sum nokon kunne drepe for?

Det lukkast aldri politiet å finne ut kven som bestilte drosje denne sommardagen i 1972. Det vart aldri funne ein bil i Rendalen eller distriktet rundt som kan knytast til turistane han nemner på lappen. Det er ingen bilar som har brote saman i området i dagane før 13. juli.

Vitne i Rendalen fortalde at dei hadde sett to eller tre passasjerar i drosjen denne dagen. Det har vore teoriar om at dei som hyra drosjen var turistar, haikarar, fiskarar eller

Drosjesjåfør Gudmund Stenersen har vore sakna sidan juli 1972. Politiet trur han er drepen, men det er aldri funne eit lik.

Denne lappen la Gudmund Stenersen att på kjøkkenbordet heime i Ytre Rendalen 13. juli 1972.

Illustrasjon: Marius Vibe.

anleggsarbeidarar, men ingen av spora har ført fram. Då politiet gjekk ut med etterlysing av Gudmund Stenersen og drosjen hans, byrja det nærmast å hagle inn med tips. Det kom inn tips om observasjonar frå heile reiseruta frå Ytre Rendalen til Sunnmøre, ja frå fleire andre stader også.

E-gruppa i politiet, tilsvarande Kripos i dag, vart kopla inn, og den profilerte etterforskarer Rolf Harry Jahrmann var leiar for gruppa.

Namngjevne personar

Det kom inn mange tips frå Stordal, Stranda og Sykkylven, og politiet feste lit til fleire av desse observasjonane. Namngjevne personar med tilknytning til desse bygdene vart etterforska, utan at politiet greidde å knyte dei til saka. Det var også spor til Isfjorden utanfor Åndalsnes, men det kom ikkje noko konkret ut av desse spora.

På denne tida gjekk det føre seg ei storstilt kraftutbygging både i Rendalen og i Vengedalen i Isfjorden. Eit heitt spor var at dei som bestilte drosjen i Rendalen kunne ha vore anleggsarbeidarar. Anleggsarbeidet i Vengedalen gjekk mot slutten, og det er kjent at ein del arbeidarar der vart flytte til anlegget i Rendalen.

Trass i iherdig etterforsking av dette sporet rann det ut i sanden. Politiet fekk aldri fullstendige lister over kven som jobba på desse anlegga i den aktuelle perioden, og mange i politiet trur løysinga på mysteriet kan liggje langs dette sporet.

Observert

I 1972 var enno ikkje ferjeleiet flytta til Ørsneset. Ferja la til midt i sentrum, og når det var mange bilar, snirkla ferjekøen seg frå kaia og oppover mot Kyrkjevegen. Då låg også kiosken til Bastian Aure nede ved kaia, rett ved der bilane stod i kø til ferja. Bastian Aure fortel at han er sikker på at det var Gudmund Stenersen han såg i ferjekøen ein av dagane etter 13. juli i 1972.

- Eg såg bilete av han i avisa då han vart etterlyst. Eg kjende han igjen. Eg la merke til at han gjekk ut av bilen, kanskje for å strekke på beina. Eg hugsar godt sjåfør lua han hadde på seg, seier kioskeigaren. Han fortel at han ikkje såg dei andre som var med i bilen.

Basse Aure var ein av fleire sykkyllvingar som gjorde observasjonar av det som kan ha vore Gudmund Stenersen i Sykkylven i juli 1972.

Drosjen, ein Ford Taunus 17M, vart funnen att på ein parkeringsplass i sentrum av Åndalsnes 24. juli 1972. (Foto: Politiet)

Bastian melde ikkje frå til politiet om det han hadde sett, men det var det fleire andre sykkyllvingar som gjorde. Det er fleire namn frå Sykkylven på politiet si liste over personar som hadde opplysningar i saka. På denne lista finn vi blant andre Einar Espe, Margrete Aure og Petra Grebstad.

I ein radiodokumentar om Stenersen-saka frå 1986 vart blant andre Petra Grebstad intervjuet. Familien dreiv Mobil-stasjonen på Blindheim og Sjøbakken Camping nede ved sjøen. Ho fortalde i intervjuet at ho hadde fått inn ei bestilling på ei campinghytte frå personar som var på veg frå Austlandet i bil. Dei dukka aldri opp. Ho var sikker på at dette var Gudmund Stenersen og passasjerane hans.

Kvar overnatta dei?

Dette med overnatting er eitt av dei mange mysteria i denne saka. Ingen overnattingsstader i distriktet har hatt besøk av korkje drosjen eller dei som var om bord. Bilen er observert ulike stader på Sunnmøre fleire dagar etter kvarandre, men inga overnattinga er registrert.

Overnatta dei hos kjentfolk? Det er i alle fall ingen som har meldt seg som kan kaste lys over dette. Det vart også gjort observasjonar på ferja mellom Aure og Magerholm av det som kunne ha vore drosjesjåføren frå Rendalen og passasjerane hans.

Også tre utanlandske menn, som var observerte på fjelltur i Riksheimdalen, var på eit tidspunkt interessante i etterforskinga. Dei vart raskt sjekka ut av saka. Dei hadde vore ein del rundt på Sunnmøre i den aktuelle perioden, og dei vekte mistanke då dei prøvde å få seg båtskyss til Storbritannia frå Ålesund.

Tilstår drap

Vi veit at ein i dag 62 år gammal mann frå Ålesund har tilstått å ha teke livet av Gudmund Stenersen. Han sa det skjedde ved Skodjebruene under ein krangel om pengar. Politiet festar ikkje lit til denne forklaringa. Dei veit at mannen ikkje kunne ha vore med i drosjen då turen starta frå Rendalen. For på det tidspunktet sat han i fyllearesten i Ålesund. Men politiet ser ikkje bort frå at han kan vite noko om det som skjedde.

Denne mannen sonar i dag ein sikringsdom på 11a landsfengsel. Han er dømd for drap på to kvinner, eitt på 1980-talet og det andre på 1990-talet. Det siste offeret hans var Anni Kjølås (32) frå Stranda, som også hadde familie i Sykkylven.

Utover våren 1973 vart etterforskinga trappa gradvis ned. Seinare har Stenersen-saka vore etterforska i fleire omgangar. Over 1000 personar har kome med tips eller vorte avhøyrd i saka, så informasjonsmengda er enorm. Tidlegare Kripos-etterskar Olav Seljesæther, som no er pensjonist, var sentral i etterforskinga. Han sa til meg tidlegare i år at mykje at jobben når ein har ei så stor mengd av tips, er å leggje bort det som ikkje ser ut til å vere relevant.

Han ser ikkje bort frå at avgjerande tips kan ha hanna i denne kategorien, og at tipset dermed ikkje har vorte etterforska. Sjølv trur Seljesæther at svaret på mysteriet kan liggje i Rendalen. Han meiner at anleggsmiljøet i kommunen burde ha vore etterforska breiare.

Rendalen?

Politiet sin hovudteori har heile tida vore at Stenersen vart teken av dage av passasjerane sine, og at dei hadde kvitta seg med liket ein stad på vegen mellom Rendalen og Åndalsnes.

Ein teori er at drosjesjåføren vart teken av dage alt første dagen i Rendalen. Kva så med alle observasjonane av Stenersen i Sykkylven og andre bygder på Sunnmøre?

Ei enkel forklaring kan vere at den av passasjerane som køyrde bilen, brukte drosjelua hans, og det var lua som var gjenkjenningssubjektet. Vi veit også at det var fleire bilar i distriktet desse julidagane i 1972 som likna på drosjen til Stenersen, blant anna ein drosje frå Stor-Elvdal, også det i Østerdalen. Denne var også D-registrert, og dei tre første siffera i registreringsnummeret var identisk med nummeret på bilen til Stenersen. Ein drosje frå Eidskog, også D-registrert, var i området, pluss ein E-registrert drosje frå Oppland, pluss minst ein bil til som likna på drosjen frå Rendalen.

Det var midten av juli og fellesferie, slik at det var stor trafikk og mange ukjende bilar på vegane. Dette har truleg gjort at det var mange feilobservasjonar. Det verkar likevel klart at drosjen til Stenersen var i Sykkylven, politiet har fleire pålitelege observasjonar om det. Spørsmålet er om han sjølv var med i bilen.

Vi får kanskje aldri vite kva som skjedde med Gudmund Stenersen og kven passasjerane hans var. Det har vore mange teoriar, men dei manglande bitane i puslespelet har aldri falle på plass. Håpet om at saka skal bli løyst blir mindre og mindre, men det er all grunn til å tru at nokon der ute veit kva som skjedde. Det kan enno skje at nokon har behov for å lette hjartet sitt og fortelje det dei veit.

Dette har skjedd i Stenersen-saka

Torsdag 13. juli 1972: Gudmund Stenersen legg igjen ein lapp på kjøkkenbordet heime i Ytre Rendalen om at han skal køyre nokre turistar til Storfjord på Møre. Dette skjedde mellom 1430 og 15.

Drosjen observert av sonen og dottera til Stenersen like før kl. 15 på Hornset i Rendalen. Det er uklart om det var passasjerar i drosjen då.

Stenersen-saka er ei av dei mest profilerte kriminalsakene her i landet dei siste 50 åra. Det er skrivne utallege spaltetimer om saka i norske aviser.

Arkivmaterialet til Stenersen-saka tek opp mange hyllemeter i arkivet til politiet på Elverum. (Foto: Kjell Åge Kampestuen)

Drosjen hans observert ved 13-1330-tida ved Sandbekktippen på vegen til det store kraftanlegget i Rendalen. Vitnet meiner at drosjen stod der mellom 1 ½ til to timar

Drosjen observert på Hårsetvollen på Koppangkjølen på fjellet mellom Rendalen mot Koppang.

Eit vitne meiner å ha sett bilen mellom Bjorli og Verma seinare på kvelden denne dagen.

Fredag 14. juli: Tidleg på morgonen braut det ut brann i Hove møbelfabrikk i Stordal i Møre og Romsdal. Her har fleire observert det dei meiner er drosjen til Gudmund Stenersen som er blant dei som ser på brannen. Eit vitne seier han såg Stenersen og passasjerane to gonger i dette området den dagen, og han seier at bilen då var på veg i retning mot Ålesund.

På kvelden er det som kan vere drosjen til Stenersen observert utanfor eit hus på Ellingsøya utanfor Ålesund.

Laurdag 15. juli: Drosjen til Gudmund Stenersen er observert av fleire i Sykkylven, Stranda, i Ørskog, Stordal og Åndalsnes

Søndag 16. juli: Ein hytteeigar i Vengedalen i Isfjorden såg på kvelden ein lys drosje køyre innover anleggsvegen. Han reagerte fordi det var fellesferie på anlegget.

Måndag 17. juli: Observasjon av det som kan ha vore drosjen i Stordal og Hornindal.

Torsdag 20. juli: Familien melder Gudmund Stenersen sakna.

Måndag 24. juli: Stenersen og drosjen hans blir etterlyst av politiet. Same dag blir bilen oppdaga i sentrum av Åndalsnes, og det kjem fram at han kan ha stått der sidan helga før. Kripos blir sett inn i etterforskinga.

Våren 1973: Etterforskinga blir gradvis trappa ned.

Sommaren 1976: Ein sosialarbeidar i Oslo seier at ho hadde fått informasjon frå ein klient om kven som hadde teke livet av Gudmund Stenersen. Ho blir friteken frå teileplikta, men rettslege avhøyr gir ikkje resultat.

16. november 1983: Ny etterforsking i saka av ei gruppe frå Kripos, men utan avgjerande resultat.

Januar 1984: Ellingsøy utanfor Ålesund er i fokus for etterforskinga. 250 vitne blir avhøyrde. Politiet varslar eit mogleg gjennombrøt i saka, men det viste seg ikkje å halde stikk.

September 1985: Nye avhøyr i Rendalen. Miljøet rundt det store anlegget der stod i fokus.

25. september 1986: NRK-journalistane Kjell Åge Kampestuen og Øyvind Bæk lagar ein radiodokumentar i to delar med full gjennomgang av saka. 400 nye tips kjem inn. Politiet karakteriserer 70 - 80 av desse som interessante.

5. november 1986: Ein butikkeigar i Rendalen opplyser at han formidla kontakt mellom ein person som hadde behov for drosje og Stenersen 13. juli 1972.

Januar 1988: Ein mann frå Ålesund tilstår å ha teke livet av Gudmund Stenersen, men politiet fann ikkje grunnlag for å reise sak.

Våren 1997: Det blir sett i verk ny etterforsking av saka i samband med at tidsfristen for forelding nærmar seg. Mannen frå Ålesund som tidlegare har tilstått drapet, tilstår på nytt, men politiet festar ikkje lit til tilståinga. Mannen er på det tidspunkt dømd for to andre drap.

Med kjærleik til kunsten

Av Eldrid Suorza

– Dei er ikkje nakne, eg kler dei i fargar, seier Kirsti Villanger, om dei frodige damene ho så røft målar. Med stor skaparglede leikar sykkylvingen seg med pensel og palett.

Kirsti vart fødd i Sykkylven i 1950, foreldra var Julie f. Grebstad og Bernhard Villanger. Dei budde i eige hus på Grebstad i Sykkylven. Kirsti var den yngste i søskenflokket på tre; Haldis, Julianne og Kirsti. På Grebstad i femtiåra var det møbelverkstader i nesten anna kvart hus. Der henta ungane mange inntrykk, og hadde tilgang på tre- og stoffrestar som kunne bli til noko spanande. Det var eit kreativt miljø ho vaks opp i. Kirsti fortel at far hennar var møbelsnekkar med sveinebrev frå Bergen og arbeidde ved Brødrene Blindheim og Tynes Møbelfabrikk. Han hadde også eigen verkstad i kjellaren heime.

Treskjeriing. – Der dreiv far med treskjeriing og skar ut møblar og prydgjenstandar, både som hobby og til nytte. To hardingfele vart også skapt der. Det var alltid stor stas å vere i verkstaden og prøve «hoggjarna» (treskjerarjarn), høvel og skruar. Farleg verktøy vart låst inn i eit skap, men det var berre å finne ut kvar nøkkelen vart gøymd, for så å låse opp og ta verktøyet i bruk medan far var på fabrikk. Deretter var det å koste golvet og sette alt på plass før han kom heim. Det tok fleire år før mine «bragder» vart oppdaga, fortel ho.

Far til Kirsti spelte hardingfele, og øvde ein time kvar kveld aleine eller saman med Ålesund Spelemannslag. Då sneik ofte Kirsti seg til å lage skisser og illustrasjonar. Å teikne tykte ho var det kjekkaste faget på skulen, særleg når historier og fakta kunne illustrerast. Ho har teke vare på illustrasjonane som ho laga i kjemi- og fysikkfaga i Sykkylven.

– Etter far sine øvingstimar måtte vi gå kveldstur. Då vart natur og lystilhøve studert. Lange turar på fjellet og setrane i helgene var eit godt matfat for ei nysgjerrig sjel.

Eldrid Suorza, fødd 1950, har arbeidd som lærar, rektor, flyktningkonsulent og kommunalsjef. Ho er historieinteressert og har nyleg kome tilbake som medlem av årbokredaksjonen etter ein pause på ti år.

Kirsti Villanger i arbeid med eit oljemåleri med motiv frå Sykkylven.

Han opna sansane mine og lærte meg om alt eg såg rundt meg i naturen; former, fargar, tekstur, tresortar, dyrespor, lyder og lukter. Også menneskeskapte former som det estetiske i byggjeskikkar vart omtala og granska.

Det var alltid noko å henge fingrane i på Grebstad. Mor til Kirsti sydde mykje, både nytt og omsaum til sine egne og til andre. Ho gav Kirsti høve til å sy sine egne klede, klippe sund og føye saman på nytt. Slik har gjenbruk fylgt henne heile vegen, og Kirsti har alltid sett noko kreativt i det meste.

Skulegang. Slik som mange andre frå Sykkylven på 60-talet, reiste Kirsti ut av bygda for å gå på gymnas. Molde verka freistande, så der vart det tre år og eksamen artium. Sjølv om ho gjekk engelsklina, var dei kjekkaste faga matematikk og fysikk, difor vart det den retninga vidare. Kirsti enda opp som kjemiingeniør og arbeidde i fleire år ved laboratoriet til Statens institutt for folkehelse.

-Kvifor valde du å gå over til ny kunstretta utdanning?

– Å arbeide ved laboratoriet var interessant og praktisk. Mange rutinar på Folkehelseinstituttet kravde stort tolmod, men arbeidet var ikkje stillesitjande. Fritida vart brukt til kreativt arbeid, ikkje minst kurs i måling og keramikk. Eg opplevde det som givande å sjå resultat av skapargleda mi, så det var freistande å prøve ut den vegen også. Det naturlege vart å lære meir om teikning, måling og snikring.

– Først gjekk eg på Hartvig Nissens teikneskule, etter det på Statens Lærarhøgskule i forming ved lina for kunst, formgjeving og handverk på Blaker. Etter fem år var eg ferdig i 1984. Etter utdanninga kunne eg, saman med dotter mi Eli, vende tilbake til Vestlandet. Vi busette oss på Flisneset i Ålesund, midt mellom Sykkylven og byen. Eg fekk først jobb ved formingslina ved Sykkylven vidaregåande skule. Seinare vart det fast jobb ved Fagerlia vidaregåande skule, kunst og design, der jobba eg til eg gjekk av for tre år sidan.

-Korleis har det vore å undervise i over 30 år?

– Det har vore ei stor glede! Å skape noko gir ei positiv og tilfredsstillande kjensle. «Du går på med entusiasme» er tilbakemeldingane som elevane har gitt meg. At eg kan inspirere unge menneske til å drive fram noko kreativt, er godt å høyre.

Det har vore ei reise å lære elevar å sjå, å lage uttrykk av inntrykk. Det er på same måten eg arbeider sjølv; å omsette inntrykk til uttrykk. Og det kan vere kva som helst; natur, folk og objekt i nærmiljøet. Akvarellmåling og teiknesaker er alltid i nærleiken. Når vi skal på tur spør mannen min: Skal du ha med suttekluten? (akvarellsaker og papir). Svaret er alltid: Ja, sjølsagt!

Påfyll. I løpet av alle desse arbeidsåra har Kirsti også fått kunstnarisk påfyll gjennom studieopphald i El Bruc ved Barcelona, og fleire studieturar til Frankrike, både i Provence, Normandie og Paris.

I 1993/94 gjekk ho på kunstakademiet Akademie port Royal de Paris under dei kjende kunstnarane Maxime Relange og Jean Marzelle. Sistnemde var elev av sjølvaste Picasso, og hadde fleire utstillingar saman med han. Dette opphaldet har hatt stor påverknad på Kirsti si kunstnariske utvikling.

-Kva kan du seie om inspirasjon og motivval?

– Motiva vel eg stort sett ut frå det som påverkar meg der og då; ei stemning eller oppleving, sterke former og kontrastar i naturen, bygg i landskapet, byen, gjenstandar og blomster. Nærmiljøet har mykje å by på, så skisseblokka er med. Kroppen sine former, akt, har også vore svært interessant å omforme. Fleire av måleria til Kirsti viser frodige kvinner som er måla med røff pensel.

– Dei er ikkje nakne, eg kler dei i fargar, seier Kirsti, som liker å bruke fargar og å få fram gløden og kontrastane i fargane.
– Helst målar eg store bilete, det er befriande å måle stort med grovt verktøy. Eg synest eg får betre fram rørslene, formene og rytmen i uttrykka når eg målar stort. Formene må vere overdrivne og ekspressive.

Kjærleiken til naturen i Sykkylven er eit sterkt innslag; fjella, fjorden, bygda og ikkje minst setrane. Om motivet er for kjent og for nært hjartet, får det ikkje alltid det rette utfallet bildemessig.

– Eg kan bli for pirkete, blir låst i detaljar og mister interessa. Eg må ha rom for kunstnarisk fridom. Å vere på staden, å sjå motivet med eigne augo, skissere og helst måle inntrykka der og då. Eg har faktisk site under fjella på Hindaholen til skrømt og mørke tok meg.

-Kva teknikkar bruker du då?

Teknikk. – Eg prøver å fange inn motivet som inspirerer meg. Skisser eller målar direkte med akvarell, gjerne i fleire omgangar til eg kjenner motivet, formene, rørslene, karakteren - så pass at eg kan måle eit uttrykk raskt og direkte. Eit friskt uttrykk med kontrastar. Akvarell er på den måten eit fascinerande medium. Det er vanskeleg å rette opp dersom fargane blir grumsete eller ei form uheldig. Då vert det fyr for omnen. Så er det å prøve om igjen.

– Med oljemåling kan eit motiv eller stemning arbeidast vidare med, noko som eg stort sett gjer i atelier. Eg skisser grovt opp strukturen med måling eller kol og arbeider fram formene med fargar. Formspråket kan variere, det kjem an på kva slags uttrykk eg ynskjer. Eit måleri fører ofte til eit nytt, slik at eg gjerne arbeider med same motiv på fleire lerret. Då kan både måleteknikk og stemningar endre seg undervegs; forenkling, grovare former, andre fargar, anna lys, andre detaljar, stramme opp, dra fram. Heilt abstrakte bilete er ikkje meg. Stort sett dreier det seg om å arbeide med struktur, former, fargar og kontrastar. Denne leiken gir meg ei fantastisk kjensle.

-Korleis har du det når du målar? Målar du i alle sinnsstemningar?

– Eg går veldig opp i arbeidet når eg målar, ansar ikkje tid og stad. Til dømes grin og målar eg av Bruaset sine historier om folket langs Geirangerfjorden. Historia om Olina Knivsflå gjorde sterkt inntrykk og gav inspirasjon til fleire bilete. Men eg blir inaktiv av eigne påkjenningar. Eg målar i positive stunder. Måling er ikkje terapi for meg når eg er trist eller lei meg. Då spar eg heller i jorda og jobbar med steinarbeid i hagen.

-Ser du forandringar i bildeprosessen din?

– Det er vanskeleg å beskrive. Ei sak er i alle fall sikker, den slåande naturen på Vestlandet, bygningar og vérstemningar har fascinert og inspirert meg meir og meir. Eg oppsøker gjerne nye stader her på Møre, må få stilt nysgjerrigheita og finne samanhengar; kva er bak det fjellet der, langs den fjorden, ute i havgapet, eller ved den hamna?

Eit ynskje framover er å kunne dra på studietur til Nordmøre, til eit røft fiskevær. Eller sette opp eit gammalt lafta bygg på eigedomen her.

Deler interessa. I dag bur Kirsti på Skuggenhaugen i Ålesund saman med mannen sin, i ein stor, gamal villa. Mannen Michael Hambro er frå Oslo, akademikar med matematikk, kjemi og fysikk som fag. Han har undervist ved Sykkylven vidaregåande skule. Michael har også studert kunsthistorie og har ein stor lidenskap for antikvitatar. Han har dermed mykje å tilføre Kirsti når det gjeld kunst og stilhistorie.

Sonen Carl Johan studerer ved NTNU i Trondheim og er snart ferdig sivilingeniør

med datafag. Kirsti si datter, Eli, vaks opp i Oslo og delvis i Ålesund. Etter Statens Bal-
etthøgskule har ho jobba med utøvande kunst; dans, koreografi og undervisning.

Michael har tidlegare drive antikvitetsbutikk i Ålesund, så huset er fylt opp av vakre møblar og antikvitatar. Kirsti sine store og fargerike måleri og akvarellar prydar veggane. Med eit stort hus og stor hage har det ikkje vore mangel på prosjekt, der Kirsti er sjefen. Ho elsker å vere i aktivitet, det er ikkje alltid så planlagt, men resultat blir det. I bra ver er det gjerne bygging med stein og sement i hagen. I dårleg ver får ho gjerne impulsar til å trekke om ein gamal stol.

– For meg har det skapande arbeid med bildeprosessen vore lystprega. Ein prosess som oftast vert sett i gong av eit impulsivt inntrykk, der produktet har blitt til undervegs. I periodar kan eg gjerne arbeide med eit tema over lengre tid. Utstillingar har ikkje vore hovudmålet, til det har eg vore for lite strateg. Det har likevel blitt ein del utstillingar, seier den energiske sykkylvingen om kjærleiken til kunsten.

Du kan sjå meir og kjøpe kunst signert Kirsti Villanger på www.kirstivillanger.no

Utstillingar:
Vestlandsutstillinga 1991
Ålesund Kunstforening, Galleri Flora
1991-separatutstilling
Sykkylven Kunstlag, Galleri Elvetun
2003- separatutstilling
Stranda Kunstlag 2003-separatutstilling
Galleri Floren, Volda 2006-separatutstilling
Sykkylven Kunstlag Galleri Elvetun:
«Fire utstillarar»-2007
Vad Kaffebar og galleri, Sykkylven 2008/09
Utvik Kultursenter,
Nordfjord-separatutstilling
Kollektivutstilling Naustet under
Jazzfestival Molde
Juleutstillingar Ålesund Kunstforening
Juleutstillingar Sykkylven Kunstlag
Galleri Aker Brygge-85
Art consult-95
Galleri Salen i Doktorgarden, Selje
Berlihuset i Sykkylven

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er tidlegare journalist i Sunnmørsposten og fersk pensjonist etter ti år som avdelingsleiar ved Møbelmuseet i Sykkylven. Han er redaktør av Årbok for Sykkylven.

Kraftverket 100 år

Av Kjetil Tandstad

«Døkke e' no vel ikkje so steintulne, kare, at døkke trur døkke kanj få Riksheimfossen inj gjønå en streng, sa ein gammal gubbe då vi heldt på å reise kraftstolpar gjennom grenda hans.

Slik mintest kraftverkvetneren Gustav Lefdal i eit intervju om pioneråra for Sykkylven kommunale kraftverk. Replikken finst i heftet som vart gitt ut til femtiårsjubileet til Sykkylven kommunale kraftverk i 1968. Gustav Lefdal var med frå starten og arbeidde i kraftverket gjennom 44 år. Han hadde også dramatiske minne: Ein gong fekk han høgspenning i seg medan han arbeidde i ein stolpe på Grebstad. Han besvimte og vart hengande over jordleidningen oppe i stolpen. «Han Kaghol-Johan vart var meg og skjøna at noko var gale. Han gjekk til Aure og ringde til verket at dei måtte slå av krafta. Det var ikkje bil og telefon å trive til i kvart hus den gongen. Eg hang der til han kom att. Då han ropte på meg, kom eg til meg sjølv. Eg greidde å få meg ned; men eg hadde vore så hardt ute at eg gjekk som i svime lenge etterpå. Noko varande mein fekk eg likevel ikkje», fortalde han.

Elektrisk glo. Gustav Lefdal får representere den store innsatsen og vågemotet som er lagt ned for kraftverket gjennom hundre år. Dei visjonære pionerane frå kommunepolitikk og næringsliv, dei praktiske fyndelane som tenkte og spekulerte og prøvde seg fram. Og dugnadskarane som la ryggen til for å få ting til å skje og få elektrisk glo i taklampa. Hundre av dei stilte opp for å dra ein steinslede med tunge maskinar i våt og djup snø opp til kraftverket under bygginga. Tjue av dei møtte fram då røyrgata skulle byggjast og rulla røyr-seksjonane opp den bratte fjellsida. Då Fauskekarane forstod at linegjengen ikkje ville greie å gjere høgspenninga til Fauske klar etter planen, trødde dei til sjølve med stordugnad, slik at dei fekk elektrisk lys til jul.

I 1915 hadde Sykkylven fått sitt første småverk på Erstad. Men det vart raskt klart at det måtte byggjast større skulle ein dekkje behovet i heile kommunen. Aureelva, Vikeelva, Regndalsfossen, Riksheimfossen, Ikornneselva, Tusvikelva og Megardselva var alle vassdrag som vart undersøkte. Riksheimelva hadde det største potensialet. Rett nok hadde Vestlandske Fossekompani alt i 1890-åra sikra seg retten til fossen mot ei årleg avgift. Men dei siste åra hadde dei ikkje betalt det dei skulle. Det vart rettssak og Riksheimkarane vann fram og kunne selje til kommunen.

Det var stor interesse for å skaffe elektrisitet. Mange stilte gratis stolpegrunn til rådvelde for kraftverket og mange teikna prøveabonnement før kraftstasjonen var sett i drift. Dei første tingarane noterte seg for kraft for 7.500 kroner totalt – det heldt til 140 hestekrefter.

Riksheimfossen ein vassrik og regntung dag hausten 2018. Foto: Kjetil Tandstad.

På denne tida vart det seld 234 fat parafin til husbruk i Sykkylven - det var om lag same kostnad. Det store fleirtalet i kommunen var samde om at det skulle byggjast eitt stort kraftverk for heile kommunen. Dei fleste meinte også at det skulle vere kommunalt, sjølv om nokre meinte det var uforsvarleg så lenge det var krig og dyrtid i landet. I 1915 vedtok kommunen samrøystes å kjøpe fossen. At kraftverket skulle vere kommunalt, vart vedteke med 14 mot seks røyster. Nokre tvilarar fanst også og reiste spørsmålet: Ville straumen nå fram til dei gardane som låg høgare i terrenget enn Riksheim. Kunne straumen eigentleg renne i motbakke?

Finansiering. Det store spørsmålet var naturlegvis finansieringa. Kommunen skulle få låne 100.000 kroner frå dei to bygdebankane. Kor mange som ville abonnere og kor mykje dei ville teikne seg for var enno usikkert. Men arbeidet var i gang. Sommaren 1917 var det prøvedrift. 23. januar 2018 kunne Sunnmørsposten slå fast: «Det kommunale elektrisitetsverk i Sykkylven er nu i drift. Det elektriske lys blev for første gang tatt i bruk derinne i går kveld. Forskjellige vanskeligheter er årsak til at ikke alle som hadde meldt sig som lysabonnenter, har fått ferdigmontert sine lysinnlegg, men på de fleste gårde fra Riksheim til Jarnes lyste de elektriske lamper. Det var stor begeistring da lyset blev satt på.»

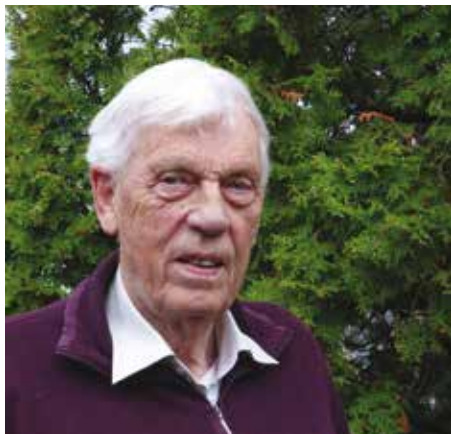
Ved årsskiftet var kraftverket utbygd med ein generator på 500 hk., 7500 volts spenning og 11 trafoar og linjenett til dei fleste tun i bygda. Røyrgata var 1,1 km lang, 700 meter var stålrøyr med ein diameter på 40 cm. Den opphavlege kalkylen var 250.000 kroner. Sluttkostnaden vart 870.0000 kroner. Det vil seie vel 20 millionar kroner i dagens pengeverdi.

Men det var ikkje like lett å reise ein slik sum som i dag. Det var trange tider. Verket gjekk med underskot. Og det skulle bli verre. Dei tynne og rimelege jarnleidningane førte til stort spenningstap. Det måtte kjøpast ein spenningsregulator til 80.000 kroner. I 1928 kom det melding frå Bankinspeksjonen om at bygdebankane hadde gitt kommunen alt for store lån og at dei måtte krevje større avdrag. Den økonomiske krisa ramma heile samfunnet. Mange tok kontakt og sa frå seg kraftabonnementet. Dei hadde ikkje råd til å betale straumrekninga.

Straummangel. Den økonomiske krisa prega også heile første del av 30-talet. Men det var ein overgang. Industrien tok til å vekse fram. I løpet av nokre år var problemet at det var alt for stor etterspørsel etter kraft. No følgde år då straumen måtte rasjonerast om vinteren. Særleg ille var det vinteren 1936. Fleire av bedriftene måtte kjøpe motoraggregat for å skaffe kraft til maskinparken. Tynes Møbelfabrikk kjøpte ei gammal dampmaskin for å supplere den kommunale straumen. Det einaste som kunne bøte på vassløysa var å hente meir vatn og føre den i tunnel frå Storevatnet. Det vart arbeidd i to skift. Det var mange problem og fleire dramatiske hendingar. 12. september 1940 var det gjennomslag og kraftverket tappa seks millionar kubikkmeter vatn kvart år. Prisen var 160.000 kroner.

Seinare skulle behovet for kraft både i hushald og i industrien auke kraftig år for år. Kraftmangelen var stor. I tillegg hadde verket to større uhell i 1943. Akslingen på den største turbinen brotna og skadde løpehjulet. Ei veke etterpå brende ein av generatorane på grunn av overbelastning

Endeleg var krigen slutt. Etter kvart kom også vareflyten i gang att. Då eit nytt aggregat kom i drift i 1947 og etter kvart også ei ny røyrgate, var det slutt på straumrasjoneringa. Men kraftmangelen varte ved. Nye høgspenninglinjer og transformatorar, samarbeid med Tafjord og etter kvart oppkjøp av Tussa-aksjar og tilkopling til samkøyringsnettet utvida smått om senn kapasiteten.

Per Arne Aursnes (90) var elverksjef i 13 år og gjekk av i 1996. Sidan har han vore aktiv pensjonist i 22 år. Med sine omfattande datakunnskapar er han ein viktig ressurs for dei som har problem med PC og internett på BUAS. Foto: Kjetil Tandstad.

Per Arne Aursnes (90) byrja i Kraftverket i 1952 og gjekk av i 1996 etter 13 år som elverksjef. Då han byrja stod utfordringane i kø. Industrien var i vekst. Materiellet var dårleg. Samstundes var det lite investeringsmidlar. Kommunalbanken bestemte til ei kvar tid kor mykje pengar som kunne lånast. Den store oppgåva var å få ruste opp det lokale linjenettet.

Den første tida heldt dei til i kjellaren i kommunehuset. Etter kvart fekk dei flytte til det området dei heldt til på i dag. Elverksjef Per Arne Aursnes fekk bryne seg på store omstillingar i sin periode: Det kom ein ny energipolitikk med kraftig priskonkurranse mellom kraftprodusentane. Det kom nye hjelpemiddel. Han fekk vere med i arbeidet med å utvikle det nye abonnementssystemet for kraftkundane. Det var starten på den digitale utviklinga som etter kvart skulle revolusjonere bransjen. Dei fekk utstyr som gjorde det mogleg å fjernstyre kraftstasjonen på Riksheim. I desse dagar blir det også mogleg å gjere målaravlesinga sentralt. Slike framsteg er ei utvikling han helsar velkomen.

- Eg har alltid likt den digitale teknologien som blant anna gjer det enkelt å finne ut kvar i leidningsnettet vi har mest svinn. Det gjer det mogleg å finne ut kvar vi taper energi og gjere noko med det straks, seier Per Arne Aursnes.

I 22 år har han vore ein aktiv pensjonist. Han har snekra og drive fjordfiske. Han har ikkje lagt datamaskinen på hylla sjølv om han har blitt pensjonist. Han har følgd godt med i utviklinga og datateknologien har blitt hobby. Det byrja med arbeidet med å lage ei heimeside for Sykkylven sogenemnd. Seinare har han vore ein teknisk ressursperson på BUAS og har alltid vore lett å be når det var problem med fjernsyn, datamaskinar og internett.

Dei siste tiåra har kraftselskapet tilpassa seg nye oppgåver og nye samarbeidspartnarar: I 1962 vart kraft frå Tussa fasa inn over Sykkylven sekundærstasjon. I 1983 vart kraftstasjonen i Ramstaddal teken i bruk. I 1997 tok selskapet namnet Sykkylven Energi. I 2002 overtok kraftselskapet VAR-området (vatn, avløp og renovasjon) frå Sykkylven kommune. i 2005 vart ein ny miljøstasjon opna på Jarnes. I 2012 byrja Sykkylven Energi også å byggje ut fibernett i kommunen, og i 2018 feira Sykkylven Energi sitt hundreårs jubileum med ein fest for heile mommunen..

Kraftlyrikk. Ein av sønene til den andre elverksjefen, Hermod Sagen, var forfattaren Rolf Sagen, som voks opp i Sykkylven. Til jubileumsheftet som kom ut ved 70-årsjubileet, leverte han dette diktet, tileigna Sykkylven kommunale kraftverk. Det er ikkje mange andre energiverk som har blitt æra med poesi:

KRAFTSTASJONEN

Skodda syg dei svarte tindane
Brear kjøler dei reintærde strender
kring nakne steinute vatn

Langt nedunder våte bjørkelier
ved fjordens logne arm
står kraftstasjonen
i sitt eige tordnande vassbrøl
kantut grå

Kom varleg hit inn, du veike
Her er ikkje mannemål høyr
Her pumpar ditt vesle hjarte
ein redsmygar-straum
Hald unnan for den som er herre!

Det er kreftene frå dei ville hogder
Dei vrinskar, riv i sin sele
og stålspende temjartaum

ROLF SAGEN

Orrfugljakt og presteplage

Av Kjetil Tandstad

Segner er forteljingar som har levd i munnleg tradisjon. Ei viktig kjelde til desse historiene er samlingane til Peder Fylling. Historiene han skreiv ned gir eit bilde av korleis folk tenkte og trudde for nokre hundre år sidan. Og ikkje minst – vi får vite litt om kva slags historier dei let seg underhalde av.

I år er det 200 år sidan Peder Fylling vart fødd. I denne artikkelen skal vi innom nokre av historiene til Peder Fylling som er knytte til Sykkylven. Mange av segnene er i dag lite kjende, medan andre er attgjevne i bygdebøkene for Sykkylven og høyrer sykkylvs-historia til. Utdraga i denne artikkelen er meint som smakebitar og appetittvekkjarar for å skape interesse for ei oppgåve som det historiske miljøet på Sunnmøre bør ta på seg: Å gi ut Peder Fyllings bøker igjen, omsett til moderne norsk og tilpassa eit breitt publikum.

Peder Fylling (1818 – 1890) var fødd på garden Fylling i Skodje, her han budde heile livet. Han var eldste son, men ofra odelsretten sin for å dyrke sine interesser, som var historiegransking, innsamling av folketradisjon og fornminne. På 1870-talet var det store motsetnader i kampen mellom bøndene og embetsstanden og han engasjerte seg sterkt på bøndene si side. Trass i dårleg helse var han mykje på reise over heile Nordvestlandet for å samle inn historier og segner og han tok også vare på historiske gjenstandar som ikkje vart særleg høgt verdsette i samtida. Han gav ut seks historiske bøker og tre bøker med folkesegner. Peder Fylling var ein av dei viktige kulturberarane, folkeopplysarane og nasjonsbyggjarane på Sunnmøre, skriv biografen hans Jarle Sulebust i boka Huldrefolk, Bygdefolk og venstrefolk, utgitt av Sunnmøre Museum i 2002.

Orrejakt

Segner er historier ein ikkje kan stole heilt og fullt på. Det vi veit, er at folk fortalde kvarandre desse historiene og at dei hadde glede av det. Det fortel også litt om mentaliteten til sykkylvingane for to - tre hundre år sidan.

Ein av dei Peder Fylling omtalar var Jens Mortensen Knag, Fauske-jyden som dei kalla han, fordi han kom frå ei ætt på Jylland. På same tid budde oberstløytnant Karl Fredrik Rømer i Sykkylven. Offiseren hadde si store glede av å jakte orrfugl på eigedommen til Fauske-jyden. Det ville ikkje grunneigaren ha noko av, og let lyse offentleg på kyrkjebakken at Fauske var freda for slik jakt. Det kom ikkje Rømer til å bry seg det minste om. Han sa han ville halde fram med å jakte orrfugl, «om de end sad på Fauskejydens Næsetip!»

Vinteren etter kom det mykje snø. Det var ikkje mogleg å kome fram på nokon annan måte enn langs ein trakka gangsti. Rømer dreiv framleis si orrfugl-jakt i Fauske-mar-kane. Men Fauske-jyden rusta seg også til jakt. Han laga ei snare av tauverk og plasserte den i gangstien. Snara var festa til ei stor vippestong som vart lagt opp i kløfta på ei bjørk og med ein stor hoggestabbe som motvekt på andre sida.

Kjetil Tandstad, fødd 1950, er tidlegare journalist i Sunnmørsposten og fersk pensjonist etter ti år som avdelingsleiar ved Møbelmuseet i Sykkylven. Han er redaktør av Arbok for Sykkylven.

Gamlestova på Fylling, tresnitt av Karl Straume (1877-1968). Henta frå ei tresnittmappe Straume kalla "Kjende sunnmørsheimar"

Det gjekk ikkje lenge før Rømer kom gåande med børsa si og han gjekk rett i fella. Løkka stramma seg om beina til offiseren. Då den tunge hoggestabben ramla ned, vart offiseren slengd opp i lufta og han vart hengande opp-ned etter beina i renneløk-

ka. Han måtte skrike etter hjelp. Då Fauske-nyden endeleg kom til og straks tok opp forhandlingar om jakta på Fauske med den dinglande offiseren, var det ikkje vanskeleg å få til ein avtale om at Rømer skulle halde seg langt unna orrfuglane på Fauske seinare.

Kyrkjesteinen

Peder Fyllings historie om Olav den Heilage sin tur gjennom Sunnmøre, vil vere kjend for mange. Mange underfulle gjerningar skjedde. Det var på denne turen han kasta ein sjøorm opp i Syltefjellet i Valldal så ein kan sjå avtrykket etter han den dag i dag. Slik vart Syltefjellet aktuelt som klosterfjell. Då kongsfølget passerte Skrenakken i Stranda kommune, var kongen tom for snus og kasta snushornet sitt irritert i fjellveggen. Tobakken var ukjend i Europa på denne tida, men, skal vi tru segna, ikkje for helgenkongen. Avtrykket etter snushornet kan også med litt velvilje finnast att i fjellveggen.

Olav Digre, som korkje var heilag eller konge så tidleg, gjorde også ein stopp i Sykkylven på si ferd inn Storfjorden. Utanfor Ørneset hadde han møtt nokre båtar med kyrkjefolk. Dei fortalde at dei i mangel

av eiga kyrkje heldt gudsteneste ved ein stor stein som vart kalla Kyrkjesteinen. Han følgde dei dit og var med på gudstenesta. Det må vere sant, for den dag i dag kan du sjå avtrykket etter ryggen hans i den harde steinen.

I Peders skrifter kan vi også lese den velkjende historia om den store og mektige Gudbrand Gudbrandsøn på Vik. Han fortel også om John på Dryftinghaug (Drotninghaug) som var så lesekyndig at han greidde å lese eit brev som sjølvaste sorenskrivar Melchior Falch (1752 – 1774) ikkje greidde å tyde. «John blev senere skolelærer i Søkelven, var gift, havde barn, og hans sønnesønn Bodvar, en nogenlunde oplyst Mand, forfatter av nasjonalsangen «Av de rygter jeg har hørt, om de kjemper i nord», døde i 1877.», skriv Peder Fylling.

Nils-Lars på Aurdal

Han skriv også om bondeopprøraren Lars Nilsen Aurdal, fødd 1742. Denne bondehovdingen er i boka Sykkylven i eldre tid omtalt som ein modig opprørar mot embetsstanden og er i ettertid mest hugsa for sin motstand mot ei kongeleg forordning om tvungen vaksinasjon mot poke (koppar). Lars Nilsen Aurdal heldt på å bli landsforvist for å snakke kongen midt imot, men slapp unna med ei stor bot. Professor Halvdan Koht nemner Lars frå Nilsgarden på Aurdal som ein modig representant for norske bondeopprørarar i boka Norsk Bondereising.

Men sjølv om Peder Fylling elles stod på bøndene si side i striden mot embetsmennene, er han oppsiktsvekkjande hard i sin dom mot opprøraren frå Sykkylven: «Med Hensyn til Lars Nilsen Aurdals Forhold til sine Medborgere, da har han stedse udvist den hadeværdigste og foragteligste Karakter. Udsugelser af alle Slags, den Fattiges Fortrykker og Forurettelse, Bedragerier og Uretfærdigheder har stedse betegnet hans Livsbane i Verden (...) kort: Lars Nilsen Aurdal er det sletteste og afskyeligste Menneske, den foragteligste Statsborger og den sletteste Christen som jeg nogensinde har kjent. Hver Mand i Menigheden kan i denne Henseende optræde som Vidne mod ham og bevitne indtil høieste Evidens, at intet Træk af dette afskyeligste Billæde er overdrevet, men stemmende med den nøgne Sandhed», skreiv Peder Fylling om den opprørske bonden i Nils-garden.

Peder Fylling (1818 – 1890) frå Skodje var ein av dei store kulturberarane og folkeopplysarane på Sunnmøre. I denne artikkelen dukkar vi i segnene han samla frå Sykkylven.

Presteplaga

Det var litt av ei salve. Andre tider stikk han ikkje sin kritikk av storfolk under ein stol, som i omtalen av soknepresten i Ørskog nokre hundreår tidlegare:

«Som bekjent var Hr. Ebbe Madsen Sogneprest til Ørskoug fra Aar 1589 til 1629. Han skal, i følge Sagnet, have været meget glad i det smukke Kjøen, ligesom han ikke altid tog det saa nøie, om det var gifte Koner, naar han bare fikk kjærtegne dem og give dem et venlig Smil eller et Kys; og denne Dyd havde denne Præstemand tilfelles med sin Tids Præstestand, der ei altid gjorde det til sin Pligt, at overholde Kydskheds-Løftet.

Det skal især have været i Søkelven Sogn, at Præsten Ebbe Madssen under sine Husbesøg gik væl vidt iden nevnte Henseende, hvor det ikke sjældent gik ud paa Voldtægt paa gifte Koner, naar disse vare skjønne og en Pryd for Dalen; thi det var især Velledalens smukke koner der vare udsatte for hans Nærgaaenhed i det Stykket. Nu og da gaves Gaardmændenes Harme Luft over et saadant Uvæsen, især ved Aar 1599, da de fik istand en Klage over Præsten, og med denne reiste nogle Gaardbrugere fra Velledalen til Valderhaug, i Haab om at overlevere den til Kong Christian 4de, som da var ventendes did paa sin Reise fra Varderhuus.

Da det kom til Stykket, at det skulle overlevere Klagen i Kongens Hænder, kviede de fleste sig til dette Værk, saa at en Tid hengik, uden at nogen av Søkelvsmændene turde paatage sig at overlevere Kongen samme. Endelig var Kongen allerede med sine Hoffolk kommen ned i Baaden, og skulde Noget gjøres i den antydede Rætning, var Øyeblikket kostbart, thi nu var Kongen færdig at tiltræde sin Reise sydefter.

Eæ du Konge?

Endelig tog en Mand fra Brunstad Mod til sig, tog Brevet (Klagen) i sin Haand, gik ind på Baaden, hvor det høie Hærskab allerede havde ordnet sig til Sæde. Men nu oppstod den største Forlegenhed for Brunstadmanden, at han knapt kunde skjeldne Kongen fra de øvrige af de høie Herrer, thi til Kongen selv vilde han overlevere Brevet. Nu tog Brunstadmanden til at spørge enhver med Guldgalonet broderet Person, han gik forbi i Baaden: Eæ du Konge? Eæ du Konge? Eæ du Konge? osv, men tilsidst kom han endelig hen til Kongen selv, som navngav sig og han modtog Brevet, læste det, stakk det i Lommen idet han loved Sagen et godt Udfald.

Nu blev Brunstadmanden saa rent begeistret over den venlige Modtagelse han fandt hos Kongen, at han i sit sædvanlige Søkelvsmaal ønskede Kongen en lykkelig Hjemreise, i det han sagde: «Vor Herre, gjø Dokke ei lukkelig Heimreise, Konge! Den Herre, so leidsakte Israels Børn igjønnaa dæ Raude Hav, han leidsaka Dokke no lukkele heim» For en saadan enfoldig Lykønskning fik Brunstadmanden et Guldstykke (Guldpenge) som Kongen tog op af Lommen og gav ham.

Kong Christian Kvart forhasta seg ikkje med å gripe inn mot presten i Ørskog. Kongen var sjølv ikkje så nøye på det, for ei natt eller to før på Brunholmen hadde han besvangra ei jente frå garden Blindheim i Sykkylven, skriv Peder Fylling i ein eigen merknad til historia. Det måtte fleire påminningar før Kongen endeleg gjorde noko, men i 1620 – altså meir enn 20 år seinare - tok han til slutt kontakt med Knud Grubbe, befalingsmannen på Sunnmøre, og bad han sjå nærare på vandelen til soknepresten. Men «Ebbe Madssen har vist at give Smørring her hvor denne behøvdes, thi der er al Sandsynlighed for, at Sagen mod ham er blevet dysset i Søvn, i alt Fald ser jeg, at han var Præst til Ørskoug lige til sin Død Aar 1629», la Peder Fylling til.

Ein skulestil frå 1916

Av Jarle Tusvik

Ein ambulerande amtsskule kom i gang i 1876 i Ørskog og var i Sykkylven frå 1895 til 1897. Ein av elevane som fekk godt av dette skuletilbodet var Ole Karlsen Tu frå Tusvik.

På amtstinget i 1876 vart det gjort vedtak om å skipe ein amtskule i Romsdal og ein på Sunnmøre. Det var elles eit prinsipp den første tida at skulane skulle vere flyttbare slik at det skulle vere lett for elevane å søkje seg til desse skulane.

Skulen starta opp på Ørskog i 1876, deretter til Volda, Borgund, Stranda, Ulstein, Norddal, Haram og i Ørsta til 1895. Frå Ørsta flytta skulen til Sykkylven der han var frå 1895 til 1897, så til Sunnylvn. Frå 1898 vart skulen fast på Sjøholt. Namnet på skulen vart etter kvart til Sunnmøre Fylkesskule. På Sjøholt vart skulen driven til 1951 då den vart nedlagd.

Ole Karlsen Tu var elev ved Sunnmøre Amtsskule på Ørskog i 1916.

Kyrkja som brann ned 2. februar 1983. Foto: P.P. Lyshol.

Frå stilboka til Ole Tu, som han skreiv skuleåret 1916. Jarle Tusvik har funne fram til denne stilen som Tu skreiv som elev ved skulen som attenåring.

Kyrkja i heimbygda

Av Ole Tu

Sykkylvskyrkja, som eg høyrer til, stend paa garden Aure i Sykkylven, og stend soleis umtrent paa midtplassen av Sykkylven, so kyrkja ligg høvlegt til for alle folk som bur i Sykkylven.

Umkring kyrkja er det flatland, paa nordsida aat kyrkja renn Aure-elvi ned i sjøen.

Kyrkja vart bygd i 1890, og er ei av dei største kyrkjene paa Sunnmør. Vaare fedrar som bygde kyrkja, er all æra verd for den gilde og store kyrkja, som dei bygde for etterslekti. Det viser at naar det var gudsdyrkingi og kyrkjeheilagdomen det gjaldt, so sparde ikkje federne vaare korkje arbeid eller pengar for aa faa til ei fager kyrkja, som skal vera aandeleg kvilestad for ung og gamal, som vil høyra kristentrui verta talt.

Naar ein ser kyrkja vaar paa fraastand, so sermerkjer ho seg med det store taarnet og den elles praktfulle bygnaden. Naar ein ser paa taarnet, so fær ein sjaa aarstalet 1890 øvst uppe. Kyrjeklokka som og er i taarnet, er so lyd, at me kan høyra henne yver størstedelen av Sykkylven.

Kjem ein inn i kyrkja, fær ein sjaa, at ho er mykje lik dei andre bygdakyrkjerne paa Sunnmør og elles utyver landet.

Dei hev i den siste tidi bytt altertavla, so no hev me faatt ei prydelegare og gildare tavla enn den fyrre. Den gamle er sett attum orgelet paa lemnen. Paa den gamle var det bilæte av ein prest og ein klokkar. Presten held paa og talar, og so er det læresveinane, som sit ved altarbordet og et nattverden. Paa den nye er det bilæte av Kristuscrossen. Den nye er sett frame i koren.

Preikestolen stend i austre enden av koren, i vestre enden av koren er det at døypefonten stend, og ifraa døypekaret gjeng det dør ut i vaapenhuset, ved den døri sit kyrkjete-narane. Rett yver paa den andre sida aat koren er det dør ut i presteromet, der presten hev sit tilhelde fyrr og etter preika.

Paa læmen (galleriet) stend det nye orgelet, som kyrkja hev faatt i gaava fraa bygdefolk ute og heime. Orgelet kosta fleire tusinde kronor, og dei som gav det, er all vyrdnad verd for det gilde og vene orgelet. Naar ein høyrer orgelet ljoda, so maa sjølv den som ser mest likeglad og mismodig ut, livna og faa eit godt mod.

Maatte denne vaar vene kyrkja verta til signing for folket som bur i Sykkylven, og som er utflytt fraa Sykkylven. Kyrkja er det som vil festa seg lengst i minnet aat alle som elsker ei god samfundsand.

Dette orgelet frå 1910 vart selt til Bjordal i Sogn i 1956.

Ole Tu

Arne O. M. Furstrand
fødd i 1945, vart fødd på
Furstranda ved Storfjorden.
Han voks opp i Inste Jogarden
og har blant anna arbeidd som
økonomisjef hos Brunstad
Møbler og som datakonsulent.
Dei siste åra har han drive
rekneskapskontor.

*Furstrand skule – skule
og samlingsplass for
veglause grender ved
Storfjorden. Foto: Arne
Furstrand.*

Skulen på Furstranda

Av Arne O. M. Furstrand

Amund Bjørnevik (Kjellstadli) (1849 - 1946) reiste ein gong til eit møte i Ørskog heradstyre og kravde at Furstranda måtte få seg skule. Kva skulle vel Furstranda med skule, der var no for få born, sa kommunepolitikarane. «Bygg skule dokke, så skal vi skaffe born», svara Amund.

Han heldt lovnaden. Anne og Amund fekk heile ni born. Etter første verdskrigen vart skulen stasjonær på Furhaugen. Familien Opsal hadde flytta til Sjøholt og det stod att ei fin stove etter dei som passa som skule. Talet på skulepliktige born tok seg opp frå 1920 og utover. Då var det praktisk å ha skulen så langt ute på stranda, for nesten alle borna kom frå dei to Sandvik-gardane. Det var berre Amund Bjørnevik frå inste delen. Innanfor elva var det berre tanta mi, Klara Furstrand.

Omgangsskule. Før dette var det omgangsskule, det vil seie at skulen gjekk på omgang heime hos elevane, og læraren budde heime hos denne familien. Skulen var sikkert frå inste Jogarden til Furhaugen, for far min og søskena hans var einaste i skulepliktig alder på denne tida.

Ingeborg Brandal vart lærar på Furhaugen og Søvikdal i 1922. Det var ho heilt til 1960 og ho pendla mellom skulane på Furstranda og i Søvikdal. I 12 veker var det samla skule på Furstranda, alle elevane i same klasse. I 26 veker var det todelt skule i Søvikdal. På Furstranda var det 14-dagars omgangar, i

Søvikdalen omgangar på ca. ein månad. I 1941 hadde barnetalet på Furstranda minka til to, og det vart slutt på skule der i perioden 1941-1954. Då vart dei få Furstrand-borna skyssa til Søvikdal heile året.

Furstrand skule stod klar i 1925 og var den minste og den siste skulekrinsen i Ørskog kommune som fekk seg skule. Elevtalet auka utover og var på topp nokre år etter at ny skulen var opna med ti elevar. Då hadde skulen fått elevar frå Ytste Jogarden og etter kvart også frå Røneset. Furstrand skule blei bygd i utmarka til garden Furstrand. Den blei bygd med eit lite kjøkken og eit loft med høve til overnatting. Læraren kunne flytte inn dei vekene det var skule. Problemet var at skulen låg ute i tjukkaste skogen og læraren var mørkredd. Derfor hadde ho gjerne med seg jenter frå Søvikdal som selskap eller ho fekk skulejenter frå Furstranda til å overnatta med seg.

Skulen var i drift i to periodar. Den første frå 1925 til 1941. Denne perioden fekk borna gå på skule på Furstranda heile året. Denne perioden gjekk der 19 elever – ti jenter

og ni gutar. Vi i Inste Jogarden var første familie på skule på Furstranda etter krigen. Søstera mi starta på skulen i Søvikdal i 1948.

Då eg begynte på skulen i Søvikdal i 1952, var det to elevar frå Furstranda, det var storesøskena mine. Vi dobla elevtal då Tordis Bjørnevik og eg kom til. Far hadde fått seg motorbåt det året, ei 21 fots Tresfjord-snekke, så no blei det dagpendling på skulen. Det blei enklare å få bu heime. Då det var vekependling, måtte dei to eldre søskena mine bu annakvar veke i Søvikdal.

Skulevegen. Det var ikkje den verste skulekvardagen vår dei seks veker midt på vinteren då vi hadde skule i grenda frå 1954. Det var mykje tøffare når vi gjekk på skulen i Søvikdal. Vi begynte med å gå på skulen ein dag småskulen og ein dag i storskulen. Opp klokka sju, ut i båt, enten med far eller med mjølkebåten til Egil Larsen, som gjekk anna kvar dag. Vi måtte ro ut og klatre opp leideren (taustigen) i båten saman med mjølka.

I stummande mørke og i kuling og storm, var det kanskje ikkje så greitt å vere berre sju år. Spesielt om hausten var det mørkt og det kunne vere stormar og dårlig ver. Nordvesten, som stod på utan frå Flisneset, som tok godt inn på Jogarden. Vi såg berre ei dansande lanterne og hørde vinden ule når mjølkebåten låg og venta på oss. Einaste lys vi hadde var ei fjøslykt med parafin.

Etter ein halvtime kom vi til Søvikdal, frå kaia var det rett opp på Skaret, og der møtte vi dalatrekken som beit skikkeleg i kinna. Etter 45 minutt til ein time var vi framme på skulen, som låg fram mot Lillevatnet. Total skuleveg var frå ein og til to timar. Etter skulen, var det same returen. Skulevegen tok like mykje tid som undervisninga vi fekk i skulestova. Far var postbod, så då var det koseleg, varmt og godt å gå opp på loftet til Post-Klara, medan vi venta på han. Ho hadde også alltid noko godt å bite i. Ein gong bles det storm då vi runda Røneset, båten hoppa frå den eine båra slik at vi som sat framme i lugaren gjekk rett i taket då båten fall. Då båten gjekk inn i gjenom neste båre og løfta seg, blei vi trykt ned i dørken. Den dagen kom vi ikkje i land i Jogarden, og vi måtte då returnere til Røneset og gå i land der. Slike dramatiske dagar var det i grunnen mange av. Nokre av oss gutane syntest det var spennande, medan jentene og ho mor var livredde.

Vinterskule. Den andre perioden vi hadde vinterskule på Furstrand, var frå 1954 til 1967. Denne perioden gjekk der 15 elevar – åtte jenter og sju gutar. Totalt har det gått 34 elevar på Furstrand skule; 18 jenter og 16 gutar. I 1954 begynte veslebror vår, Oddvar og søster til Tordis, Lillian på skulen. Då var vi seks og det var nok elevar til å starte opp att skulen på Furstranda, men vi fekk berre seks veker vinterskule. No var også Furstranda, Søvikdal og Ramstaddal overført frå Ørskog til Sykkylven kommune.

Lærar var framleis frøken Brandal. Ho var den einaste læraren i Søvikdal og på Furstranda også på femtitalet. Ho var rundt 50 - 60 år og hadde høgt blodtrykk, så ho måtte innkvarterast privat. Dermed slapp ho å bu på skulen i utmarka, som ho hadde hatt dårleg erfaring med frå tidlegare.

Ho budde heime hos oss. Vi barna fekk i oppdrag å gå ein halvtime før for å trakke veg, viss det var snø, og så måtte vi fyre opp på omnen. For det fekk vi 10 kroner, eg er litt usikker på om det var for dag eller for ei heil veke.

*Furstrand skule hadde
eige koppestell.*

Foto: Arne Furstrand.

Peder Rønes, fødd 1926, dreiv garden på Rønes frå 1953 – 1967.
Foto: Arne Fursstrand.

Harald Sandvik, fødd 1926, var siste brukaren av Hansgarden i Sandvika.
Foto: Arne Fursstrand.

Eg kan huske nokre episodar, som då vi fylte røykinntaket til pipa med avisapapir, slik at skulerommet var totalt mørklagt av røyk då læraren kom. Ein annan gong, då det hadde snødd ein god del om morgonen, hoppa vi borna frå stein til stein, ytst på vegkanten. Ein halv time seinare (det blei sikkert ein time), kom ho Brandal inn i klasserommet, gloande raud i toppen og sparka støvlettane som var fulle av snø inn i kateteret så det small. Eg kan ikkje huske kva for straff vi fekk, men det var sikkert den gongen vi fekk «Godt» i åtferd. Det var sikkert ein bra karakter etter vår dårlege oppførsel. Likevel kalla ho inn att karakterbøkene våre og skrapa vekk blekket og skreiv nye karakterar – «Mykje godt».

Friminutt. Eg kan hugse at vi hadde ein elev som heile tida spurde: «Kva er klokka no?» Den er fem minutt meir enn sist du spurte, svarte Brandal. Ja, ja – eg hadde vel også fokus på friminutta og tida i timane gjekk utruleg seint.

På grunn av helsa, var aktiviteten til frøken Brandal forholdsvis lav. Vi stod ved pulten og hadde linjegymnastikk, men vi barna hadde bra med aktivitetar likevel. Vi hadde ei grov om lag 50 meter innom skulen, der fekk vi ei stor isflate når det var berrfrost. Vi brukte denne staden til å leike oss på, men frå isflata var det tre – fire meter rett ned på vassposten ved vegen. Her sklei veslebror Oddvar utover på magen og treffe vasspostopninga med panna. Ikkje så rart at mor vår fekk sjokk, når storsøskena våre kom leiane heim med han og han hadde blod over heile seg.

Midt på femtitalet vart lærarinna vår sjukmeld og vi fekk då vikarar. Den første var Eldbjørg Midtbust frå Aure. I 1956 fekk vi ein lærar som heite Norvald Brandal, ein brorson av Ingeborg Brandal. Han var i tjuetåra. Han vart seinare gift med dottera til radiokåsør Arthur Klæbo.

No blei det bra med aktivitet i friminutta. Undervisninga vart også flytta ut, om det var mogleg. I denne perioden fekk eg tak på matematikken og oppdaga at eg hadde anlegg for å arbeide med tal. Dette skuldast kanskje at Norvald lærte oss å kaste på stikka. Han sørga alltid for at potten inneheldt ei interessant mengde femøringar. Mine kasino-interesser avgrensa seg heldigvis til denne perioden. Etter kvart som statistikk vart eitt av mine fag forstod eg at sjansen for gevinst i spel er små.

Fråflytting. I 1958 var også Kåre ferdig på skulen og skulle bli konfirmert, så då hadde familien valet om han skulle flytte heimanfrå, som Berta hadde gjort, då ho begynte på ungdomsskulen eller om heile familien skulle flytte til ein større tettstad. Det blei då til at vi valde det siste og flytta til Ørskog, der mor kom frå. Det passa også bra for skulekrinsen. Talet på skulepliktige barn gjekk ikkje ned, for dei eldste borna i Røneset og i Sandvika skulle begynne på skule dette året, samen med dei fire frå Bjørnevik. Frå 1962 blei Søvikdal skule lagt ned og alle tre skulekrinsane vart samla i Ramstaddal. Dei ti vekene med vinterskule beholdt Furstranda heilt til bygda blei fråflytta i 1967. Då flytta alle familiar med skulepliktige born til sentrum av Sykkylven.

Årsaka til fråflyttinga kan vi tenke oss - når ein måtte starte skuledagen mellom klokka seks og sju frå Sandvika, så hente borna i Bjørnevik og så i Røneset. Skuleskyssen måtte kome så tidleg til Ramstaddal at dei som skulle til ungdomsskulen på Aure, rakk bussen frå kaia i Ramstaddal. Borna som skulle gå på barneskulen i Ramstaddal, måtte så vente til skuledagen starta. Når skuledagen var slutt, måtte dei vente på bussen med ungdomsskuleelevane, før dei kunne starte på returen til Furstranda. Dermed var klokka både 16, 17 og meir før dei var heime. Ein skikkeleg arbeidsdag for alle involverte. Elles var det mykje kompis/venninne-overnatting i Ramstaddal denne tida. Det var sikkert ikkje berre enkelt å få logistikken til å gå opp.

Lærarar ved Furstrand skule på 60-talet var Tordis Bjørnevik, Kjell Løseth, Åse Løseth

Kartutsnitt over dei veglause gardane langs Storfjorden som sokna til Furstranda skule.

og Ingrid Korsadal. Ingrid vart gift med Per Arne Vinsnes, som stod for skuleskyssen.

Harald Sandvik, fødd 1926. Han dreiv garden frå 1955 til 1967, då dei flytta til Aursneset i Sykkylven. Peder Rønes, fødd 1926, er siste brukar som hadde garden Rønes som hovudnæring frå 1953 til 1967, då også dei flytta til Sykkylven. Begge desse heiderskarane og veteranane som i dag er over 90 år, gjekk på Furstranda skule frå 1933 til 1940. Lærar var Ingeborg Brandal. Begge hadde tre born som utgjorde tyngda av skuleborna på Furstrand skule på 1960-talet.

Kulturbygg. Skulebygget var også nytta som forsamlingshus for grenda, og kvar jul kom vi saman frå alle gardane til julefest og basarar. Der kunne vere samla over 50 menneske med smått og stort og då dekkja vi langbordet på loftet. Då var det vanlig med tilreisande talarar, av og til var sjølvaste presten på besøk. Eg kan huske ein gong at familien min ikkje kunne finne meg att, men etter kvart fann dei meg under bordet i ferd med å snyte meg i dei nye gryteklutane som eg akkurat hadde vunne på basaren.

Der var også kvinneforeining som hadde sine faste samkome og basar ein gang i året. Så hadde vi besøk av emissærar og misjonærar som kom frå dei mest utenkelege eksotiske himmelstrøk og fortalde om disse landa og korleis dei levde der. Dei hadde møte over fleire kveldar, kanskje ei heil veke.

Eldar Høidal
fødd 1956, er møbelhistorikar
og ivrig syklist. Han har skriva
ei rekkje lokal- og møbelhistoriske
bøker. Hans siste bok er historia
om Ålesund-Sunnmøre Turist-
forening.

Sykkylvsbrua – samferdsle og kultur

Av Eldar Høidal

Første februar 2018 vart det gratis å køyre over Sykkylvsbrua. Frå brua vart opna i 2000 fram til bomstasjonen vart avvikla vinteren 2018 hadde det vore om lag 10 millionar passeringar over brua og brukarane hadde lagt igjen ca. 268 millionar kroner i bompengar.

Dette var ein glad-dag i Sykkylven. Nesten like stor som festdagen 14. oktober 2000 då brua vart opna. Men berre nesten. Opninga av Sykkylvsbrua er ein av dei store hendingane i sykkylvssoga. Etter eit par tiår med planlegging, diskusjonar, protestar, pålehamring, finrekning og hardt arbeid kunne snora over brua klippast. Dette var ikkje berre ei stor hending for lokalsamfunnet, også nasjonalt vekte prosjektet merksemd. Dette var det første større bruprojektet i landet som var fullt ut privatfinansiert.

Til å opne brua hadde brubyggjarane fått kulturminister Ellen Horn flyboren frå Oslo. Brua var ikkje berre eit betongspenn over ein fjord. Brua skulle binde folket i kommunen tettare saman, opne for nye kombinasjonar i kultur og foreiningsliv, skape nye turveggar og leggje til rette for nye møteplassar. Alt dette høyrde heime i det utvida kulturomgrepet, der også folkehelsa er eit element. Dugnad er bra for folkehelsa og gjev tilhøyrslø og meistringskjensle. Sykkylvsbrua er eit av dei største dugnadsprosjekt som har vore gjennomført i Sykkylven.

Idéutvikling 1982 - 84. Korleis kom tanken om ei bru over Sykkylvsfjorden opp? Fjorden er relativt smal, om lag 800 meter brei frå Ikornnes til Vik. Det var nærliggande for folk som budde på Ikornnes og i Hundeidvik og som hadde arbeidet sitt på andre sida av fjorden, eller jamvel i Ålesund, å tenkje; om vi hadde hatt ei bru – kor mykje tid eg kunne spare på det! Bilturen inn i botnen av fjorden og ut igjen tok om lag eit kvarter, ikkje all verdas tid i eit større perspektiv. Men dubla ein kvarteret vart det ein halv times ekstrareise per dag, og gonga ein det opp i fem-seks vekedagar, og drygt 300 årsdagar så vart det fort mykje tid som effektive sunnmøringar helst vil bruke på andre ting enn å sitje i bil!

Ein av dei ikornnesingane som sysla med slike tankar var Jan Fredriksen, han som av mange vert kalla Sykkylvsbrua sin far. I 1980-åra arbeidde han som rådgjevande arkitekt på Aure i Sykkylven. Han var altså blant dei som dagleg hadde ei arbeidsreise som gjekk inn i og ut langs Sykkylvsfjorden. I yrket sitt som rådgjevar arbeidde han også med bruplanar, men i andre kommunar enn Sykkylven. Ei tid var han engasjert av Vestnes kommune for å utarbeide kommuneplan. Som ein del av dette planarbeidet greidde dei også ut spørsmålet om ei Vestnesbru. Vestnesbrua vart seinare realisert enn Sykkylvsbrua, men dette var same slags prosjekt som Sykkylvsbrua, ei nedkorting av køyreavstanden over ein fjord, ikkje eit ferjeavløysingsprosjekt.

Tankane om ei bru over Sykkylvsfjorden kverna vidare i hovudet til Jan Fredriksen på dei daglege turane rundt Sykkylvsfjorden. Den første tida arbeidde han sjølv med tankane og prøvde å konkretisere dei så langt det let seg gjere med dei midlane han sjølv råde over. Gjennom arbeidet sitt hadde han kontakt med fagfolk og etatar som hadde spesialkompetanse på bruer og fjordkryssingar. Den første ideen som kom opp

når det gjaldt kryssing over Sykkylvsfjorden var å føre brua over ved Revet om lag midtveges inn i fjorden mot Straumgjerde. Der var det kortare avstand og eit overslag sa at det ville koste om lag 10 millionar kroner å byggje brua ved Revet. Men innsparinga i tid ville vere relativt liten, og det var grunn til å tru at mange ville vere lite motiverte for å betale for ei bru-kryssing med så liten tidsvinst. Ein retta difor snart merksemda mot kryssinga mellom Ikornnes og Vik.

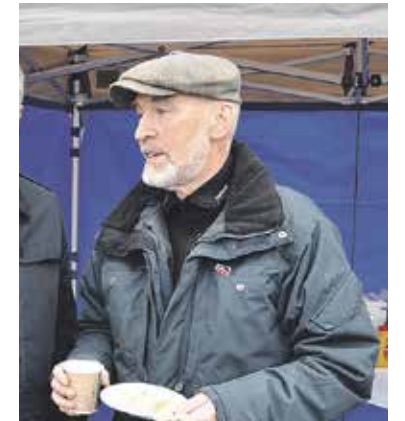
Jan Fredriksen etablerte eit forprosjekt ved hjelp av kollegaer i Norconsult der han tidlegare hadde arbeidd. Målet hans var å få fram eit skriftleg prosjekt som han kunne leggje fram for offentlege styresmakter, t.d. i fylkeskommunen slik at bruplanane kunne komme med i det offentlege vegplanverket. Ekornes og kommunen gav kvar 50.000 kroner i 1984 til gjennomføring av seismiske undersøkingar som vart innarbeidd i forprosjektet. Norsk institutt for vannforskning (NIVA) assisterte då han fekk gjennomført undersøkinga av fjordbotnen og sjekka straumforholda i fjorden. Han engasjerte båteigar Thomas Jarnes, og med båten hans fekk dei gjennomført målingar med ekolodd for å få greie på djupn og botnforhold. Dei trudde at det ville vere berg i fjordgrunnen, men det viste seg at det var langt ned til fjellgrunn. Dette var avgjerande kunnskap som dei fekk god bruk for då dei skulle planleggje pålंगा i botnen.

Formalisering 1985 -1990. Med det prosjektgrunnlaget som var etablert i den første fasen kunne dei gå vidare for å prøve å skaffe finansiering. Det var klart at skulle dei få til bru over Sykkylvsfjorden måtte dei gjennomføre det med brukarfinansiering, altså som eit bompengeprojekt. Alle slike prosjekt måtte godkjennast av Stortinget, sjølv om Staten ikkje løyvde ei einaste krone. I 1985 fekk dei til eit møte med samferdsledepartementet. Med på møtet var idémakaren sjølv, Jan Fredriksen, banksjef Per Kibsgaard-Pedersen i Kreditkassen og ordførar i Sykkylven, Johan Welle.

På veg heim frå dette møtet, på flyplassen på Vigra, vedtok dei å etablere selskapet Sykkylvsbrua AS. Advokat Kjetil Kvammen vart henta inn for å få dei formelle skipingsdokumenta på plass. Stiftarane av selskapet var Ekornes, Sunnmørsbanken, Sparebanken Møre og Sykkylven kommune. Jan Fredriksen tok på seg oppgåva som formann i selskapet.

Dei hadde litt kapital slik at dei kunne arbeide vidare med planane. Fredriksen laga til reguleringsplan for arealet på begge sider av fjorden. Sjølv sjøgrunnen var det Staten som åtte, men på landsida var det fleire mindre grunneigarar som dei måtte ta omsyn til i planarbeidet. Det kom særleg mange innvendingar til reguleringsplanen på Vikesida. Men planane vart godkjende i kommunen, i fylket og i Stortinget og anbodsdokumenta sende til entreprenørselskap som vart bedne om å kome med anbod på bygginga av brua.

Nett då dei trudde at dei stod framfor gjennombrøtet, kom Ekornes-konsernet inn i ei alvorleg krise. Ekornes hadde lenge vore ein viktig medspelar i bruplanarbeidet. For møbelkonsernet ville det vere store vinstar i spart tid om dei kunne sleppe å køyre rundt fjorden med møbeltransportane sine. Nedkorting av køyreavstanden ville og få stor betydning for Ekornes-tilsette som budde på andre sida av fjorden, og truleg gjere det lettare for Ekornes å rekruttere arbeidskraft i framtida. Men så butta det altså kraftig mot for hjørne-steinsbedrifta. I staden for at det var behov for nye arbeidstakarar, måtte Ekornes seie opp medarbeidarar. På same tid kom det nye retningslinjer for kven som skulle betale bompengar; kollektivtrafikk, gåande og

Brupådrivar Jan Fredriksen.

I 2000 fekk Jan Fredriksen og Einar Ekornes (t.h.) innsatsprisen frå Sykkylven kommune for arbeidet sitt med Sykkylvsbrua. Ordførar Jan Kåre Aurdal delte ut prisen. Foto: Sykkylvsbladet.

syklende skulle ferdast gratis over brua. Dette og det at trafikken rundt fjorden gjekk ned, førte til at departementet kravde at selskapet måtte stille fem millionar kroner meir i aksjekapital. Det såg dei ikkje på som mogeleg.

Aktiv ventefase 1990 – 1996. Frå 1990 gjekk dei inn i ein rolegare periode der det viktige var å halde selskapet oppe, og å leggje grunnlaget for ein framstøyt når tidene igjen snudde. I denne perioden spelte Brufinans ei nøkkelrolle. Brufinans var blitt etablert i 1989 då det kom fram lokal motstand mot bruplanane. Med i det første styret i dette selskapet var Rune Rokstad, Magnar Kvalvåg, Else Dyb, Anita Ut-

gård, Olaf Ellingsen og Oddgeir Hatlemark. Alle desse var oppvaksne eller busette på strekninga Ikornnes - Hundeidvik der støtta for bruplanane var sterkast.

Størst skepsis mot planane var det i Straumgjerde og Velledalen, medan folk på Aure og i sentrumskrinsen elles var relativt likegyldige. Ei tid før planane skulle presenterast for lokale styresmakter, vart det starta ein underskriftaksjon i Straumgjerde. Initiativtakarane laga til ei argumentliste mot brua der det både vart trekt fram økonomiske og miljømessige argument. Ei hovudbekymring for aksjonistane var kva som ville skje med straumtilhøva og vasskvaliteten i fjorden. Dei frykta at brua ville hindre gjennomstrøyminga av vatn og at indre delar av fjorden ville blitt tilfrosen om vinteren. Dette frykta dei ville påverke klimaet inst i fjorden. Dei var også redde for dei økonomiske verknadene av brua for kommunen og fylket. Dersom trafikken utvikla seg negativt ville offentlege garantiar bli realiserte og skattebetalarar sine pengar bli nytta i eit prosjektet som dei såg på som unødvendig. Dei frykta også at sjølve brukonstruksjonen ville bli eit stygt og uboteleg sår i det storfelte fjordlandskapet.

Ei anna bekymring som vart delt av oppsitjarane langs fjorden utover mot Erstad var at vedlikehaldet av Sørestrandvegen kunne bli forsømt når vegen vart omlagt frå fylkesveg til kommunal veg. Det var ein underliggande føresetnad for at fylket skulle gå inn i Sykkylvsbrua med midlar. På eit tidspunkt seint i 1980-åra diskuterte fylkestyresmaktene om det skulle gjennomførast ei monaleg standardheving av Sørestrandvegen, som allereie då var prega av slitasje og som hadde eit beredekke som var mangelfullt.

Dei økonomiske konjunkturane kom altså dei som var imot bruplanane i møte. Men det var dei som framleis hadde tru på at brua ville kome og som heldt planane varme. Sentralt i denne krinsen stod Brufinans, som i desse åra sørga for at Sykkylvsbrua greidde å svare forpliktingane sine. Brupådrivar i dei første åra, Jan Fredriksen, gjekk i 1990 inn i stillinga som plansjef i Sykkylven kommune. Då han tok til i stillinga, fekk han klar melding frå ordførar Arnold Weiberg-Aurdal om at Sykkylvsbrua ikkje var noka prioritert oppgave for kommunen. Steinar Nordmo gjekk då inn i rolla som styreleiar i Brufinans.

Kring 1993 snudde det for Ekornes. Dei byrja å tene pengar att. Administrerande direktør i Ekornes, Jens Petter Ekornes, la tyngda si inn i prosjektet. Han fekk broren, Einar, som då arbeidde som rådgjevar i Møre og Romsdal Bedriftsrådgiving (MRB) til å gå inn som styreleiar i Sykkylvsbrua. Då starta ein aktiv periode med finansieringsarbeid. Byggeplanane låg der allereie ferdige og dei var det ikkje så mykje å gjere med.

Dei fekk god respons i kommunestyringa i denne omgangen. At Ekornes var så klare på kva dei trong, talde positivt med.

Bygging 1996 – 2000. Frå 1995 var Ekornes igjen i godt gjenge og trafikken til og frå fabrikkene auka. Då dei trong meir kapital i bruselskapet i 1996, gjekk Ekornes inn med heile den nye aksjekapitalen på 140.000 kr. Etter at Ekornes hadde overteke Vestlandske Møbelfabrikk sitt anlegg på Vik vart det enno viktigare for konsernet å få realisert Sykkylvsbrua.

Einar Ekornes vart ein drivande styreleiar i selskapet og han vart også engasjert som prosjektleiar. Allereie i første fase av bruplanlegginga hadde det blitt gjennomført trafikktejingar for å vise at det var finansielt grunnlag for å realisere brua som bompengeprojekt. Då kom dei til at det var 750 bilar som køyrde rundt Sykkylvs-fjorden per døgn. Vonde tunger ville den gongen ha det til at Jan Fredriksen køyrde att og fram ved teljepunktet nattestider for å få opp talet på passeringar. Det vart gjennomført nye trafikktejingar som viste at trafikken hadde auka. Brufinans, med utrøyttleige Rune Rokstad i brodden, arbeidde vidare for å skaffe oppslutning og kapital. Aksjekapitalen i Sykkylvsbrua vart monaleg utvida i 1997, til 26.5 millionar kroner. Ekornes og Sykkylven kommune vart dei største aksjonærane. Bomprosjektet vart godkjent av Stortinget i 1998 og dåverande statsråd i samferdsledepartementet, Odd Einar Dørum (V), sa at det var det lokale engasjementet og viljen til å bidra også økonomisk som gjorde at han var positiv til prosjektet.

14. oktober 2000 var ein festdag i Sykkylven. Når brua først var komen på plass, såg folk i heile kommunen at dette vart eit pluss for lokalsamfunnet, og at Sykkylven var blitt meir kompakt og lett å ferdast i. Den kalkulererte ulempa var bompengeavgifta. Dei første månadene var det fri passering av brua. Det var ikkje for å bringe folk inn i vanen med å bruke brua, som somme spekulerte i, men eit resultat av forseinkingar med le-vering av betalingsanlegg. Kring år 2000 var betalingsmetodane ved bomstasjonar under omlegging. I Sykkylven såg dei lenge for seg at det skulle sitje personar i ei luke og ta betaling frå dei som passerte, nett slik det var ved bomstasjonen ved tunnelane til Vigra. I staden vart Sykkylvsbrua prøvekanin for eit heilt nytt automatisk betalings-system. Her var det store innkøyringsproblem, og etter ei tid måtte betalingssystemet byggast om, noko som førte til vanskar med innkrevjinga og ulempe for brukarane.

Noko anna som dei ikkje hadde sett føre seg var at det skulle bli stor vekst i elbilhaldet på Sørestranda. Styresmaktene innførte stimuleringsiltak for å få fleire til å kjøpe elektriske bilar. Dette skulle hjelpe til med å minske utsleppa av skadelege gassar til atmosfæren. Eitt av tiltaka var at elbilar skulle sleppe å betale bompengar. Veksten i talet på elbilar førte til minka inntekter for bruselskapet og var med å auke nedbetalingstida. Etter planen skulle brua ha ei nedbetalingstid på 15 år. Det vart først i februar 2018 at det vart gratis å køyre over brua.

Etterverknader. Kan ein seie at Sykkylvsbrua har vore med å endre sykkylvs-samfunnet? Truleg er det for tidleg å seie noko sikkert om dette, men tvillaust er det slik at avstandane mellom fleire bygdelag i kommunen har blitt mindre.

Bilete frå bygginga av brua i juni 1999. Foto: Sykkylvsbladet

Rune Rokstad sentral i Brufinans, overtok som styreleiar i Sykkylvsbrua etter at Einar Ekornes døydde i 2005. Foto: Sykkylvsbladet

I kommunalt planverk opererer ein no med Ikornnes som ein del av den utvida sentrumskrinsen.

Brua har også ført til at det vert lettare å samarbeide på tvers av fjorden. Dei to skulekorpsa på Ikornnes og Aure er slått saman til Sykkylven skulekorps, medan dei framleis har eit eige korps i Straumgjerde og Velledalen. Folk som bur på Aure og på Vik legg gjerne spaserturane sine over til Ikornnes og opp til turområdet rundt Sessvatnet. Ikornnesingane når lettare tilbod i sentrumsområdet til fots og med sykkel. Brua har blitt eit møtepunkt for folk frå begge sider av fjorden. At trafikken har auka over fjorden etter at det vart gratis å køyre brua, tyder på at ho fyller eit behov og at brua no har blitt ein naturleg og integrert del av vegnettet i kommunen. Dei som frykta at brua ville bli eit stygt sår i landskapet har også moderert seg. Ein høyrer heller at brua fell godt inn i landskapet og har blitt eit byggverk som har gode estetiske verdiar.

Brua har elles skapt aktivitet på ulike vis. Før brua vart opna, var det sommaren 2000 bruvandring. Som eit av innslaga på vandringa var det song av eit kor sett saman for høvet. Koret, som fekk namnet Ikornnes-tausene, heldt saman i mange år etterpå. Ei tid hadde organisasjonen Skapande Nettverk eit mosjonsløp over brua, og i 2009 bygde møbelfabrikkane i Sykkylven verdas lengste sofa over heile brua, som på det viset kom inn i Guinness rekordbok.

Dei som passerer brua kan også sjå at ho vert nytta til matauk. På gang- og sykkelfeltet står ofte folk med fiskestenger som skaffar fersk kokefisk til middagen. Fleirtalet av desse fiskarane er innflyttar frå andre land. Dermed kan ein også vone at Sykkylvsbrua framover kan byggje bru mellom menneske frå ulike kulturar.

Men det skal meir enn nokre år med fri brupassering før det vert bygd bru over gamle tankebanar og organisasjonsmønstre. Framleis er det lenger mental avstand frå den gamle sentrumskrinsen over til den tidlegare Sørestranda-krinsen, Ikornnes, enn omvendt. Det er ikkje stemning for å slå saman skulekrinsane Vik og Sørestranda sjølv om brua bitt dei to krinsane saman. Framleis held folket på Sørestranda og Ikornnes på det relativt nye kyrkjeloknet sitt.

Men brua over Sykkylvsfjorden er komen for å bli og dei fleste er glade for det. Tid som tidlegare vart nytta i bil kan no nyttast til å skape materielle verdiar, møteplassar og kultur.

Møbelveteranar var til stades då verdas lengste sofa vart bygd over brua. Frå venstre Fridtjof Drabløs, Johnny Myrseth, Ingvald Hjellegjerde og Mindor Hjellegjerde.

Ordførar Jan Kåre Aurdal med diplomet som viste at møbelfabrikkane Sykkylven hadde laga verdas lengste sofa. Vidare lensmann Evelyn Liseth og prosjektleiar Arve Ekornes. T.v. representanten frå Guinness rekordbok.

Bilete frå dagen då det vart gratis å køyre brua. Per Svein Tandstad bles i luren for Jens og Marion Kurseth som var dei siste som betalte for brupassering, og Kåre og Kari Støylen som var dei første som køyrde gratis. Foto: Sykkylvsbladet

Kjell Ole Løseth, fødd 1941, er tidlegare lærar og skulesjef i Sykkylven. No er han travel pensjonist, oppteken av organisasjonsarbeid og som stjerne i Straumgjerde-revyn. Han er medlem av årbokredaksjonen og styreleiar i Storfjordens Venner.

Minnetavla som blei borte

Av Kjell Ole Løseth

Før 1814 var det ein svært spent situasjon i Norge. Mange frå vårt distrikt blei utskrivne til krigsteneste mot svenslane. På Ørskog blei det laga ei fint forseggjort tavle med namna til dei som deltok i krigen i tida fram til 1814.

Johanne Regine Hatlen (1865 – 1948) frå Vaksvik gifta seg med Ole Severin Karolus Monsen (1861 – 1949) frå Ørskog. Dei flytta til Melset i Ramstaddalen. Johanne Regine hadde då med seg tavla frå Øvste Hatlen der ho hang i barndomsheimen. I 40 år pynta ho opp gangen til Ole Severin og Johanne Regine.

Ekteparet blei kalla Monsen og «Riggina». Sjølv Regine kalla mannen for Monsen. Han var ein særmerkt og dyktig person. Han livnærte seg som murar og dreiv sagbruk. Han var kjend som ein kraftkar. Det er sagt om han at han med knyttneven slo i svime ein storokse som ville ta han.

Som mange andre reiste han til Amerika og var der i mange år. Regine var heime og tok seg av garden. Monsen hadde ikkje lært seg mykje engelsk. Han blei vist ein ros-inpakke der det stod «Sun Maid» og dei ville vite kva det tydde. «Jøu, det ska e førtelje, det betyr sunnj mat det».

Ti øre i gjær. Han hadde den finaste storfæringen i bygda og brukte han mykje. Han skulle så «uførtroent» vore over fjorden. Han rodde over for å kjøpe «for ti øre i gjær», sa han når dei spurde om kva han skulle så ofte til Ørskog for. Monsen takka ikkje nei til ein skjenk. Ein sundag med strålande finever skulle han ut å sjå etter sauene

sine oppe i fjellet. Først besøkte han grannar. Då han kom heim spurde Regine om han hadde sett sauene. «Nei, det va slik skødde at e såg ikkje de slag». «Du e full, Monsen», sa kona. «Full e! E fekk berre ei køks (stor vassause) med øl». To gongar fekk garden nye eigargar, men tavla hang i gangen på huset heilt til den siste eigaren Erling Nordnes flytta på aldersheimen på Aure. Huset er no rive. Leidulf Melset, som eig garden no – og fleire andre - hugsar godt denne tavla. Ho skilde seg ut mellom alt anna interiør.

Militærhistorisk. Kaptein Jarle Haldorsen, som bur på Eidem i Sykkylven, var sjef for

HV 1107 (heimevernet) frå 1980 - 1995. Han kom over tavla og skjøna med ein gong at ho hadde militærhistorisk verdi. Han fekk laga ny, fin ramme og tok vare på henne. Ein gong viste han henne til intendant Oddvar Naas i heimevernet. Han blei i fyr og flamme og ville ha henne til leiren som heimevernet hadde på Ørskogfjellet. Der blei ho hengande over døra inn til matsalen frå 1990-talet til leiren vart nedlagt og alt samla på Setnesmoen på Åndalsnes.

Haldorsen har eit bilete av delar av tavla. Der kan vi lese nokre namn frå Ramstaddal og Søvikdal som var med i krigen frå 1807 : Lars Amundsen Ramstad (frå Haubakkane), Elling Olsen Ramstad (frå Capralgarden/Hoggeplassen), Mons Knudsen Svinset, Johannes Pedersen Søvik og Ole Larsen Øvre Søvik. Truleg er det fleire namn frå bygdene våre, men dei viser ikkje på utsnittet som kom med på biletet. På ein bautastein på Vestre i Ørskog står også Halvor Sivertsen Ramstad som blei såra ved Trangen og døydd i Kongsvinger. Rasmus Olsen Melset døydd i Fredrikstad. Hans Jonsen Furustrand, Paul Paulsen Løset og Tore Knudsen Klokk deltok også i krigshandlingane. Dei var med å sikre fridom for Norge.

200 år. Etter 1995 er det ingen som har funne att tavla som i dag ville vere omlag 200 år gammal. Blei ho øydelagt under flyttesjauen? Kanskje finst ho på eit lager på Setnesmoen eller i privat eige? Her trengs vidare «detektivarbeid».

Det er usikkert kven som har laga tavla, men Einar Landmark frå Ørskog har interessert seg og skrive om dette. Han har antyda at det kan vere morfar til Regine Monsen – Petter Martinus Hatlen. Han var fanejunker (underoffiser av høgste grad). Eller kan det vere den kjende gullsmeden Jens Rye? Regine var sonedottera til Rye. Det får vi vel aldri vite....

Kjelder: Jarle Haldorsen, Sykkylven
Ørskog Historielag – Einar Landmark
Gardssoga for Sykkylven
Ove Ramstad
Kai Løseth

Overtrekkssko, truleg brukt utanpå dei vanlege skorane av grensevakter under den spente situasjonen på grensa mot Sverige i 1814. Utlånt av Karl Magne Løseth.

Kaptein Jarle Haldorsen, tidlegare sjef for HV 1107, framfor minnetavla. Foto: Frank Kjøde.

Biletkavalkaden 2018

Ved Monica Aure Fallingen. Her er nokre glimt med små og store hendingar i året som gjekk, teke ut av Sykkylvsbladet sitt fotoarkiv.

Sykkylvsbrua nedbetalt. Mange samla seg ved bomstasjonen ved Sykkylvsbrua 31. januar, for å markere at det var slutt på bompengerperioden etter 17 år og 109 dagar. Presis klokka tolv vart ekteparet Marion og Jens Kurseth frå Hundeidvik registrerte som siste betalande kunde, medan ekteparet Kari og Kåre Støylen frå Straumgjerde sekund seinare vart dei første som køyrde gratis over brua. Styreleiar i Sykkylvsbrua AS, Rune Rokstad, overrekte blomster til dei to ektepara og lurblåsar Per Svein Tandstad baud på fanfare. (Foto: Frank Kjøde)

Jubileum for Ikornnes kyrkje. Under kyrkjedagane i februar vart det markert at Ikornnes kyrkje fyller 40 år. Unge og gamle samla seg til mange ulike typar arrangement, og det vart ei flott og verdig feiring. Eit fullspekka program inneheldt blant anna konsert med ei country/gospel-gruppe med Arild Kvenseth, Odd Ludvig Lie, Halstein Kurseth, Sveinung Utgård og Jon Reidar Kurseth. Det var både føredrag, underhaldning, konsertar, dans og familiedag på programmet, og det heile blei avslutta med festgudsteneste og kaker. (Foto: Monica Aure Fallingen)

Kommunerekneskap i pluss. I januar vart det kjent at Sykkylven kommune sin ureviderte rekneskap for 2017 viste eit overskot på 13,2 millionar kroner. Årsaka til dei positive resultatet er ein kombinasjon av svært store meirinntekter, spesielt på skatt og skatteutjamning, samt generelle innsparingar innan dei fleste einingane, sa rådmann May-Helen Molvær Grimstad og økonomisjef Arild Bergstrøm, som var nøgde med at Sykkylven kommune gjekk med overskot for tredje år på rad. (Foto: Frank Kjøde)

Ull og omtanke. Cathrine Gløersen Hole starta i 2014 opp prosjektet «Ull og Omtanke Sykkylven». Ho hadde då som mål å produsere 150 tepper til kreftrammar personar. Ho fortalde at det kjem inn stadig fleire lappar til teppeproduksjon, og i mars blei teppe nummer 300 levert. Ein av dei aller første som fekk eit teppe, var Nina Kristine Røe Eliassen, som vart råka av kreft i 2013. – I desse teppa ligg det mykje omsorg og omtanke, og teppet mitt har varma meg mang ein gong, sa Nina. (Foto: Christine Fohlin Verneland)

Godheitsveke På tvers av religion, krins, lag og organisasjonar blei det tatt initiativ til ei Godheitsveke i Sykkylven i slutten av april. Alle blei oppfordra om å setje søkelys på å gjere godt mot andre og fokusere på dei positive ringverknadane av godheit. – Det er svært enkelt å glede andre. Tenk enkelt og bruk fantasien, sa Morten Oksavik ved Frivilligsentralen og Arnhild Almås ved Sykkylven Bedehusforsamling. Dei håpte at bygdefolket ville kome ut av komfortsona og vende godheita mot kjende og ukjende. (Foto: Christine Fohlin Verneland)

Fantastisk Abba-konsert. Over 600 møtte fram då den første av totalt fem ABBA-konsertar i regi av Norges Korforbund Sunnmøre gjekk av stabelen i Sykkylven storhall. Det var mange musikalske perler på programmet, flotte kostymar, mykje humor og rikeleg med glitter og glam. På scena stod musikalsk leiar og dirigent Erland Dalen, 122 songarar i prosjektkoret, Møremusikarane og solistane Stine Hole Ulla og Maria Holand Tøsse. Prosjektleiar for det heile var Lindis Utgård, som jobba med dette i snart to år. (Foto: Monica Aure Fallingen)

Tandstad skule lagt ned. Mange foreldre og andre engasjerte jobba hardt og lenge for å bevare Tandstad skule, men i mai måtte dei til slutt gje tapt. Med 15 mot 14 røyster gjekk Sykkylven kommunestyre 15. mai inn for å legge ned Tandstad skule frå hausten av. Dei 46 elevane ved Tandstad skule fekk tilbod om overflytting til Sørestranda skule, men mange valde å heller søkje plass ved Hundeidvik Privatskule. (Foto: Frank Kjøde)

Qumei kjøpte Ekornes. I slutten av mai vart det kjent at kinesiske Qumei Home Furnishing Group ønskte å kjøpe minst 55,57 prosent av aksjane i Ekornes. Eit samla styre i Ekornes tilrådde å akseptere tilbodet. 2500 små og store aksjonærar i Ekornes har fått spørsmål om å selje aksjane sine. Ved utløp av tilbodsperioden fekk Qumei aksept for 98,4 prosent av alle uteståande aksjar i selskapet. (Foto: Monica Aure Fallingen)

Kaitrappa - ein samlingsstad. Tidlegare i år vart godsterminalen i sentrum riven, og eit stort og flott område opna seg. Jentennetverket Fole Flenke Damer tok initiativ til å få på plass ein benkinstallasjon på kaia, Kaitrappa. Bygginga starta i juni. Målet var at dette skulle bli ein samlingsplass for bygdefolket og eit stopp-punkt for tilreisande. Seinare vart det også sett på plass store flotte bokstavar på kaia, der det står Sykkylven. Dette har blitt eit populært fotopunkt. (Foto: Monica Aure Fallingen)

Designvegen fullfinansiert. Mykje har skjedd sidan ideen om Designvegen vart lansert i oktober 2015, ei annleis reiselivssatsing med fokus på opplevingar langs Fylkesveg 60 frå Sykkylven til Stryn. For eitt år sidan vart nettsida designvegen.no lansert og i juni vart det kjend at Designvegen no er fullfinansiert. Karl Ekornes ved Blakstad Gard uttalte at han var svært positive til turistsatsinga, og at ein får samla alt på ei plattform. (Foto: Christine Fohlin Verneland)

Moro på Brøvøllsfestivalen. I Sykkylvsbladet 4. juli kunne ein lese om Brøvøllsfestivalen som gjekk av stabelen for 11. gong. Blomekransar, hawaiiiskjorter, hesjer, humoristiske skilt og anna artig festivalpynt prega området ved Velledalen grendahus, og kubab og fantevatn gjekk ned på høgkant. Styret, 250 frivillige, sponsorar, dei mange som tok turen, artistar, band og flotte omgjevnadar i strålende sol gjorde sitt til at det vart ei fantastisk festivalhelg. Samla sett vart det registrert nærare 2800 besøk i løpet av helga. (Foto: Monica Aure Fallingen)

Ny Oskarbil. Frivilligsentralen i Sykkylven har i mange år hatt eit ønskje om å bytte ut den ti år gamle Oskarbilen som har blitt brukt til å frakte brukarane rundt omkring i bygda. Takka vere sponsormidlar, lotteri og gåver, samt innbytte av den gamle bilen, kunne eit splitter ny Volkswagen Crafter kjøpast inn. I starten av september kunne dei 11 Oskarbil-sjåførane ta den splitter nye Oskarbilen i augesyn for første gong. (Foto: Christine Fohlin Verneland)

Jostein Fet (f. 1924) er kulturhistorikar og filolog. Han har vore undervisningsleiar ved Høgskulen i Volda frå 1970 til 1991, dei siste åra som dosent. Han har gitt ut mange bøker med kulturhistoriske emne, og ei 50–60 artiklar. For forfattarskapen sin har han fått Kongens fortenestmedalje i gull og er utnemnd til æresdoktor ved Universitetet i Bergen.

Bilete frå den gamle Fitjagarden

Av Jostein Fet

Fetgarden har ei lang og særmerkt historie.

Gardsnamnet. Frå slutten av 1800-talet, og særleg etter 1910, byrja ei fornorsking av stadnamn over heile landet. Det skjedde også med gardsnamnet Fedt, som var skrivemåten frå gammalt. Etter 1930 gjekk dei fleste familiane over til å skrive Fet. Men målføreforma er Fit, med open i, som i å vite. Lensmann Bernt Tandstad sa alltid til meg: «Du Jostein Fit.»

I dag er det vel berre eit par familiar som held fast på den gamle danske forma Fedt. Postadressa i dag er Fitjavegen [Fikja-], som er ei gammal genitivsform (eigeform) av Fit. Heldigvis vann Fitjavegen fram for nokre år sidan. Denne genitiven kjem att i ei rekkje stadnamn, som Fitjagarden, Fitjavatnet, Fitjakollen, Fitjabakkane, Fitjastølen.

Sjølve namnet Fet er heller sjeldan. Det blir brukt om ei grøderik slette som gjerne ligg attmed ei elv eller eit vatn, nett som på Fet. Grunntydinga er *svulmande*. Det gjeng sjølvstakt på jordsmonnet, kanskje også fordi lendet er noko fuktig. Det er ingen ting i vegen for at gardnamnet er så gammalt som eit par tusen år.

Gardsnamnet Fet finst ei tre-fire stader i landet, bl.a. i Luster i Sogn og i Kvinnherad i Hardanger, dessutan har vi kommunenamnet Fet i Akershus. Ein kjend historisk stad er Fitjar på Stord, som er fleirtal av Fet, der Håkon den gode slost med sønene til Erik Blodøks ca. 961. Namnet Fet finn vi også i slektsnamnet Fett, som merkeleg nok er av tysk opphav. Vel kjende er kunsthistorikaren Harry Fett og sonen arkeolog Per Fett, som er kjend for si gigantiske registrering av vestlandske fornminne, også her på Sunnmøre.

Fetgarden – framleis eit klyngetun. Både på grunn av fonnfare ovanfrå og flaum nedanfrå var det vanskeleg å plassere husa andre stader. Foto: Kjetil Tandstad.

Ungdom på besøk på Fitjastølen. Frå venstre Erling Fet, Laura Fet, Ida Espe og Kaspar Fet (seinare gift), Ragnvald Fet, Liv Fet, halvt skjult Magnar og Olav Fet, Lovise Drabløs, Sigurd Fet, Gudleik Longva, artikkelforfattaren Jostein Fet og Norvald Fet. Hans-selet i bakgrunnen. (Frå boka Sætrar under tinderad 2003)

Alder. Kor gammal er Fitjagarden [Fikjagar'n]? Historikarane er samde om at jordbruket i landet er eldre enn før sein bronsealder. På Sunnmøre har ein funne spor av jordbruk på strandflatene på øyane alt i steinalderen. Det var nettopp på strandflater at jordbruket utvikla seg først, her i landet først på Jæren. I Sykkylven kan ein rekne med at jordbruk først kom i gang på Aure, Vik, Fet og Velle, kanskje alt i siste tusenåret føre vår tidsrekning. Historikarane reknar med at *permanent* gardsdanning kom då bronsealderen tok slutt ca. 500 år føre Kristus. Då vart vérlaget verre, og det måtte byggjast meir permanente hus for folk og krøter. Men som nemnt er spora etter jordbruk mykje eldre, faktisk frå steinalderen.

Eit funn på Fet kan gi oss ein peikepinn om korleis Fitjagarden vart til. I 1960-åra grov Norvald Fet ei djup hole for ein septiktank nedanfor Jørnstova. Her kom ein ned på eit kollag som viste seg å strekkje seg over mesteparten av Fitjagarden. Det var djupast lengst nede i garden, grunnare til lenger opp ein kom. Det var helst småfallen skog eller kratt som var blitt brent. No må det seiast at slike kollag finn ein over alt i marka. Det kan vere lynet som har slege ned, i sær i større skog som stod på høgder. Men kollaget på Fet viser at det var kratt og fingertjukke greiner som var brent, så lynnedslag høyrst usannsynleg ut. Då er det rimelegare å forklare det som *rydding*.

Underskrivne tok initiativ til å få kollaget datert etter C14-metoden av Kontoret for radiologisk datering ved den tekniske høgskulen i Trondheim. Svaret var at kollaget stamma frå ca. 400 før Kristus, altså heilt på slutten av bronsealderen. Alderen var ikkje uventa. Slettene ved Fet må ha vore innbydande å setje bu på. Her var gode beitemarker for dei første gardbrukande familiane, her var rennande vatn for folk og fe. Men kor permanent dette jordbrukssamfunnet var, veit vi ikkje.

Ei kvinnegrav. I 1952 dreiv Johan Neset, svogeren min, og grov ei grøft for vassleidninga til huset. Då kom han fram på ei stor steinsetning. Johan ante at her kunne det liggje ei gammal grav frå eldgammal tid og grov varsamt vidare. Det viste seg at steinsetninga kunne vere om lag 3 meter lang og 2 meter brei. Under steinane avdekte han eit kollag og inne blant kola fann han folkebein, nokre var pipebein som kunne svare til leggbein, andre var tunnare, dei kunne svare til overarm. Beina var mykje tærde. Johan varsla om funnet, og beina vart sende til Historisk Museum i Bergen for gransking. Det viste seg at dei var av ei kvinne i førtiårsalderen. Ho har levd omkring Kristi fødsel.

Men grava fortel også mykje meir. Kvinna er blitt gravlagd på flat mark på sjølve gardsområdet, ikkje hauglagd på ein berrsynt plass som i vikingtida. Kollaget fortel at kvinna vart brend. Også dette var i samsvar med vanleg skikk på den tid. I tusenåret før Kristi fødsel dominerte branngravene. Vekslinga mellom branngrav og gravlegging utan brenning er elles nokså innfløkt, og eg vil ikkje gå inn på det her.

Korleis levde og budde folket til denne kvinna? Nokså sikkert levde dei av jordbruk med veiding og fiske som attåtning. Dei dyrka korn, og heldt truleg både kyr, sauer, geiter og svin, kanskje også hest, som vi veit kom i bruk i tidleg bronsealder. Husa deira var sannsynlegvis av same konstruksjon som dei ein har funne andre stader i landet frå denne tida, bl.a. på Aure. Det var grindbygningar med ei parallell rad av tjukke stolpar som heldt oppe taket. Bygningane var tredelte, med eit rom for krøtera og eit anna for folket. Mellom dei to avdelingane var der eit rom med andre funksjonar. Men merke etter stolpehola slik som på Aure har ein ikkje funne på Fet, truleg fordi dei er sopa bort av flaum og nedgrusing frå Fitjaelva som kjem fossande ned frå Heiane. Men ein har heller ikkje hatt noko slags fagmessig arkeologisk utgraving av eventuelle tomter.

Språk og soldyrking. Sannsynlegvis tala folket på Fet rundt Kristi fødsel ei tidleg form for *frumnordisk*, eit nordgermansk språk, som dei neste 6 – 7 hundreåra utvikla seg til gammalnorsk. Kva staden dei budde på vart kalla på dette språket, er uvisst. Kan hende var det *Fitjo*, som var den gamle germanske forma for Fit. Det kan nemnast at ei *fit* som samnamn enno finst i norske dialektar.

Endå mindre veit vi om religionen deira, men sannsynlegvis dyrka dei grøderikdom i ei eller anna form. Dei såg på sola som ei mannleg kraft og jorda som ein mottakande kvinneleg guddom og mor for alt liv. På Hole i Velledalen fann dei i 1987 i myrjord ei sirkelforma skive av tre, om lag 40 cm i diameter. På kvar side hadde ho ein solid arm som likna handtak. Heile gjenstanden, som snart vart kalla «solstøtta», målte om lag ein meter. Det var Gunnar Velle som tok seg av funnet. Han sytte for å få «solstøtta» C14-datert, og svaret var at fura som gjenstanden var laga av, byrja vekse rundt 140 år etter Kristus. Gunnar undra seg over kva denne «støtta» var blitt brukt til og spurde seg føre hos arkeologar, men svaret dei gav, avslørde i grunnen kor lite vi veit om truer og tankar åt folk rundt byrjinga av vår tidsrekning. Gunnar sjølv gissar på at skiva kan ha med *soldyrking* å gjere. Staden der skiva vart funnen, ligg slik til at sola kjem særleg tidleg på den staden. I *Årbok for Sunnmøre 2016* har Torbjørn Urke, som særleg har interessert seg for astro-arkeologi, ein framifrå artikkel om funnet. Han kjem særleg inn på soldyrkinga, og viser at visse seremoniar har halde seg på Sunnmøre heilt fram til våre dagar. Han kjem også inn på steinspiralen i Vartdalsfjella som historikarane set i samband med soldyrking i bronsealderen.

For ei tid sidan gjekk der ein TV-serie om ein finsk skodespelar som var på gjennomreise i Nord-Russland. Eg hugsar han sa at det var over hundre slike steinspiralar i Finland, i Russland fleire hundre og ca. 20 i Noreg. Det er vanskeleg å gå god for desse tala, for han viser ikkje til kjelder. Den mest kjende steinspiralen her i landet er den såkalla «Julianske borg» på Grøthonet på Vartdal, 900 meter over havet. Internett skriv at steinspiralen på Vartdal er den einaste mellom Oslofjorden og Finnmark. Restar av soldyrking har halde seg heilt fram til vår tid. I min barndom var det vanleg å «ofre» ein smørklatt til sola når ho viste seg i februar etter at dei høge Velledalsfjella hadde stengt henne ute i nesten tre månader.

Om lag hundre år etter Kristi fødsel skriv den romerske historikaren Tacitus at germanane dyrka ei gudinne for grøderikdom dei kalla Nerthus. Med tida vart gudinna ein mannleg gud, som i norrøn mytologi heiter Njord. Kan hende dyrka folket på Fet i den første tida denne gudinna Nerthus, men det er funne verken gjenstandar eller helleristningar på Fet som kan fortelje noko om kva folket til den gravlagde kvinna trudde på.

Sigurd på Fet. Somme stader er han nemnd Sigurd *Fetil* eller *Fertilus*, som er ei latinisering av Fet og tyder «fruktbar», altså har folk vore klar over kva namnet tydde. Sigurd høyrer til ei rekkje hovdingar som vi høyrer om i *Ættlegg frå Sunnmøre*, d.e. ættelister frå mellomalderen som vart attfunne omkring år 1600. Desse hovdingane

kan ha levd til ulike tider. Fleire av dei hadde gardar i Sykkylven og kan ha budd der ei tid. Namn som Øystein på Aure, Kolbjørn på Greipstad og Gamle på Velle var mektige menn. Det same kan seiast om Sigurd på Fet. Han vart lendmann under Skule Bårdsson, til liks med Øystein på Aure, visstnok etter at Skule fekk jarledøme over Frostatingslag medrekna Sunnmøre i 1223. Lendmennene høyrde til aristokratiet i bygdesamfunnet.

Sigurd kan vere fødd rundt 1190. Truleg var bustaden hans på Fet når han ikkje var ute i teneste for hertug Skule. På 1100-talet fekk lendmennene inntekter i form av jordeigedom, mot at dei tok på seg oppgåver i landvernet og visse andre administrative funksjonar. Embetet var ikkje arveleg.

På 1200-talet under borgarkrigen som raste mellom kongen og motmennene hans, vart lendmennene mektigare. Sigurd på Fet og Øystein på Aure hadde som oppgåve å verje bygda. Dei var også medlemmer av maktapparatet rundt hertug Skule. Skule var halvbror til kong Inge Krokrygg og kjende seg rettkomen til å bli konge. Men han var i eit forferdeleg dilemma, for hans eiga dotter var gift med kong Håkon, fienden hans. Skule måtte altså slåst mot sin eigen svigerson og si eiga dotter. Svigerfar mot sviger-son er dramatisk skildra i Ibsens Kongs-Emnerne.

Det måtte gå som det gjorde. Hertug Skule let seg hylle som konge på Øyratinget i Nidaros i 1239. Kong Håkons mann, Tore av Borre, fekk i oppdrag å slå ned opprøret og siglde nordover. Skule sende bod til Sigurd på Fet og Øystein på Aure at dei skulle ta seg av kongens mann. Dei tok att Tore av Borre i Trondheimsfjorden og hogg han ned. Men maktsstriden heldt fram. Det enda med at Skule Bårdsson vart drepen ved Elgsæter kloster i 1240. Frå no rakna lendmannsmakta og dermed Øysteins og Sigurds posisjon i Sykkylven. Etter 1240 høyrer vi ikkje meir om Sigurd på Fet. Han er «ute or saga.» Som rimeleg kan vere, finst det ingen levande tradisjon om Sigurd, verken på Fet eller andre stader. Framstillinga ovanfor byggjer på skriftlege mellomalderkjelder.

Andre fornminne

Eit einegga sverd. I slutten av 1920-åra fann Ole I. Fet i Jo-garden eit einegga sverd på Kvennhusbakken nord for Jo-løa. Det låg om lag ½ meter nede i jorda og var temmeleg gjennomrusta. Ein arkeolog eg snakka med, antyda at der kanskje hadde vore ein gravhaug, som med tida hadde blitt utflata. Men heller tyder funnstaden på at den døde var blitt gravlagd på flat mark nær bustaden sin slik som kvinna som Johan Neset grov fram. Ein gravhaug skulle helst ligge ved allfarveg eller skipsleia for å vere eit heidersminne over den døde.

Sverdet vart teke bort på folkeskulen og vist fram for ungane i sogeundervisninga. Men deretter kom sverdet ut av syne, og Jo-folket trudde det var kome vekk. Men i 1960-åra vart det attfunne, det var stukke inn på innsida av løveggen i Jo. Med samtykke frå Odd Kåre og Grete i Jo-garden er det no deponert ved Historisk Museum i Bergen. Sverdet skal visstnok vere frå tidleg vikingtid, 700-800-talet.

Dette tveegga sverdet frå jar-nalderen vart funne ved løa til Odd Kåre Fet i Fetgarden. Det er no i forvaring ved Historisk Museum i Bergen, som kvitterte med dette dokumentet til finnarane. (Utlånt av Odd Kåre Fet.)

Ungane på Fet, samla i 1934. Bak frå venstre Arne, Norvald, Perry, Oddrun, Laura, Jon. Fremst: Olav, Magnar, Erling, Ingrid, Lovise (Lolla), Jostein, Jon, Margit, Sigurd, Helge og Kaspar. Alle heitte Fet til etternamn (Foto: Privat)

Ei kole av stein.

Ei kole kan best forklarast som ei *tranlampe*. Det var far som fann denne steinkola då vi grov ut tomte for nyeløa vår i 1932. Ho låg om lag ein meter nede i auren. Dessverre kom denne kola på vidvanke etter at ho var utlånt til skulen på Dravlaus. Det er mogleg at ein lærarvikar tok med seg kola til ein annan skule for å bruke den i undervisninga.

Med ei kole tenkjer ein helst på doble jarnkoler som dei brukte å hengje i ei bevegeleg stang over bordet. Kola vart fylt med tran, og der var ein veikje (tråd) av ull som saug trana til seg. Denne kveikte dei, og trana brann og gav ein veik ljoske i romet.

Men kola i Jørngarden var ei rund, flatbotna skål av grøtstein (kleberstein), ca. 15 cm i diameter og ei tre-fire cm djup. Eg hugsar der var ei lita grop i kanten for veikjen. Kor gammal denne kola var, er umogleg å vite. Ho kan vere frå mellomalderen, men også frå stein- og bronsealder. At ho låg så pass djupt som ein meter, tyder på høg alder. Frå andre funn veit vi at reiskapar kunne halde seg merkeleg uendra i lange tider. Her nyttar det ikkje å søkje på Internett, for der anar dei ikkje kva ei kole er for noko. Ikkje uventa.

Høgsætra. Øvst på Langerimen, som tøyser seg frå Ytste Bakkane opp mot Fitjakollen, er der ei utflating. Der veks graset frodigare enn andre stader, skogen stend stor og rak som i ei park. Staden heiter Høgsætra, og det er trygg tradisjon om at her hadde Fet sæter i gammal tid. For nokre generasjonar sidan var området nesten skogfritt og mykje vidare. Der gjeng elles fleire forteljingar om at sætra vart nedlagd, og at Fet fekk seg ein annan støl inne i Fausadalen, den noverande Fitjastølen. Men stadig har vi høyrte at Høgsætra var den fyrste sætra til Fet. I min barndom hugsar eg at Peter Severin Fet (1881 - 1968) fortalde at han kunne minnast der var ei troppehelle, og at syllmurane etter selet viste enno.

Høgsætra hadde fleire føremonar som sæterplass. Her hadde dei god oversikt over Heiane, som var viktigaste beitemarka for krøtera. For nokre hundre år sidan låg skog-grensa mykje lågare enn i dag, og beita var mykje opnare og vidare. Og her er ei åkome tett ved seltuften med friskt, reint vatn som knapt frys. Elles kunne det vere vanskeleg å finne vatn midt på turre rimen. Mang ein gong har eg lege på magen og drukke meg utyrst av denne åkoma.

I Volda var det nokre ungdomar som ikkje forstod åkome og skreiv *åtkome* i staden. Det fekk meg til å skrive eit innlegg i «Møre» til forsvar for åkome, som rett og slett tyder oppkome. I ymse dialektar kan det heite ei *olle*.

Kor gammal? Sommaren 1962 gjorde eg ei varsam avdekking av torvlaget på den staden eg meinte at selet hadde stått. Det har ikkje vore konstatert meir enn eitt sel på Høgsætra. Kan hende har der vore fleire, men det har ikkje vore fagleg undersøkt. Eg letta litt på torvene som låg over steinane i utkanten, og som kan ha vore «muren» (syllsteinane) for selet. Mellom syllsteinane kom det for dagen eit avslege bryne av ein slags sandstein, deretter botnen av ei jarngryte med tre stutte bein. Nokre jarnklumpar innanfor «muren» identifiserte eg seinare som *båtsaumar*, eit funn som vitna om at det var blitt brukt utrangerte båtsider, anten i vegg eller tak. Slike båtsider vart ofte brukte som tak eller vegg i naust eller sel. Mang ein gong har eg lege i Jørn-selet på Fitjastølen og sett opp i den gamle båtsida i taket. I alt avdekte eg ca. 1 kvadratmeter av torvlaget. Eg kan vel forsvare meg med at eg på det tidspunkt ikkje visste at seltomta var så gammal at ho kom inn under lova om vern av fornminne. For det gjorde ho.

Lykelen til alderen var eit kollag som eg kom ned på djupast i tufta. Vi tok prøver av kollaget og sende det til Laboratoriet for radiologisk datering etter C14-metoden, same laboratoriet som hadde målt alderen på kollaget nedanfor Jørnhagen (sjå ovanfor). Svaret kom, og viste at kollaget stamma frå om lag 1300 e. Kr. Eg avdekte også to andre skarpt avgrensa kollag i tufta. Det mellomste kollaget stamma frå om lag 1460 e. Kr. Det yngste kollaget peika mot seinare aktivitet, folk hadde kanskje hausta gras der og fyrt opp bål.

Mest sannsynleg har dei slutta med sætringa for godt ein gong på 1600-talet. Den sterke bredanninga som kom etter 1300 – 1400-talet gjekk hardt ut over beitemarka åt Høgsætra. Ljosabreen og Blåbreen tøyde seg eit godt stykke nedover Heiane, det viser små endemorener der den dag i dag.

Mésætra. Om lag midtveges i Langerimen er der ein stad som heiter Mésætra (Mid-sætra). Også der flatar rimen seg ut. Truleg har det vore ein mjølkeplass, endå ein slik stad blir helst kalla ein støl. Også her er det funne kol. Mésætra er nok ein del av same stolsanlegget som Høgsætra, namnet skulle tyde på det. Naturleg nok fungerte Mésætra tidleg på sommaren, som ei heimesæter, før dei flytte opp på Høgsætra.

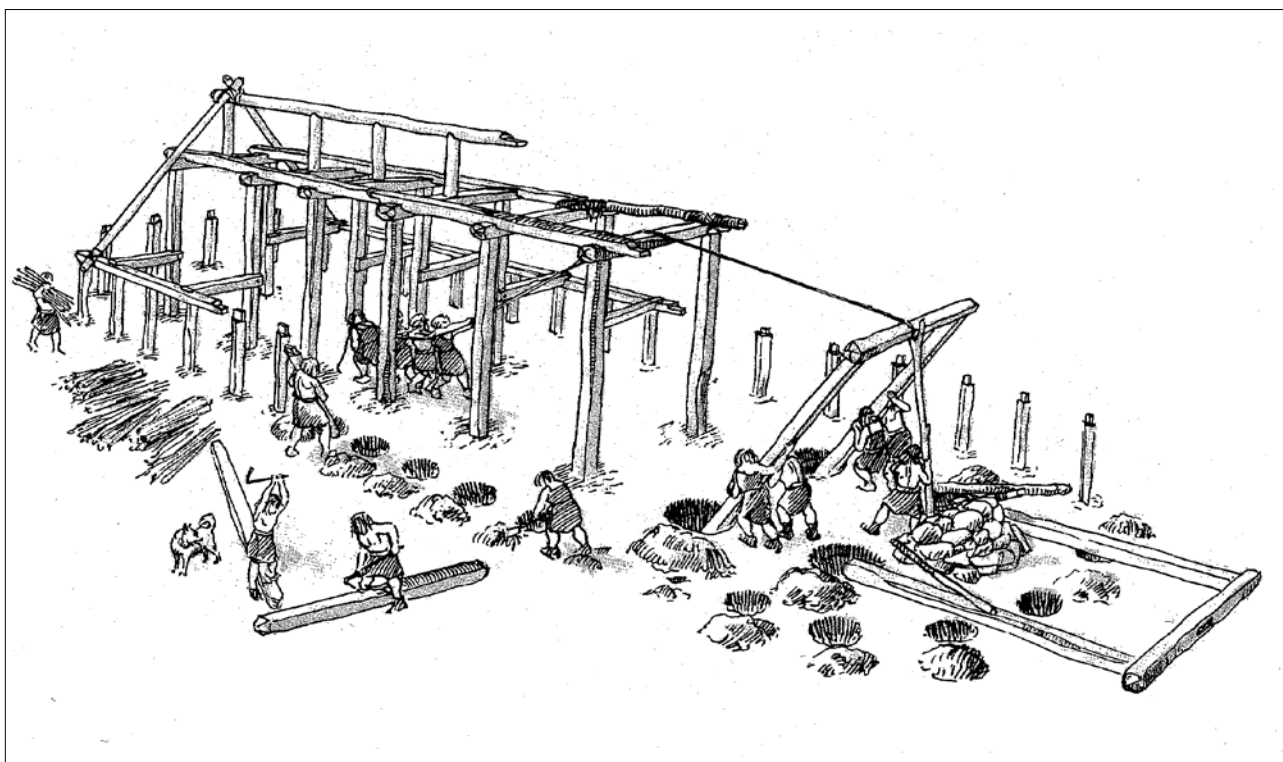
Dei mange kvinnenamna

I beitemarka til Fet er der påfallande mange namn med *kjerring* som førsteledd. På ei eller anna vis må dei ha med husdyrhald å gjere. Så vidt eg kjenner til, er denne namnetypen i sætresamanheng overlaga sjeldan.

Kjerringhaugen og *Kjerringsteinen* finn vi på Ytste Bakkane ovanfor Fet. Dei ligg så langt nede at ein kan tenkje seg at her jaga eller henta gardkjerringane krøtera. Så er det *Kjerringsetstigen* som gjeng langs med rimen og fører oss opp til Høgsætra. Kjerringnamna fortel at gardkjerringane stod for ei mengd aktivitetar som knytte seg til det å ha husdyr i marka, anten det var jaging og henting, eller lokking på krøtera til mjølkeplassane.

Men kvifor finn vi kjerringnamn *ovanfor* Høgsætra? Kvifor heiter det Kjerringrabben der? Her er det noko vi ikkje veit. Det heile ville få si forklaring om ein tenkte seg at det var nettopp gardkjerringane som stod føre stølsdrifta, ikkje ugifte gjenter. Ein hypotese: Hadde alle desse kjerringnamna si årsak i folkemangel etter Svartedauden?

Mjølkeplassar. Sommarstida tok dei ikkje kyrne heim i fjøsen, men mjølka dei på faste plassar. Tett ved mjølkeplassane hadde buskapen sine *buleger*. Ei bulege var ofte

Fetgarden er ein gammal gard med landbruk tilbake til bronsealderen. Teikninga viser bygging av hus. En byggjeskikk som også skriv seg tilbake til bronsealderen. Teikning: Fleming Bau.

gjerda inne i ei *stø*, som er det same som ei kvi, ein innhegna mjølkeplass. Ein slik plass er *Mjølkesteinen* på Ytste Bakkane, men der har truleg ikkje vore eit gjerde rundt han.

Ho Ingjebær – ei segnkvinne. Det einaste vi veit om denne kvinna, er at ho har gitt namn til ein tind rett ovanfor Fet, Ingjebærtinden som dei gamle sa, eller Blåbretinden som han helst heiter i dag.

Ingjebær er ei alderdommeleg form for Ingeborg (svensk) eller Ingebera, ei norsk mellomalderform. Men så seint som på 1700-talet har vi døme på at Ingjebær vart brukt i talemålet. Dotter til salmediktaren Niels Olsen Svec (1758 – 1789) frå Stranda kalla dei Ingjebær. Ho var fødd i 1789, same året som faren omkom i Storfjorden.

Sjølve segna om Ingjebær har verka lokkande på folkefantasia og finst i ymse variantar. Den mest fantasifulle er den som tannlege Fredrik Drabløs dikta i hop og som vart trykt i Sunnmørsposten som ei kjærleiksnovelle om Ingjebær frå Hjørundfjorden og ein oppdikta person som han kalla Jatgeir Bronstad.

Ein rest av segna skal visstnok finnast i Hjørundfjorden, etter som Jac. Skylstad har opplyst. Varianten på Fet lyder om lag slik:

Ei kvinne frå Hjørundfjorden hadde ein son (eller dotter) som var gift på Velle (eller Straume). Ho la i veg for å vitje han og tok seg opp gjennom Tranndalen. Komen over fjellrøra mellom Ingjebærtinden og Trollkyrkjetindane, heldt ho for mykje mot sør og vart teken av fonna nede på Heiane. Segna seier ho hadde med seg eit skrin med pengar. Fonna som losna oppe i Ingjebærtinden heiter Ingjebærfonna den dag i dag. Der kvinna omkom, er der ei slette med steinar. Det heiter Kyrkjegarden. Namnet kan staden ha fått fordi steinane minner om gravstøtter. Skrinet med pengar er innslag av ei vandresegn.

Ein logisk brest. Når fjell og fonner får personnamn knytte til seg, vil det nesten alltid liggje ei ulukke bak. Så at det har omkome ei kvinne med namnet Ingjebær framme på Heiane, kan vi rekne med som sannsynleg. Men her er ein logisk brest i forteljinga. Er

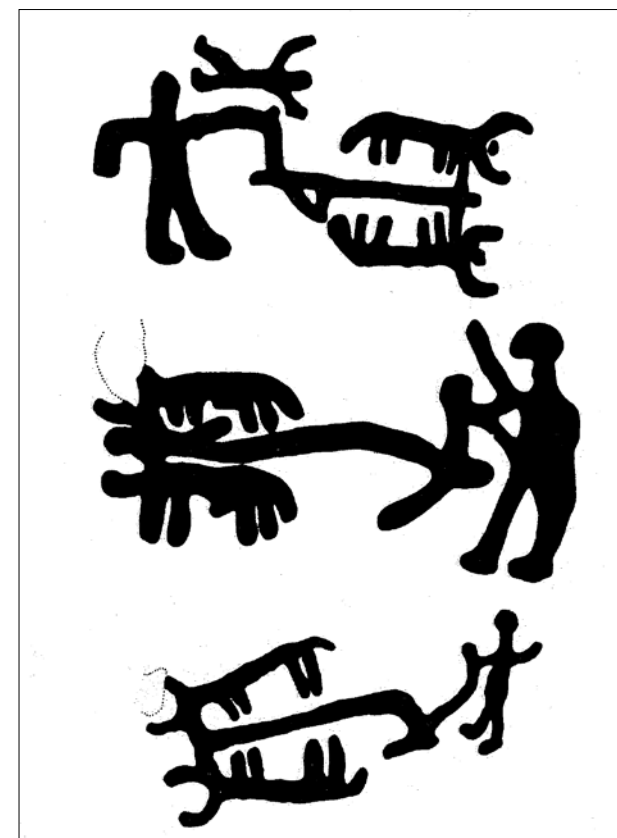
Odd Kåre Fet med ein halvdel av ei handkvern som vart funne på Fet tidleg på åttitalet. Han held også ein gamal brynestein.

det rimeleg at kvinna valde den vanskelege og farlege nedstiginga så nær inn under Blåbretinden, når ho kunne ta seg nedover den lettgådde Ljøsabreen som attpåtil førte til dei oppgådde råsene nedover til Høgsætra, som då nokså sikkert var i drift? Dersom son hennar budde på Straume, var det lettast å gå over røra til Riksheimdalen, og då hadde ikkje fonna teke henne. Dersom sonen budde på Velle, var ruta nedover Heiane i alle høve eit dårleg val, især når det var så seint på året at det kunne vere fonnefare.

Eg meiner at det må vere to segner som med tida er blitt samanblanda. Den eine er om ei kvinne frå Hjørundfjorden som vi ikkje veit namnet på, den andre er om ei kvinne frå Fet som heitte Ingjebær. Hjørundfjordkvinna vart kjend både på Fet og i Hjørundfjorden fordi ho gjekk åleine over dei farlege fjella til Velledalen og kom seg velberga fram. Det var eit vågestykke det gjekk gjetord om.

Ingjebær har gitt namn til Ingjebærtinden og Ingjebærfonna. Ho kan ha vore budeie på Høgsætra. Ein dag seinhaustes vart ho teken av fonna medan ho leita etter krøtera framme på Heiane. Hendinga fører oss attende til «den vesle istida» med breframstøytar og kaldare vérlag. Det kalde vérlaget byrja på 1300-talet og varte til ut på 1700-talet. At det gjekk fonner tidleg på hausten, er ikkje uventa.

Den historiske kjernen i segna let seg nok aldri finne. Heller ikkje kva tid ulukka skjedde. Men minnet om ulukka lever vidare i namn som Ingjebærtinden og Ingjebærfonna.

Fet var truleg ein av dei første gardane i Sykkylven. Helleristingar frå bronsealderen. Desse er frå Bohuslän i Sverige og viser pløying med ard. Etter Hagen 1985.

Jarle Tusvik
fødd 1944, er pensjonist etter eit langt arbeidsliv som tilsett i administrasjonen ved Ekornes ASA. Han er aktiv i Sykkylven historielag, flittig slektsforskar og er medlem av årbok-redaksjonen.

Sykkylven herad - industri og handel i Sykkylven i 1942

Også under krigen hadde Sykkylven eit vitalt næringsliv. Oversikter over aktiviteten i ulike lokalsamfunn kom med få års mellomrom første halvdel av 1900-talet.

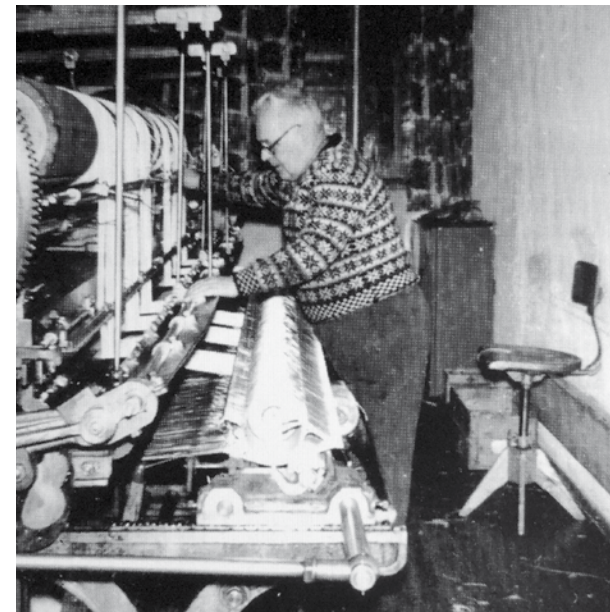
For det lokale næringslivet var desse oversiktene god reklame og bygdefolket var stolte over stadig nye verksemdar i drift. Teksten er henta frå boka «Det Norske Næringsliv» bind I, Fylkesleksikon for Møre og Romsdal, Bergen 1942. Stoffet er tilrettelagt av Jarle Tusvik.

Ordførar i Sykkylven i 1942 var Ola Tandstad. Folketalet er oppgitt til 2.800. I 1919 fekk bygda sitt eige kommunale kraftverk utbygt ved Riksheimfossen med leidningsnett til kvar heim og grend. Med tilgangen til elektrisk kraft tok industrien til å vekse fram smått om senn. Unge, framtøkne menn tok arbeidet opp med fabrikkasjon av møblar av ymse slag. Frå fyrst det meste korgmøblar, men ein gjekk etter kvart over til overstoppa møblar i ymse variasjonar, og møblar i eik og bjørk. Fleire av verksemdene som frå fyrst av var enkle og små, har etter kvart utvikla seg til større, moderne fabrikkar med tipptopp utstyr og gjennomført arbeidsdeling, der kvar arbeidar vert spesialist på sitt område.

Men her er ikkje berre møbelindustri. Forutan 13 møbelfabrikkar er her seks konfeksjonsfabrikkar, dessutan sko-, pinne-, madrass- og sofafjører-, stålull-, fiskevegn- og margarin-fabrikk. I alt 25 verksemdar med kring 400 arbeidarar. Fabrikkane går for det meste med full drift året rundt, so nær som ein bolc midtvinters, når kulden er på det strengaste og det er rasjonering på elektrisk kraft for skuld vassmangel.

Jordbruk og industri har dei siste åra tevla hardt om arbeidskrafta. I denne tevlinga må jordbruket tape fordi det maktar ikkje å betale sin folk so høge løner som industrien.

Aursnes Fiskegarnfabrikk

Tlf. 11 b. Sykkylven. Telegramadr. «Rogne»

Grunnlagt i 1936 av Harald Rogne, den nåværende innehaver. Fabrikasjon av alle sorter fiskegarn. Holder til i egen gård og beskjeftiger 9 personer.

Under:

Blindheims Cementfabrikk

Tlf. 7 a. Sykkylven

Grunnlagt i 1904 av Heinrich Wilhelm Schmidt, som fremdeles er innehaver.

Foruten fremstilling av sementmurstein og andre betongvarer har H.S. drevet som byggmester og har oppført et stort antall bygninger av fabrikkens produkter. H.S. har tatt flere patenter i bransjen.

J.E. Ekornes Fjærfabrikk, Ikornnes

Ble startet i 1934 av Jens Ellingsen Ekornes, som er eneinnehaver av firmaet.

Formålet var fabrikkasjon av sofafjærer. Nye moderne maskiner er i bruk, og kapasiteten er stor. Der ble ved fabrikkens også eksperimentert med nye madrasskonstruksjoner.

Madrassen skal være holdbar, sanitær, varm og behagelig, men samtidig billig. I 1937 ble det oppnådd og «Svane» madrassen kom ut på markedet. Den slo igjennom, og bare i 1939 har mellom 4 og 5.000 mennesker fått en behagelig føling med «Svane» madrassen. Fabrikkens leverer også løse puter for stoler, biler etc.

Emdal & Co. A/S, Straumgjerde

Firmaet er grunnlagt i 1934 av K. Emdal. Det er familjeselskap med kap. kr. 21.000,- og med hr. K. Emdal som disp. Etter at K. Emdal hadde fått den nødvendige utdannelse innen møbelfaget er en tidsmessig fabrikkbygning blitt oppført. De er da kommet fram til gode de forskjellige praktiske erfaringer han har høstet. Det viser seg her som så mang en gang tidligere at de firmaer som er startet i dårlige tider og som makter å bringe på markedet en god vare til billig pris, har framtiden for seg. Virksomheten omfatter møbelfabrikasjon av de kjente «Emco» salongmøbler som blir solgt ved agent, over hele landet til større møbelforretninger.

Erstad Trevarefabrikk, Ikornnes

Startet av innehaveren Johan O. Erstad. Bedriften har omfattende fabrikasjon av dører, vinduer, trapper, møbler etc., samt vevstoler, men i den senere tid er firmaet gått over til spesialartikkelen ERSTADS patent vevstol. Denne has på lager i 96, 130 og 160 cm. vevbredde. Kjøpere får veiledning i oppbinding av kontramassen, som utføres hurtig, lett og nøyaktig. Vevstolen selges med tre års garanti. Det garanteres at der veves dobbelt så fort, meget tettere, penere og jevnere enn i noen annen vevstol.

Fjellseter A/S, Turisthytte og pensjonat, Sykkylven

Fjellseter ligger ved det kjente Nysetervatn i Velledalen, Sykkylven. Pensjonatet ligger solrikt til, omgitt av bjørkeskog og med utsikt mot et vidunderlig fjellpanorama. Der er vidunderlig høgfjellsluft, mild og ren grunn av den rike vegetasjon av bjørk og furu. Stedet er derfor en perle blant Vestlandets hoteller og kursteder. Førsteklasses skiterreng og skøyteis om vinteren. Nær pensjonatet er rikt ørretvann med flere robåter. Der er anledning til en mengde spaserter og tindebestigninger. Anerkjent godt og billig oppholdssted, bare 2 timers reise fra Ålesund med bil og ferjerute over Magerholm. Bare 1 times reise med rutebil til Søvik hvor der er korrespondanse med d.s. «Rauma»s ruter Geiranger – Sjøholt. Pensjonatet har ca. 20 senger. Plass bør forutbestilles ved henvendelse til Lieds tlf., Sykkylven, eller reisebyråene.

Sykkylven Margarinfabrikk A/S, Straumgjerde

Tlf. 3 d. Brøvoll

Grunnlagt 1935 av Ole C. Brunstad med en aksjekapital på kr. 6.000,-. Foretagendet er et familieaksjeselskap med O.C.B som disponent. Virksomheten omfatter fremstilling av margarin som omsettes i de omliggende distrikter.

Sykkylven Sparebank, Sykkylven

Skipa i 1863 med grunnfond av dei midlar bygdemagasinet hadde da det vart oppløyst, i alt 300 spesidaler. Den fyrste tid var framgangen liten, og bankens midel vaks seint, so den kring hundreårskiftet var berre kr. 24.000,-. Kring 1916 tok oppsvingen sterkare fart. Ved utgangen av 1940 var bankens fond vakse til kr. 408.000,- og forvaltninga til kr. 2.940.000,-

Til ymse fyremål hev banken ytt store summar, serleg til innanbygds tiltak. I den nye tidhøvelege bankbygninga hev alle kommunale institusjonar sine møterom og kontor. Mange av bygdens fremste menn hev vore med i banken gjennom åra. Fyrste formann i styret var ordførar Amund Aure. Etter han kaptein og ordførar P.C.N. Aure til sin død i 1924, sidan hev kyrkjesongar E. Frøysa vore formann.

Som kassastyrar sat fyrst P. A. Aure, seinare Ole E. Vik og etter han E. Frøysa, og frå 1925 lærar J. Eidem. Banken er open kvar tysdag, torsdag og laurdag.

Tandstad stol- og møbelfabrikk, Straumgjerde

Starta i 1937. Fabrikerer stoppa lenestoler i alle prisklasser og modeller. Leveranse til møbelforretninger over heile landet. Har no 12 mann i arbeid.

K.P. Tandstad Trevarefabrikk, Straumgjerde

Tlf. 11.
Starta i 1937. Spesialfabrikasjon av stoltreverk, ljosekrunor. Elles dører, vindauge og måla og umåla møbler etter ynskje. Levering over heile landet.

P. K. Thoresen Mek. Verkstad, Sykkylven

Tlf. 17.

Startet i 1927. Spesialitet fabrikasjon av Universalvinsjen til bruk for landbruk og anlegg.

Katalog på forlangende. Ellers fabrikasjon av trebearbeidingsmaskiner og verktøy. Reperasjoner og nyarbeider. Spesialitet: tannhjulsfresing. Varene selges over hele landet og til utlandet.

Tynes Møbelfabrikk, Sykkylven

Grunnlagt i 1927 av B. R. Tynes, som eier og driver fabrikk. Virksomheten omfatter fremstilling av spisestuemøbler, soveværelsesmøbler, salong- og småmøbler. Firmaet har egen avdeling for kunstnerisk treskjærerarbeid.

Produksjonen omsettes over hele landet ved rei-sende agenter. Fabrikk. ligger i egen bygning med et samlet areal på 4.000 m² golvflate, lagerhus iberegnet. Firmaet har egen kai og egen fraktebåt. Det beskjeftiges ca. 100 personer.

Vestlandske Stol- og Møbelfabrikk A/S, Sykkylven

Fabrikk. er grunnlagt i 1929 av disponent Fr. Fredriksen. Medeiere er formann Karl Utgaard og kontorsjef Asbjørn Fredriksen.

I de første år etter starten omfattet produksjonen hovedsakelig kurvmøbler, kurvbord, skipsstoler og andre kurvvarer. Kravet til bedre møbler meldte seg snart, og fabrikk. måtte legge om sin produksjon til overstoppede møbler, som der nå lages mest av.

Da kvalitet og stil snart kom på høyde med håndverksarbeidet, ble etterspørselen stor, og arbeidsstokken kunne utvides. Kundene er fordelt over hele landet. Fabrikk. flyttet høsten 1941 inn i nye, moderne lokaler på Vik i Sykkylven. Bygningen er på 4 etasjer og har en samlet golvflate på 1.800 m². Den er beregnet til å gi plass for 120 arbeidere. Første etasje inneholder maskinverksted, lakkeringsrom, sammensetningsrom og kontorer. 2. etasje inneholder stoppingsverksted, garderobe og matsal. 3. etasje stopningsverksted og sy- og tilskjæringsrom for stoffer, huder etc. 4. etasje er lager.

En moderne, rommelig elevator besørger transporten mellom etasjene. Fabrikk. har eget kaianlegg.

Viko Konfeksjonsfabrikk A/S, Sykkylven

Tlf. 36 b, Sykkylven

Hr. Olav O. Vik startet fabrikk. høsten 1935. Gikk over til aksjeselskap 1939 og bygget da ny fabrikk-bygning med plass for ca. 25 arbeidere. Dame- og herrekonfeksjon. Leveranse forskjellige steder over hele landet. Syr etter mål. Alltid godt lager av de beste tøyer.

Elias Vinje A/S, Ass landhandel, Sykkylven

Tlf. 9 Sykkylven

Etablert 1912. Omsetning av kolonial, manufaktur, malervarer, steintøy og et rikholdig utstyr av presanggjenstander.

Vinjes Gjestgiveri, Sykkylven

Postboks 72. Tlf. 9 Sykkylven. Telegramadr. «Vinje» Tidl. Vinjes Hotell, grunnlagt 1930. Nær dampskipskaien og ferjekaien på Aure.

Vakre og nyoppussete værelser. God mat og renselig stell. Salonger for sluttete selskaper og utpakkingsværelser for reisende. Sanitære anlegg. Prisene er meget rimelige.

K. Welle Konfeksjonsfabrikk, Sykkylven

Tlf. 10 Sykkylven

Startet 1922 med 5 arbeidere og har utvidet jevnt. Antall arbeidere 18-24.

Finere herrekonfeksjon for leveranse til herreekviperingsforr. og grossister, spesielt i Syd-Norge. Mottar bestillinger etter mål. Lager av dresstøy og forsaker.

Ramstaddal Lenestolfabrikk, Ramstad
Startet 1941.
Disp. Leif Ramstad. 5 innehavere. Beskjeftiger 10 arbeidere.
Bedriften omfatter fabrikasjon av stoppede lenestoler, salongmøbler, ørelappstoler, puffer og for øvrig alt i bransjen. Varene sendes over hele landet.

Øvrige firmaer i Sykkylven

Ass. Landhandlerier og andre handelsforretninger:
Sykkylven Branntrygdslag, Sykkylven
Aure B. L. & Sønn, landhandel, Sykkylven
Otto Bakke, landhandel, Hundeidvik
Peter Dale, skoforretning, Sykkylven
Håkon Eikemo, landhandel, Erstad
Fauske Landhandel, Sykkylven
Sykkylven Broderiforretning, Sykkylven
Sykkylven Sportsforretning, Sykkylven
Anton Tandstad, landhandel, Ikornnes
Peder L. Utgård, landhandel, Hundeidvik

Bakeri og konditori:
Anton Roald, bakeri, Sykkylven

Barberer:
Karl Iversen, Sykkylven

Bensin- og oljeforretninger:
R.S. Brudevoll A/S, Sykkylven

Bilferjer:
Magerholmferjen (Magerholm-Sykkylven)

Bok- og aksidenstrykkerier og bokbindere:
J. Bergmann trykkeri, Sykkylven

Elektrikere, aut. Inst. og elektr. Forretninger:
Ludvik Hole, driftsstyrer, Erstad
Peter A.O. Hole, elektr. Straumgjerde
Edu. Otterstrøm, elektr. Sykkylven

Entreprenører og byggmestre:
Torstein A. Tynes, byggm., Sykkylven

Fiskevegn-, snøre-, not- og garnfabrikker:
Aureosen Fiskegarnfabrikk, Harald Rogne, Sykkylven

Fotografer og fotoartikler:
P.P. Lyshol, fotografatelier, Sykkylven

Gartnerier, hagebruk og planteskoler:
Olav C. Vik, Sykkylven

Hoteller, herberger, gjestgiverier, kafeer og pensjonater:
Bergheim Gjestgiveri, Straumgjerde
Sykkylvsheimen, Sykkylven

Is-forretninger:
Oskar Blakstad, Tusvik
Bjarne Tusvik, Tusvik

Konfeksjonsfabrikker og konf. verksteder:
Viko A/S, konf. fabr., Sykkylven

Kurvmakere:
Andr. Riksheim, Sykkylven

Malere:
Ole Hjellegjerde, Sykkylven
Alfred O. Klokke, Ramstaddal

Mek. Verksteder, motorfabrikker og automobilverksteder:
Jens E. Ekornes, mek. verksted, Ikornnes

Murmestre:
K. Nyhagen, Sykkylven
Karl B. Vik, Sykkylven

Møbel- og trevarefabrikker:
Lunheim Møbelfabrikk, Sykkylven
Riksheim Rundstavfabrikk, Erstad
C.K. Tusvik Møbelfabrikk, Tusvik
Johan P. Tynes Trevarefabrikk, Sykkylven
Kristian Vik, likkistefabrikk, Sykkylven

Pølsefabrikker:
L .L. Hjelle, Sykkylven

Rederier:
Brand III A/S, Sykkylven

Revegårder:
Norsk Sølvrev Co., Sykkylven

Sagbruk og høvlerier:
Ekornes Sagbruk, Ikornnes
Vik Sagbruk, Sykkylven

Skofabrikker og verksteder:
Petter J. Dale verksted, Sykkylven
Ole L. Fedt, verksted, Straumgjerde
Lars Grebstad, verksted, Sykkylven
Lades Skofabrikk, Straumgjerde
Olav Parr, skofabrikk, Straumgjerde
Peder Vad, verksted, Sykkylven

Skreddere:
Åge Langdal, Ikornnes

Slaktere og slakterforretninger:
Lars K.A. Aure, Sykkylven
Lars K. Hjelle, Sykkylven
Lars J. Strømmegjerde, Straumgjerde

Småindustri:
Lars O. Utgård, Stålullfabrikk, Hundeidvik

Smeder:
Peter P. Vik, Sykkylven

Snekkere og bygningssnekkere:
Ole J. Haugseth, Sykkylven
Jakob Hole, Sykkylven

Tannlæger:
Ivar Grosberg, Sykkylven

Poststeder:
Erstad, Sykkylven
Hundeidvik, Sykkylven
Ikornnes, Sykkylven
Straumgjerde, Sykkylven
Sykkylven, Sykkylven
Tusvik, Sykkylven

Resten av bedriftsoversynet frå 1942 kjem i neste årbok.

Rapport fra Sykkylven
sogenemnd

Den kommunale sogenemnda består av fem personar som er valde av Sykkylven kommunestyre for å arbeide med historieformidling. Den viktigaste formidlingskanalen til sogenemnda er det skriftet du no har framfor deg, Årbok for Sykkylven. Sidan 1992 har skriftet vore gjeve ut årleg og etter kvart har det blitt ei stor samling med lokalhistoriske artiklar som kastar lys over kjende og mindre kjende sider ved sykkylvssamfunnet i fortid og notid. Ja, også notid. I namnet årbok ligg eit signal om at utgjevarane ønskjer at boka skal spegle sykkylvssamfunnet også i notida. Difor har vi dei siste åra hatt med ein kavalkade av viktige hendingar i året som har gått. Årboka ønskjer å bygge bru mellom fortid og notid. Lokalhistoria har inga verdi om folk i dag ikkje bryr seg om henne.

Sykkylven sogenemnd har si eiga heimeside på internett. Du finn sida på adressa www.sogenemnd.no. Her har vi lagt ut mykje av den lokalhistoriske litteraturen digitalt. Fleire av dei tidlegare utgjevingane til sogenemnda er utselde, men det får vere ei trøyst at nokre av dei framleis er tilgjengelege på nettet. Det gjeld mellom anna Sykkylven i eldre tid, utvandrarsoga og alle gardssogene. Også Årbøkene er gjort tilgjengelege på internettet. Vi har på heimesida også ei oversikt over alle artiklane som finst i årbøkene.

Heimesida til sogenemnda fekk i 2018 ei ansiktsløfting. Vår webmaster, Oddvar Aursnes, har gjort eit godt stykke arbeid for å gje sida betre funksjonalitet.

Sykkylven sogenemnd har oppretta eit digitalt sykkylvsleksikon på nettstaden lokalhistoriewiki.no. Her vil du finne små faktaartiklar om lokale personar, bedrifter, organisasjonar, stader mm. Dette leksikonet er i stadig utvikling og vi inviterer alle som har kunnskapar om ulike tema i Sykkylven om å sende artiklar til eldar.hoidal@online.no, så skal vi hjelpe med å leggje artiklane ut.

Vi har ein rik lokalhistorisk litteratur i Sykkylven. Det kjem jamleg ut bøker med ulike tema. Det kan vere reine slektshistorier eller meir allmenne tema som setrehistorie, arkeologi, om ferasar og hestar, idrettslag og bedrifter. Sogenemnda vil gjerne vere med å bidra til at nye sider av lokalhistoria vert undersøkt og løfta fram. Ber du på ein draum om å gje ut ei lokalhistorisk bok, ta kontakt, så kanskje vi kan få realisert draumen saman.

Eldar Høidal
Leiar Sykkylven sogenemnd

Stongarneset, Fetvatnet.
Foto: Hallvard Sandvik.

Amanda Cecilia Olsen var fødd i Bergen i 1887 og døyddde i Ålesund i 1967. Då hadde ho vore journalist i Sunnmørsposten sidan 1918. Ho var den første kvinnelege journalisten i den avisa og ho var åleine kvinnelege journalist der heile yrkeslivet. Ho vart pensjonist i 1957, men heldt fram med å skrive som frilansar heilt fram til året ho døyddde. Ho redigerte ei eiga kvinneside, kalla «Spinnesiden» i fleire tiår. Signatøren ho skreiv under var Aco. Ho etterlet seg ein rik arv av intervju med såkalla «vanlege» kvinner og menn og ei rekkje reportasjar frå heile Nord-Vestlandet. Sunnmørsposten og historikaren Aud Fartstad gav ut ei bok om henne og arbeidet hennar hausten 2017.

Aure – Velledalen – Nysetra

ved Sunnmøres vakreste fjellovergange Et besøk på den nye “Fjellseter” turisthytte

Av Amanda C. Olsen (Aco)

Turisttrafikken gjennom den naturskjønne Velledalen og idyllen på Nysætra var i ferd med å ta seg opp då journalistene Amanda C. Olsen reiste på reportasjetur for Sunnmørsposten til Sykkylven i 1928. Meir skulle det bli.

Sykkylven er et av de vakreste anløpssted MFR har på Sunnmøre. Allerede langt ute i fjorden ser man bygden bred og fager nedenunder de store koller fjellene danner her. Når man kommer nærmere lyser det formelig av velvære og velstand av de store engflater og de velstelte hus med trær og hager rundt. Man forstår snart at her bor driftige folk. Foruten gårdsbruk er der flere fabrikker, konfeksjonsfabrikker, sementfabrikk og mekanisk verksted som lager de bekjente universal-winchers, som anvendes i jordbruket.

Er selve Aure vakker, så er omgivelsene det ikke mindre. På veien innover mot Straumegjærdet stikker Straumshornet op og får en uvilkårlig til å tenke på Romsdalshorn. Bak hornet hever sig de mektige forrevne Hammersettinder. Der er forresten mange steder opover dalen som minner meget om Romsdalen, og enkelte steder er den vakrere enn denne. For Velledalen er vakker. Den eier en blid dals charme, dalbunnen er frodig og rik på avvekslende natur, mens fjellene majestetisk hever sig omkring den.

Velledalen er skjønnest sett ovenfra, men er kanskje mest interessant nedenfra. Kommer man fra fjellet overveldes man av det storslagne syn som plutselig viser sig for en, og hele denne vakre og storslåtte natur griper en helt. Men man bør også ta turen opover. For da er det de enkelte gårde og bebyggelsen man fester sig ved. Og Velledalen har mange ting for dem som vil se. Det er meget sjelden at man finner en dal med så vakker gammel bebyggelse, det vil si øverst i dalen. Ved den nederste del utvider den sig til en stor flate som skal være den største dyrkede flate på Sunnmøre, den er nemlig ca 1499 mål stor. På denne flate ligger således Fet, Drabløs og Velle med 6 – 10 oppsittere på hver. Hele denne mektige flate er bare avbrutt av veien og elven.

Lengere opover ligger Hjorthol, Brudevold og Brunstad og mange andre gårder omgitt av skog. Som nevnt er der mange vakre huse oppe i dalen, men der er også mange nye som står i skrikende kontrast til den vakre natur og den gamle vakre bebyggelse. Riktignok vidner de store nye hus om penge og velstand. Her er jo en del av bygdens folk som har vært i Amerika og tjent penger og kommet tilbake og bygget sig store nye hus. Men hvorfor i alle verden bygge disse store kolde ugjestmilde huse, som er stygge i bybebyggelse og enda styggere i vakker natur. Hvorfor ikke restaurere de gamle fedrehjem i den gamle karakteristiske fine stilen som Velledalshusene hadde i gamle dager og som passer så godt med dalens natur. En undtagelse og forhåpentlig et eksempel for dem som skal bygge i fremtiden, er tannlæge Johan Drabløs' hus. Det er rent oppkvikkende å se dette vakre hus som er holdt helt i den gamle stil. Også lenger oppe i dalen er der en og annen som har forstått å vurdere det gamle og har reparert huset i den gamle stilen. Det kan nok innvendes at de gamle hus er for små, men det er ikke unnskyldning for at man ikke kan holde huset i den gamle stilen.

Av de morsomste tun man kan se er det gamle Lade-tun, med de lange stuebygninger

Velledalen er skjønnest sett ovenfra, men er kanskje mest interessant nedenfra, skriv Amanda C. Olsen. Her er Velledalen ovanfra. (Foto: Kjetil Tandstad)

Store to-etajers hus i vakker natur var ingen ting for Amanda C. Olsen. Men tannlege Johan Drabløs sitt nye hus var etter hennar smak. (Foto: Kjetil Tandstad).

og stabur i god gammel stil, som forteller om solid velstand. Her er ekte dalkultur. Og like interessant er det inne. I de stor og koselige stover er vegge og bete prydet med gamle sunnmørske rosemonster. Her er sengestedet bemalt med navn og dato. Og store kister står i rad og rekke, likeledes fint måla. Man har følelse av å komme i lag med godtfolk av de gode, gamle sunnmøringer, som er fri for det jål som kommer utenfra.

Dalens øverste gård er Drotningehaug, som har en vidunderlig utsikt nedover dalen. Det er også herfra dalen tar sig vakkert ut. Nedover slettene og brekkene ligger gårdene trivelige og frodige mens Velleelven snor seg gjennom dalen både i kåte kast og i rolige løp og tar sig tilløp fra andre elver, hvorav de største er Brunstadelven og Regndalselven og rinder ut i Fet-vatnet. Her oppe fra følger man dalen nedover i en eneste stum beundring. Bred og mektig ligger bygden rett mot den store Regndalsbræen og så kommer de stikkende frem disse skjønne tinder og tårn, som vi alle kjenner så godt både Råna som er 5000 fot og Regndalstindene.

Overfor Brunstad ligger det mektige Brunstadhorn med sine tre tinder. Her kneiser mektig og høyreist Vellesesterhornene og Nonshornet og nederst dannes som en avslutning den vakre Trollkirken med Strømsheimshornet. Det er noe av det skjønneste man kan se for sine øine, «et virkelig alpelandskap». Og det er som Vår Herre har satt de op her for lune dalen for barske vinde vestfra og gi dalens folk noe vakkert og se på under sitt daglige yrke.

I gamle dager sluttet bygdeveien her oppe ved Drotningehaug. De som vilde lenger, fikk ta stien fatt. Nu kan man kjøre gjennom 3 herreder når man kommer dit op, nemlig Sykkylven, Ørskog og Stranda. Avdøde poståpner og gårdbruker Sivert Grebstad hadde en god forståelse av hvilken ophjelp av trafikken det vilde ha om der kom vei over Nysætra. Det var han som satte seg i spissen for arbeidet med å få anlagt vei. Og i samarbeide med Ålesund og Sunnmøre Turistforening kom denne veien i stand. Byfogd Anton Rønneberg var den gang formann i Turistforeningen og var sterkt interessert

Den blide naturen på Nysætra drog turistar då som no. (Foto: Kjetil Tandstad)

i dette veianlegg. Bygden står i stor takknemlig minne til Sivert Grebstad for denne utmerkede tanke som han realiserte og skaffet bygden en ypperlig veiforbindelse.

Men også for turistlivet blev det et godt tiltak. Etter at veien var bygget, blev det en stor trafikk opover dalen og innover fjellene, med sine mange gode overgange. En de mest brukte overgange er gjennom Brunstadskaret ned til Øie i Nordangsdalen. En annen meget anvendt fjellovergange var over Myrdalssæter til Stranda. Her oppe på fjellet lå nemlig den gang en mengde turister både vestlendinger og østlendinger som fisket, gikk på jakt og tok fjellovergangene.

Så dabbet turistferdselen av. Folk tok andre veier og de lokale forhold var ikke tilstede i tilstrekkelig grad. Nå ser det ut som om folk igjen har fått øie på Velledalens skjønnhet. Men når en gang veiovergangen til Stranda blir ferdig, skulde man tro at ferdsselen gjennom Velledalen vil bli like stor her som i de dale på Sunnmøre, hvor turisttrafikken nu dirigeres. Den prosjekterte veiforbindelse mellom Sykkylven og Stranda kan man nu følge fra Straumegjerde op til Hole bru. Fra Hole bru tar Velledalen sig ennu mere storslagen ut, for her har man hele dalens skjønnhet og de mektige fjelltinder og breer i ett blikk.

Nu arbeides der også på parsellen forbi Drotningehaug-tunet, og det antas at man vil få den første sving ferdig til høsten. Veien skal så fortsette over Myrdalseter til Stranda. Der har også vært arbeidet for å få veien lagt over Fausa til Stranda, men denne vei ansees for å være vanskelig å bygge og meget kostbarere.

Kommet forbi Drotningehaug får man øie på de vakre setre som ligger spredt utover de utmerkede beitemarker som er tilstede i rikelig mengde. Disse setre har også en rent idyllisk beliggenhet omgitt av skog og vatn.

På Nysætra er der som bekjent 2 – 8 gårder og noen sommerhus for byfolk. Det

Journalisten Amanda C. Olsen let seg sjarmere av den landlege idyllen på Fjellsetra og Nysætra. Men dagens biltrafikk og byggeaktivitet kunne ho nok ikkje ha tenkt seg. (Foto: Kjetil Tandstad)

*Journalist
Amanda C. Olsen saman
med Eli Hatlemark i
Ålesunds gater.
(Foto: Sunnmørsposten)*

har ofte vært trangt om plassen her oppe for den som vilde tilbringe søndager i den storslagne natur. Nu er det bøtet på dette. Ved vestre ende av Nysætervatnet er der bygget en vakker turisthytte «Fjellsæter». Det er den driftige og interesserte fabrikkeier Ole T. Lied, Sykkylven, som har hatt den gode idé og bygge opp en turisthytte her. Fjellsæterhytten ligger umåtelig vakkert og lettvindt til veien. Og hvad mere er: Her er et utmerket stell og deilig mat, det sørger fru Lied for, og en hygge som får folke til å trives utmerket. Hr. Lied har den rette forståelse av hvad der skal til for å få folk til å like sig. Og her er jo så meget å by på: fisk i vatnet, jakt i fjellene. En ivrig jeger har uttalt at om der ikke finnes fugl andre steder på Sunnmøre, kan man være sikker på at det er fugl på Nysætra.

Kjøreturer kan man også ta og fotturer over alt. Her er noe å dyrke hele året rundt for her er også et ypperlig skiterreng og anledning til skøitesport, da vatnet er tilfrosset hele vinteren. «Fjellsæter» skulde altså ha de beste betingelser for å bli et meget søkt utfartssted både sommer og vinter. Nyveien opover dalen er nu et godt stykke ferdig. Den er bredere enn den gamle, som har fått en hard påkjenning av de mange lastebilene. Da den gamle vei blev lagt var det nok ingen som drømte om at den skulde bli en sterkt trafikkert bilvei. Det ser forresten ut til at man har fått øie på Velledalen og Nysætra igjen. Biltrafikken opover dalen er i år meget stor, både av personbiler og lastebiler.

Om lørdagene og søndagene er der fortiden en veldig biltrafikk både av bygdens folk og tilreisende er det livlig her oppe på fjellet. For hvem vil ikke op over den

vakre dalen til de idylliske beliggende setre og smake på rømmegrøten og dyrke friluftlivet mellom fjell og vatn.

Ved middagsleite kommer en morsom skikkelse med fele under armen nedover mot «Fjellsæter». Det er den kjente bygdespelemann Ole K. Lade. Det er lett å se på alle de smilende ansikter omkring en at han Lade er velkommen med felen sin. Og han Ole Lade er den som ikke behøves å bees 2 ganger. Og spelet er gått ham slik i blodet etter alle brylluppene han har spilt i, at når han først begynner, så stopper han ikke så snart. Det er springere, polka, reinlendere og en hel masse andre som han spiller, mens føttene ufortrødent slår takt. Ole K. Lade er en eiendommelig type – riktig en spelemann av det gode gamle slaget. Han lever hele mannen med i sine slåtter som synes å være legio. Men så har han også spelet mang en slått i sitt 68 år gamle liv fra han var bare 15 år, den gang han begynte sammen med sin far, og felespel har han vel hørt fra den dagen han kom til verden, for far hans var den kjente spelemannen Knut Lade som var en likeså dyktig og kjent felespelar. Det hendte ofte, at far og sønn var på kappleiktevling sammen. Far hans så framifrå ungdommelig ut. En gang disse 2 var sammen spurte en hvem det var som var eldst av dem. «Å, det er vel far det.» sa Ole.

-Hvor mange bryllupper har du spilt i?

-Ja, det kan du sjølv rekne ut», sa han «Eg har spelt i femten-seksten brydlaup i året sidan eg var 15 år gamal. Det siste eg spela i var i fjor.

- Det blir mellom 4-500 bryllupper det! Hvor lenge kan du holde på i ett?

- Å me byrja laurdagskvelden og slutta tysdags morgon, noko søvn vart det ikkje dagane og nætene med.

Men Ole Lade vil spele igjen. No skal du få høyre en eg hev teke premi på og

premi har eg fått kvar gong eg hev vore med på tevling. Og så begynner han igjen. Vi får høre Mylnargutens slåttar og han gamle vidgjetne Hjortdalen sine. Det blir en pause og han Ole Lade forteller om alle byturene han hadde gratis. Ja, helt til Bergen fikk han reise med musikken sin. Han spelte seg fram fra båten seg fra brygga til den kom til brygge hele ruten gjennom. Det var disponent Øfstie det som vilde at Ole Lade skulde få reise gratis når både passasjerer og mannskap fikk slik fin underholdning på veien. Lade er nu kårmann på sin gård. Men han er like virksom, som i sine unge dager. Han holder nu på å bryte op jorden på Ladesætra.

Fra Nysætra går vi en vei ned over til Ramstad og en vei bortover til Fausa. Veien dit er vakker og gårdene er velstelte med enge og noen ualmindelig fine potetåkre, det fineste vi har sett på hele turen, så her er det nok sol der oppe hvis den bare vil skinne, og lunt ligger stedet også. Men plutselig stanser bilen brått, det er slutt på veien og dypt nedunder en ligger Storfjorden blå og stille. Her oppe fra har Fausa en flott beliggenhet, men ensomt, så ensomt at det virker helt trykkende på en. Det er søndagsstillhet i dobbelt forstand. Næsten ikke et menneske å se, de fleste har nyttet godværet til en kirketur. Men til hvilken kirke, må man uvilkarlig spørre når man står deroppe på denne ensomt beliggende gård. For her er omtrent like langt til Stordalen kirke, til Aure kirke, og til Ørskog kirke.

Nedenfor Storfjorden ser Fausagårdene med sin beliggenhet helt majestetisk ut, der de ligger ved det mektige Fausaskaret med Fausaelven fossende og skumsprøitende ned mellom de smale revner. Men snart er denne foss også lagt i bånd eller rettere sagt i rør, for rørgaten til den nye ledning for fossen er allerede utstukket. En gang skal nemlig denne foss gi lys og kraft til Stranda.

For dem som liker å ferdes på fjellet er der mange interessante stier å følge fra Velledalen og Nysætra. Tar man veien fatt gjennom Brunstadskaret kan man velge enten Stranda, Urkedalen eller til Nordangsdalen. Og med en gang veien Sykkylven – Stranda kommer – vil det nok bli en livlig biltrafikk på denne strekningen. Og vil man gjøre en hvil på veien så ligger Fjellsæter turisthytte ved Nysætervatnet og innbyr til et behagelig opphold før man drar videre gjennom den storslagne natur.

*Journalisten fekk eit triveleg møte med spelemannen
Ole K. Lade (Rem-Ole). Han hadde lært felespel av
faren Knut Lade. Far og son stod i tradisjonen etter
Gamle-Hjortdalen, som har fått sin bauta ved
grendehuset i Velledalen.
(Foto: Kjetil Tandstad)*

Kjetil Tandstad,
fødd 1950, er tidlegare
journalist i Sunnmørsposten og
fersk pensjonist etter ti år som
avdelingsleiar ved Møbelmuseet
i Sykkylven. Han er redaktør av
Årbok for Sykkylven.

Tandstad skule 1890 – 2018

Glimt frå protokollane

Av Kjetil Tandstad

Dette året vart Tandstad skule er lagt ned og elevane er overført til Jarnes skule. Nedlegginga skjedde trass i kraftig motstand frå innbyggjarane i krinsen. Tilsynsprotokollane er ei god kjelde til skulens indre liv gjennom tidene. Artikkelen er ein omarbeidd versjon av eit kåseri som vart framført då skulen feira hundre år i 1990.

Først eit historisk mysterium: Greidde nye Tandstad skule bukt med problemet med aking på gelenderet? Då den nye skulen stod ferdig, var det med nokre fantastiske gelender å ake på. Dei var bratte, fint avrunda med krappe svingar mellom etasjane.

Det fanst naturlegvis gode grunnar til at ein ikkje skulle ake på gelenderet. Ein kunne ramle ned mellom trappene og slå seg forderva mot kjellargolvet. Viktigare: Det var ikkje lov. Tiltak vart etterlyst og 2. desember 1959 vart det under posten Ymse vedteke at det skulle setjast på knottar på gelenderet for å hindre aking. I følgje tilsynsprotokollen, fekk krinsformannen oppgåva. Truleg vart det aldri gjort. Underteikna var ein ivrig gelender-akar på den tida og eg kan ikkje hugse at vi nokon gong var hemma av knottar.

Men lat oss gå tilbake til protokollen frå 1890. Tilsynsprotokollen inneheld referata frå møta i skulekrinsen – foreldremøte, krinsmøte og møte i tilsynsutvalet. Vi er tilbake til unionen med Sverige, dansk språk i skulen og ei tid då undervisninga enno gjekk på omgang mellom gardane.

«Aar 1890, den 28. januar, sammentraadte - på Gården Strømmegjerde – de i Skolesager stemmeberettigede Indvaanere av Tandstad Skolekrets – for ifølge Ordre af Søkelvens Skolestyre, og at etterkomme den nye Skolelov av 26. juni 1889, at vælge 3 Medlemmer, der isammen med Kredsformanden skal danne tilsynsudvalg for Tandstad Skolekrets. Det oppgaves Møde av 28 Stemmeberettigede, og Valget havde saadand Udfald: Gårdmenn Peter B. Olsen Tandstad, Peter Pedersen Strømme og Andreas Nilsen Tandstad.

Tugt og Orden

Det er framleis 1890: På saklista 20 november stod disiplin på saklista. Krinsmøtet ved Tandstad skule vedtok følgjande retningslinjer: «For så vidt der skulle være Børn som i Skolen begaar en eller anden Udyd, f.eks lyver, bedrager, begår tyveri eller tilføier en eller flere av sine Kammerader nogen Skade, har Læreren å henvende sig til barnets Foreldre eller til Tilsynsutdvalget, som da drager Omsorg for, at den eller de skyldige bliver straffet – om nødvendig med Ris. Skulle der være uefterretteligheder eller ligegyldige Foreldre, som ikke straffer sine Børn når de blive varslede, skal læreren og to av tilsynsutvalgets medlemmer gjøre det – dog må det skje med Besindighed og Kjærlighed.

Tandstad gamle skule er i dag fritidsbustad.
(Foto: Kjetil Tandstad)

Å gi ungane ris med «besindighed og kjærlighed». Det høyrest framandt ut. Men ris var den vanlege måten å straffe på for hundre år sidan. Foreldra til ungane på Tandstad skule sikra seg i alle fall mot at ungane skulle bli slått i affekt og sinne. Det var også eit viktig prinsipp at det var foreldra og ikkje læraren som hadde ansvaret for å utføre straffinga. Det var ikkje noko bakstrevsk vedtak. Men berre ti år seinare, i år 1900, kom saka opp på nytt. *Burde legemlig Straf anvendes?* Denne gongen svara krinsmøtet samrøystes nei på spørsmålet.

Skulebygging. Endå eit krinsmøte i 1890 og ei endå viktigare sak: *Det vart drøfta om det var ønskeligt og nødvendig at opføre Skolehus i Kredsen, og efter lengere overveielse og samråd blev man enige om at gaa i gang med husets Opførelse snarest muligt på Jens Olsens Strømmegjerdets grunn*». Alt 10. januar 1891 var oppsitjarane på synfaring. Dei vart samde om at skulen skulle ligge på ein teig «gjerdselteig kaldet» Tomta på eit halvt mål skulle betalast med 20 kroner. «Ingebrigt O. Velle skulde avfsende en skrivelse til en vis Skoveier og materialhandler i Romsdalen med forespørsel om han for Nærværet kunde skaffe Materialer til et Skolehus.»

Skulen skulle byggjast med pliktarbeid. Store og små bønder skulle arbeide like mykje. Det var ikkje alltid dei største bøndene som fekk dei største barneflokkane. Ole Pedersen og Andreas Nilsen Tandstad dissenterte på plassering og tomteval. Dei ville ha huset lenger ute – altså nærare Tandstad-gardane – og dessutan nedanfor bygdevegen. Året etter vart krinsen einig om å betale 4 kroner per skyld-dalar til skulen. Skyldsystemet er som mange vi vite ein måte å måle skatteevna til kvar enkelt gard. Dei som hadde store gardar og høg skyld måtte også betale meir til fellesskapet.

Det første året vi har rekneskap for ved Tandstad skule er 1902 og årsrekneskapen ser slik ut:

«Kassabeholdning frå forrige år kr 3,24

Brandskatt kr 0,75

En flaske olje kr 0,10

En glastrude kr 0,90

Modtaket kretsbidrag kr 100

Betalt til Sivert J. Drabløs (som dei hadde lånt pengane av) kr 95

Til Ole P. Heggen kr 4,31»

Ei flaske olje, ei glastrute, brannskatt eller forsikringspremie. Det var det totale forbruket i 1902 i tillegg til den ganske beskjedne lærarlønna. Året etter måtte dei ut med 85 øre i feiing, 75 øre for å kjøpe tre spyttebakkar, dei kjøpte ein oljebekaldar, brennar og veike, eit støvbrett og ein kost (kr 0,70), 2 flasker olje, to glastruter og ein kilo grøn-såpe. Det var forbruket dette året. Vi kan merke oss at glastruter gjekk det ein del av, den gongen som i dag. Ved til oppvarming kom i tillegg, det var det foreldra som sytte for. Her er ikkje utgifter til dopapapir på utedoen ein going. Dette får ein kalle rimeleg administrasjon.

Lærarval

Så var det val av lærarar. Her kan vi ane dramatikkk og spenning mellom linene i dei nøkterne referata i protokollen. Den gongen var slekt og tilknytning til grenda og lokalsamfunnet viktig. «Trynefaktoren» kunne vere avgjerande. Lærarane som var innblanda, var kjende sykkylvingar. Det gjorde det ikkje lettare.

Året er 1919: Første prøverøysting i tilsynsutvalet: Johan Eidem fekk flest stemmer, deretter Karl Tandstad, Johan Hammer og Henrik Strømsem. Endeleg val: Her vart det like mange røyster på Johan Eidem som Karl Tandstad. Johan Eidem vart innstilt som nummer ein etter loddtrekning. Henrik Straumsheim kom som nummer 3. Men

Tandstad skule står no tom etter vedtaket om nedlegging i 2018. (Foto: Kjetil Tandstad).

krinstilsynet var ikkje einige og gjorde si eiga innstilling: Johan Eidem (1), Henrik Straumsheim (2) og Johan Hammer (3). Vi anar sterke kjensler hos dei tillitsvalde.

Lat oss hoppe endå eit knapt tiår framover i historia. Dette året vart det kjøpt tre stampar til veslehuset og lærarrommet fekk ein ny stamp som det kunne kokast vatn i. Arbeidsløysa er på topp desse mellomkrigsåra. Det var 78 søkjarar som ville bli lærar på Tandstad skule. Trygve Straume vart innstilt som nummer ein av krinsen. Han fekk jobben og sidan vart han verande.

Trettiåra

Det blir sparsamt med opplysningar i protokollen utover trettiåra. Stort sett er det vala på nye formenn og medlemmer. Under krigen er det ikkje krinsmøtereferat. I 1945 set dei seg i sving med å grave ut skuleplassen. 11.000 kroner er den svimlande summen dei budsjetterte med.

I 1955 skreiv foreldrerådet brev til handelsmennene i Straumgjerde og bad om at dei ikkje skulle selje upassande blad til borna eller leggje dei slik at borna ser dei. Dette var i dei uskuldige femtiåra. Gudane må vie kva kjøpmennene Hans Strand, Inge Strømme og Bjarne Drabløs hadde av dristig lektyre som ikkje passa for ungar. Foreldrerådet tok også opp problema med å få ungane inn om kveldane. Det vart vedteke at ungar skulle vere inne klokka 21. Skuleklokka ringde kvar kveld og varsla portforbodet. Vi pilte heim. Det var ei alvorleg sak å vere ute etter at klokka hadde ringt.

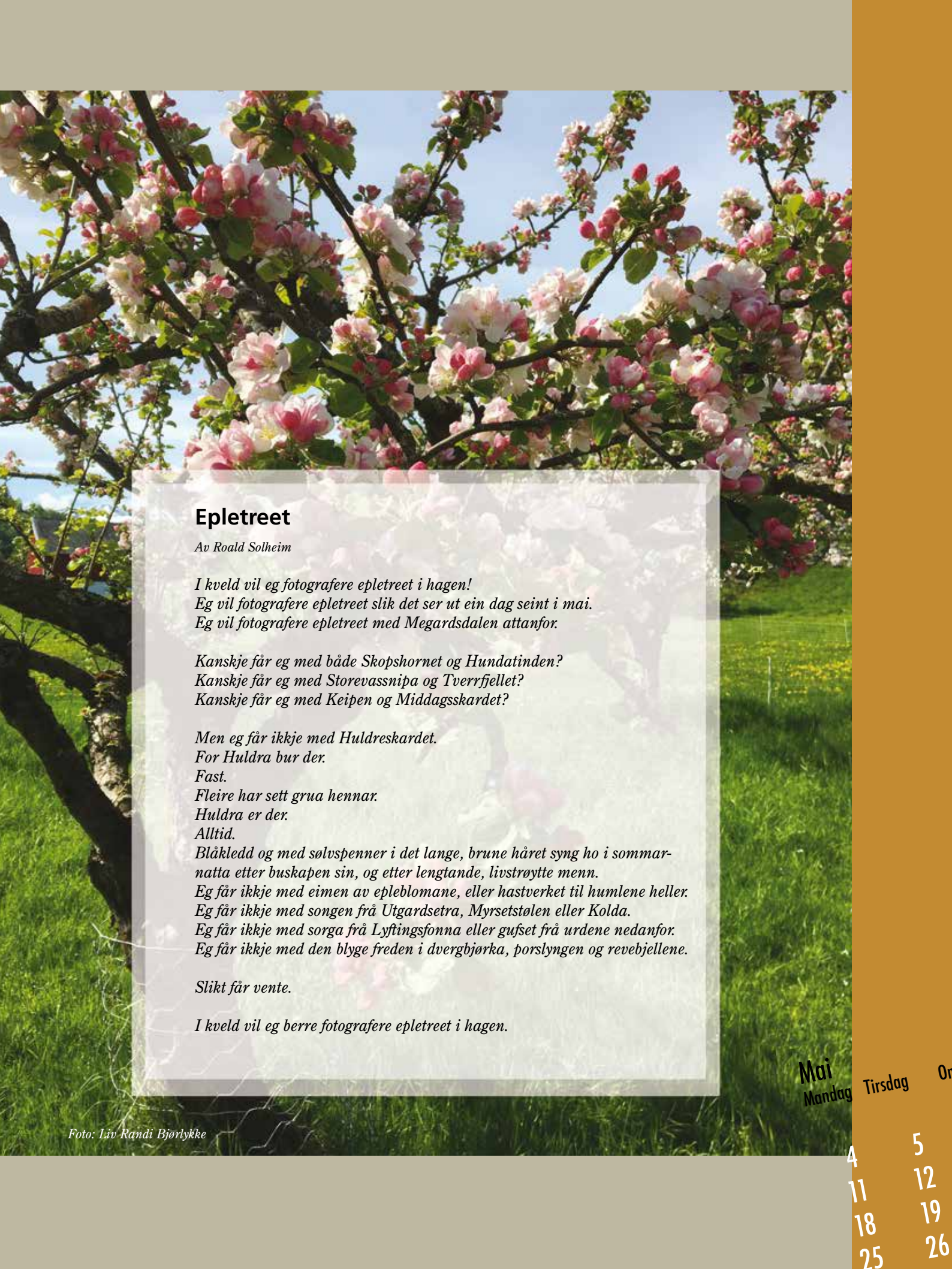
Moderne tider

Kjøp av filmapparat vart ei viktig sak, vedteke mot to røyster i 1957. Postopnar Per Langeland vart formann i nemnda som skulle skaffe pengane. Og filmapparatet kom. Filmapparatet var eit stort vedunder som bråka noko heilt forferdeleg og som berre høgt skulerte lærarar med fersk lærarskuleeksamen var i stand til å træ og setje i gang. Det vart eit godt tilskot til den velbrukte flanellografen som før dette var vår viktigaste kanal til visuell kunnskap i viktige fag som bibelsoge og geografi.

Desse har vore med å støtte utgjevinga av
Årbok for Sykkylven 2018

Sparebanken Møre
Coop Mega Sykkylven

Nyborg AS
Formfin Møbler AS
Sandella Fabrikken AS
Spar Sykkylven
Kiwi Sykkylven
Nordea
Amatec AS
Sykkylven Energi AS
Fishtech Hygena AS
B.S. Aure AS
Handelsservice AS
Møre Trafo AS
Sykkylven Gjensidige Trygdslag
Advokat Kjetil Kvammen
Ekornes ASA
sapDesign AS

Epletreet

Av Roald Solheim

*I kveld vil eg fotografere epletreet i hagen!
Eg vil fotografere epletreet slik det ser ut ein dag seint i mai.
Eg vil fotografere epletreet med Megardsdalen attanfor.*

*Kanskje får eg med både Skopshornet og Hundatinden?
Kanskje får eg med Storevassnipa og Tverrfjellet?
Kanskje får eg med Keipen og Middagsskardet?*

*Men eg får ikkje med Huldreskardet.
For Huldra bur der.
Fast.
Fleire har sett grua hennar.
Huldra er der.
Alltid.*

*Blåkledd og med sølvspenner i det lange, brune håret syng ho i sommar-
natta etter buskapen sin, og etter lengtande, livstrøytte menn.
Eg får ikkje med eimen av epleblomane, eller hastverket til humlene heller.
Eg får ikkje med songen frå Utgardsetra, Myrsetstølen eller Kolda.
Eg får ikkje med sorga frå Lyftingsfonna eller gufset frå urdene nedanfor.
Eg får ikkje med den blyge freden i dvergbjørka, porslyngen og revebjellene.*

Slikt får vente.

I kveld vil eg berre fotografere epletreet i hagen.

Foto: Liv Randi Bjørlykke

Mai

Mandag

Tirsdag

On

4

11

18

25

5

12

19

26